

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

SANAYİ ÇAĞINDAN BİLGİ ÇAĞINA SOSYAL HAREKETLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NİHAL TANRIVER

**ANABİLİM DALI:SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
PROGRAMI:SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER**

KOCAELİ-2010

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

SANAYİ ÇAĞINDAN BİLGİ ÇAĞINA SOSYAL HAREKETLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NİHAL TANRIVER

**ANABİLİM DALI: SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
PROGRAMI: SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER**

DANIŞMAN: DOÇ. DR. YILMAZ BİNGÖL

KOCAELİ-2010

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

SANAYİ ÇAĞINDAN BİLGİ ÇAĞINA SOSYAL HAREKETLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

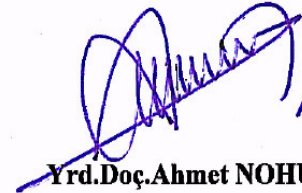
Tezi Hazırlayan: NİHAL TANRIVER
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarihi ve No: 28/04/2010-2010/11

Doç.Dr. Yılmaz BİNGÖL

Doç.Dr. Hamza ATEŞ

Yrd.Doç. Ahmet NOHUTÇU

KOCAELİ-2010

	Sayfa No
İÇİNDEKİLER	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TABLolar	v

GİRİŞ

1

BÖLÜM 1

SANAYİ ÇAĞINDA SOSYAL HAREKETLER

1.	Sosyal Hareketlerin Sanayi Çağındaki Gelişimi	5
1.1.	Sosyal Hareketlerin Modern ve Post-Modern Toplumlardaki Kimliği	5
1.2.	Yapısal'dan Aktör Merkezli'ye: Sosyal Hareket Teorileri	10
1.3.	5N 1K ile Sosyal Hareketler	14
1.3.1.	KİM-NEDEN:Aktör Dönüşümü	16
1.3.2.	NEREDE:Sosyal Hareketlerin Meydana Geldiği Alan	19
1.3.2.1.	Sosyal Hareketlerin Teorik Alanı	19
1.3.2.2.	Sosyal Hareketlerin Eylem Alanı	24
1.3.3.	NASIL-NE ZAMAN:Eylem Repertuarı	28
1.3.4.	NE:Sosyal Hareketin Konuları	35
1.4.	Örnekler	39
1.4.1	Sosyal Hareketlerin 18.Yüzyıldaki Görünümü	39
1.4.2.	Sosyal Hareketlerin 19.Yüzyıldaki Görünümü	42
1.4.3.	Sosyal Hareketlerin 20.Yüzyıldaki Görünümü	45

BÖLÜM 2

BİLGİ ÇAĞINDA SOSYAL HAREKETLER

2.	Bilgi Çağı ve Sosyal Hareketler	47
2.1.	Bilgi Toplumu	47
2.2.	Ekonomik Değerlerin Değişimi ve Yeni Sınıfların Yükselişi	56

2.3..	Siyasi Yurttaşlıktan Sosyal Yurttaşlığa	60
2.4.	Teknoloji'nin Katkısı: İnternet ve Sanal Eylemler	64
2.5.	Örnekler	76
2.5.1.	Sosyal Hareketlerin 21.Yüzyıldaki Görünümü	76

BÖLÜM 3

SOSYAL HAREKETLER VE DEMOKRASİ

3.	Sosyal Hareketler ve Demokrasi	79
3.1.	Temsili Demokrasi Bağlamında Sosyal Hareketler	80
3.2.	Katılımcı Demokrasi Bağlamında Sosyal Hareketler	83
3.3.	Müzakereci Demokrasi Bağlamında Sosyal Hareketler	86
3.4.	Sosyal Hareketler Demokratikleşmeye Katkı Sağlar Mı?	90
3.5.	Sivil Toplum ile Sosyal Hareketler: Birbirlerine İtici-Çekici Güç müdür?	97

SONUÇ	102
--------------	------------

KAYNAKÇA	109
-----------------	------------

ÖZGEÇMİŞ	119
-----------------	------------

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

SANAYİ ÇAĞINDAN BİLGİ ÇAĞINA SOSYAL HAREKETLER

ÖZET

Bu çalışmanın temel konusu sosyal hareketler ve demokrasi ilişkisidir. Çalışma, toplum yapısındaki değişimlerin sosyal hareketler üzerindeki etkisini incelemektedir. Toplumsal yapı değişikliğinin ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel faktörlerine değinilecektir. Sosyal hareketlerin demokratikleşme ile çift yönlü bir ilişkisi olduğu, toplumsal yapıdaki değişim örnekleriyle açıklanacaktır. Kuramsal ve kavramsal çerçevede; sosyal hareketlerin modern ve post modern toplumlarda “aktör, eylem repertuarı, nerede, nasıl ve ne zaman” meydana geldiği karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Sosyal hareketler ve demokratikleşme arasında çift yönlü ilişki kurularak, sivil toplum alanını yerelden ulus ötesine nasıl genişlediği incelenecektir. Bu açıdan 18. yüzyıl geleneksel toplumundan başlayarak bilgi toplumuna kadar örnekler verilecektir. Bilgi toplumunda ise teknolojik gelişmeyle internetin sosyal hareketler üzerine etkisi ve değişen toplum yapısının bireye siyasi nitelikten başka yurttaşlıklara sahip olduğunun gösterilmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede teknolojik gelişim geleneksel toplumu sanayi devriminin itici gücüyle başlayan bir sürece sokmuştur. Sanayileşmekte olan ve sanayileşmiş toplumlar, en son olarak da enformasyon devrimiyle bilgi toplumları görülmüştür. Üretim biçimleri değişerek ücret farklılaşmasıyla sınıf yapısını; halkın yönetimden talepleriyle yönetim biçimleri, devlet-toplum-birey ilişkileri ile taleplerin ifade şekilleri değişmiştir. Sosyal hareketler saydığımız unsurların tamamıyla etkileşim halinde, devletin karşısında bağımsız bir alan olan sivil toplumla devlet arasında iletişimi sağlayan, demokrasi ile aynı kaynaktan çıkan iki kardeş gibidir.

Tezi Hazırlayan:Nihal Tanrıver

Tez Danışmanı:Doç.Dr.Yılmaz Bingöl

Tez Kabul Tarih ve No:28/04/2010-2010/11

Jüri Üyeleri:Doç.Dr.Yılmaz Bingöl, Doç.Dr.Hamza Ateş, Yrd.Doç.Ahmet Nohutçu

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

SOCIAL MOVEMENTS FROM INDUSTRY AGE TO INFORMATION AGE

ABSTRACT

The theme of this master thesis is relationship between social movements and democracy. This thesis is prepared to examine changes in community structure and its affections on the social movements. Thesis will be discussed about the structure of community factors which are economic, politic, social and cultural. In this study, the statement is given that there is a two way connection between social movements and democratization and the statement will support with examples. Social movements in the modern and post-modern societies will be studied comparatively. The actor and the action repertoire of social movements will be study on the theoretical and conceptual framework. In addition, the study will be examined “how, when and where the social movements happened”. The correlation between social movements and democratization will be connected with area of civil society. However, it will show us how civil society expands its event area from local to international. Thesis is aimed to show us the information society effects social movements with technological developments. Changing society structure adds differences to citizen identity which is different from its political characteristic. Traditional society has been placed in a process by technological improvement which is based on impulsion of the industrial revolution. After that society, in industrializing - industrialized - information societies have been shown. Variation of production style causes to wage differentials and class stratification. So, demands and the way of them of citizens have been changed. Moreover, it is an instrument to provide connection between civil society and government. So, social movements and democracy are brothers because of birthing the same sources.

Tezi Hazırlayan:Nihal Tanrıver

Tez Danışmanı:Doç.Dr.Yılmaz Bingöl

Tez Kabul Tarih ve No:28/04/2010-2010/11

Jüri Üyeleri:Doç.Dr.Yılmaz Bingöl, Doç.Dr.Hamza Ateş, Yrd.Doç.Ahmet Nohutçu

Tablo Listesi

Tablo 1	: Sosyal Hareketler Paradigmasındaki Değişim
Tablo 2	: Sanayi Toplumu ve Bilgi/Enformasyon Toplumu Karşılaştırması
Tablo 3	: Bilgisayar Kullanımının Gelişim Aşamaları

GİRİŞ

İçinde yaşadığımız dünya son iki yüzyılda ekonomik, kültürel, siyasi ve sosyal bir çok değişim yaşanmıştır. Bu değişim rönesans-reform hareketlerine kadar uzanmakta; tarih içinde matbaanın kullanımı, aydınlanma, fransız ihtilali, sanayi devrimi ve akılcılık ile 19 yüzyılda temellenerek, modernizm kavramıyla adlandırılmaktadır.

Geleneksel toplumdan sonraki evre olarak düşünülen modern toplum, kendine has bir ilerleme sürecine sahiptir. Bu sürecin bazı kurallara bağlı olduğu kabul edilmekteydi. Bu bağlamda, her toplumun eninde sonunda “serbest piyasa ekonomisine, kültürel anlamda bireysel farklılıkların güvence altına alan normlar sistemine, ifade-düşünce özgürlüğünü destekleyen temsili demokrasiye” sahip olarak modern niteliği kazanacağına inanılmaktaydı. Bu açıdan, modern toplum kavramı ekonomik, siyasal ve kültürel olarak “idealize” edilmiştir. İdeal ekonomik yapı, kültürel değerler bütünü ve siyasi örgütlenme ile batı toplumlarının çoktan gerçekleştirdiği; dünyanın geri kalanının ise ulaşmak için çabaladığı bir nokta olarak tasvir edilmiştir. Toplumların uyması gereken reçete oldukça açıktır. Geleneksel toplumdan çıkabilmenin yolu üretim ve ticaret olanaklarının gelişmesidir. Artı değer ekonomik yapıyı canlandıracak, geleneksel toplumdan farklı bir toplumun oluşabileceği kentleri kuracaktır. Serbest ekonomi beraberinde bireyselleşmeyi ve farklılıkları hoşgörüyle karşılayan, ifade özgürlüğünü normlar sistemiyle güvence altına alan demokratik bir toplum yaratacaktır. Modernite projesi olarak adlandırılan ideal yapı; aklın egemenliği ile yönetilmekte ve aklın evrensel doğrulara göre çalıştığını kabul etmekteydi. Bu nedenle modernizmin aydınlanma geleneğinden gelen rasyonalizm tarafı; “ideali yaratma” projesi ile uyuşmayan her farklılığı ya red etti ya da sistemin dışına atarak görmezden geldi. Toplumun yapısını ancak tikelliklerden ayırarak düzen içinde tutabileceğini söyleyen rasyonalizm öğretisi; bunun karşılığında o topluma evrenselliği vaat ediyordu. Bireylerin kimlik talepleri baskılanarak eşitlik, akıl, özgürlük altında eritildi. Bireysel hak ve özgürlük mücadelesi sınıfsal bir temellendirmeye ifade edildi.

Modern topluma üzyılda ise geçmiş yüzyılda yaşanan gelişmelerin sonuçları görünür hale geldi. Hızlı “ilerleme” birey-toplum-devlet üçgenine çözülmesi gereken sorunları

yarattı. Özellikle modernite projesinin yetersiz kaldığı bu alanlar; yeni yüzyılın çözülmesi gereken sorunları olarak kendi çözümlerini aradılar.

Teknolojik ve bilimsel gelişmeler sanayileşme sürecini hızlandırmış ve refah devletine ulaşma arzusunu arttırmıştır. İlerleme düşüncesi sanayileşme araçlarına bağımlılık yaratmış ancak, bu bağımlılık hali bir süre sonra kontrol edilemez bir hale gelmiştir. Demokratikleşmenin mi ekonomik refah devletine ya da sanayileşmiş ekonominin mi demokratikleşmeye hizmet ettiği muğlâk hale gelmiştir. Aynı zamanda sanayileşmenin çevresel bedelleri olacağı konusu gündeme gelmiş ve birey-toplum psikolojisi üzerindeki etkileri irdelenmeye başlanmıştır.

Modernite projesi, homojen toplum tezine uygun olarak farklılığa dayalı kimlik taleplerini yok saymıştır. Hatta bu talepleri baskı altına almaya çalışmıştır. Bireyin homojen toplumda yaşamayacağı kimlikleri ise kendine özel yaşam alanında yer bulabilmiştir. Birey, özel alanına sıkışan kimliğini toplum içinde yaşayamamasına ek olarak çalışma hayatında da maruz kaldığı baskı onun sisteme olan rahatsızlığını arttırmıştır.

Modernite bireyi beyaz, anglo-sakson erkek figür olarak tarif etmiş olması kadını ikinci plana itmiştir. Ayrıca kadın'ın dinsel-ahlaki vb. sebeplerle üretime katılmasına izin vermemiştir. Toplumsal yapı ataerkil hale getirilerek cinsiyet ayrımcılığı meşrulaştırmıştır. Oysa demokratik sistemin farklılıkları güvence altına alması, bu sayede cinsiyetin demokrasi önünde eşit hale getirilmesi gerekmektedir. Bauman modernitenin farklılıkları sistem için tehlike olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Modernizmin tek boyutlu yurttaşlık yapısı sorgulanırken, post modern toplum tek boyutluluktan çok boyutluluğa kaymaktadır. Toplumsal ilişkiler ağında, karşıtlar olarak algılanan farklılıkların bir aradılığına vurgu yapılmaktadır. Böylece özel alan konusu olarak kabul edilen farklılıklara bağlı talepler, kamusal alanda dile getirilmeye başlanmıştır.

Genel olarak bakıldığında modernite her bireyi tam anlamıyla memnun edememiştir. Gelişmiş ekonomilere sahip demokratik toplumların bunalımı sistemin kendisine

yönelmiştir. Modernizmin yarattığı yabancılaşma, anomi, tek boyutlu insan, tek boyutlu kimlik algısı, toplumsal gerginliğe neden olmuştur. 1960'lı yıllara gelindiğinde toplum rahatsızlıklarını toplumun geneline yayılan, spontane gelişen ve şekilsiz eylemlere dönüştürmüştür. Örgütsüz, şekilsiz, birçoğu ulusal sınırları aşan eylemlerin simgeleri öğrenciler olmuş; talepleri ile şaşırtıcı, eylem şekilleri ve güçleri ile benzersiz olan gösterilerin ateşi dünyayı sarmıştır. Klasik öğretiler, sosyal hareketlere ekonomik amaç yükediler. Onları sınıfsal çatışmalar olarak tanımlayarak, artı değerden daha fazla pay almayı amaçladıklarını için ekonomilerin yapısal krizlerine bağladılar. Oysa bir kırılma noktası olarak alınan 1960 hareketlerinden sonraki daha birçok sosyal hareket; salt “ekonomik nitelikteki taleplerden” uzakta, kültürel değerlere yönelerek farklılıkları vurgulamaktaydı. Bu açıdan sosyal hareketler sınıflararası niteliğe sahip, bürokratik kısıtlamalardan uzakta, şekilsiz, sistemden talepleri ile farklı; eylem repertuarları, örgütlenme şekilleri ve harekete katılan üyelerin nitelikleri ile kapsayıcıdır. Sosyal hareketler, toplum yapısı için sağlıklı davranışlar olarak görülmektedir. Modernitenin baskıladığı farklı kimlikler, çeşitli tekillikler ve ekonomik rahatsızlıklar gibi diğer birçok neden şiddet ve terörizm gibi uç örneklerin doğmasına neden olabileceği tecrübelenmiştir.

Eylem alanı kültürel, sosyal, ekonomik farklılıklar olan sosyal hareketler moderniteden kopuşun somut örneğine dönüşmüşlerdir. Kopuşun adı ister post modernizm, post materyalizm ya da post-başka bir şey olsun, dünyanın değişen sosyal yapısına vurgu yapmalarıyla yeni yüzyılın şekillenmesine katkıda bulundular. Şekilsiz ve bürokrasiden uzak olmaları; hareketlere siyasi-ekonomik-teknolojik vb. bir çok gelişmeyi kullanma imkanı sağlamış; teknolojik imkanların pozitif etkisiyle internet gibi yeni yaşama alanları yaratmışlardır. Kamusal ve özel alanı bazen muğlâk bir biçimde birleştirmiş, bazen çakıştırmış bazen de araya başka bir hareket alanı alarak; demokratikleşmeye katkıda bulunmakta ve sivil toplum alanını genişletmektedirler.

Modernizmin kabul ettiği sosyal hareketler, artı değerden pay almaya yönelik ekonomik nitelikte, sınıf tabanlı, sistemin kendisine yönelik devrimci nitelikte hareketlerdi. Bir önceki yüzyılın hareketleri, bir sonrakine göre değişim göstermiş toplum yapısındaki değişikliklere bağlı olarak talepleri de farklılaşmıştır. Yeni yüzyılın

hareketleri kültürel kimlik, katılım, özerklik konularında yoğunlaşmakta; sınıflararası özellik göstermekte, reformcu, çoğulcu ve yurttaş yönelimli hareketler niteliği kazanmalarıyla demokratikleşme sürecine destek vermektedirler.

Bu çalışmada toplum yapılarındaki değişimin nedenlerine bakılarak, sosyal hareketlerin modern ve post modern toplumlardaki yapıları incelenecektir. Teknolojik gelişimin bilgi toplumu üzerine etkisi, sosyal hareketlerin internet ve teknolojiyle nasıl değiştiği ortaya konulmaya çalışılacaktır. 18. yüzyıldan itibaren sosyal hareket deneyimlerinin demokratikleşme bağlamında irdelenecek ve sivil toplum alanını genişlettiği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Birinci bölümde sosyal hareketlerin modern çağda doğduğu andaki kimliği ile bu kimliğin post modern toplumda geçirdiği değişimi, modern ve post modern kuramlar ile açıklanacak; sosyal hareketlerin merkez aktörlerindeki değişime değinilerek; 5N 1K kuralı ile sosyal hareketlerin ne olduğunu, nerede, ne zaman, nasıl, neden ve kim tarafından meydana geldiği incelenecektir. Son bölümde ise sosyal hareketlerin 18. ve 20. yüzyıllar arasında görülen örnekleri verilecektir.

İkinci bölümde bilgi toplumundaki sosyal hareketler merkeze alınarak, toplum yapısındaki değişimlerin eylem yapısı üzerindeki etkileri incelenecektir. Önceki yüzyıllardaki eylemlerden farkları açıklanacaktır. Bu açıda özellikle yurttaşlık tanımındaki değişim, teknoloji ve internetin etkilerine değinilecektir. 21. yüzyılda bilgi toplumunun teknolojiyi içselleştirmesiyle, sosyal hareketlerin interneti kullanarak genişleme alanı bulduğu ortaya konulacaktır. Yurttaşlık kavramının siyasi kimliğinin yanı sıra sosyal niteliği de kazandığı tartışılacaktır. Bu değişimin, yeni yüzyılın yeni orta sınıfı ile olan ilişkisi araştırılacaktır.

Üçüncü bölümde ise sosyal hareketler ile temsili, Katılımcı ve müzakereci demokrasi arasındaki bağlar incelenecektir. Demokratikleşme sürecine katkıları ve sivil toplumun etkinlik alanını genişletip genişletmediği tartışılacaktır.

BÖLÜM 1

SANAYİ ÇAĞINDA SOSYAL HAREKETLER

1.1.Sosyal Hareketlerin Modern Ve Post Modern Toplumlardaki Kimliği

Aydınlanmanın moderniteye mirası; akıllı merkeze alan alan bir toplum yapısı olmuştur. Bu açıdan akıl evrensel ve güvenilirdir. Zaman/mekân'dan bağımsız olarak onun vasıtasıyla ulaşılan bilgi doğrudur (Keyman 1993; s.132). Aydınlanma düşüncesi aklın üstünlüğüne ve her şeyin üzerinde olduğuna inanmaktadır. “Akıl kendinde açık ilk ilkelere sahiptir. Bütün inançlarımızı eleştirebilir, ahlak, din ve devlet haklılaştırılabilir, evrensel ve tarafsızdır çünkü aklın özerkliği vardır.” (Çiğdem 1997). Modernite aklın üstünlüğüne inanmakta; evrenselliğe ve doğru bilgiye ancak onun vasıtasıyla ulaşılabilirliğini söylemekteydi. Modernite, aklın bireyin taleplerinden, beklentilerinden ve amaçlarından bağımsız hareket ettiğini ifade etmekteydi. Akılcı toplumu ve akılcı bireyi çevreleyen kabullerden herhangi birinin reddi; sonuç olarak modernitenin reddiydi (Touraine 2000; s.117). On yedinci ve on sekizinci yüzyıllar, modernitenin akılcılık ve evrensellekle şekillendiği zamanlardı. Modernitenin kurumsallaşarak toplumun geneline nüfus etmesi sanayileşme ile gerçekleşmiştir. Endüstrileşen toplum, sanayileşme öncesi geleneksel toplumun özelliklerini değiştirmiştir. Bireysel özgürlüklerin sınırlandırılması ve artı değer paylaşımında etkili olmuş; farklılıklar, kültürel değerler üzerindeki baskıyı yaratmıştır. Toplumu homojenleştirmeyi amaçlayarak; bireyi yalnızlaştırmış ve böylece toplumu etkileşimden uzaklaştırmıştır. Bu sayede toplumu kontrol edilebilir küçük parçalara bölmüştür.

Kolektif davranışlar, modern toplumun gelişmeye başladığı ilk dönemlerde şekillenmeye başlamıştır. Sanayileşme ile toplumda yapısal sorunlara ve çatışma yaratan alanlarına yönelmiştir. Batı Avrupa’da ondokuzuncu yüzyılın başlarında yapılan ilk sistemli tartışmaları sosyal hareketleri proleteryanın sınıf savaşı olarak açıklamıştır. Böylece, sosyal hareketler on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru işçi hareketleriyle özdeş hale gelmiştir (Bottomore 1987; s.22-23).

1960'lı yıllara kadar sosyal hareketlere temel bakış açısı Marx ve Durkheim sosyolojisine aitti (Tilly 1978; Skocpol 1979; Della Porta ve Diani 1999; Crossley 2002). Marksist öğreti sosyal hareketleri, üretim sahipleri ve emek arasındaki sınıf çatışmasına dayandırmıştı. Onu modern toplumda ekonomik çıkarlar, gelir dağılımı gibi üretilen artı değerın paylaşımı üzerinde şekillendirmişti. Öğreti sosyal hareketlerin belli bir sınıfın siyasi iktidarı ele geçirme amacına hizmet ettiğini; bu amaç için planlı, programlı, örgütlü, merkezi ve devrimci nitelikte yapılandığını söylemekteydi. Örnek olarak da işçi hareketleri verilmekteydi. Bu açıdan özgürlük, adalet gibi modernite ideallerini gerçekleştirmek için bir araç konumundaydılar. Durkheimci sosyoloji, bireylerin önceki tecrübelerine aykırı olarak toplumun içine meydana gelen hızlı değişiklikler karşısında kendilerini huzursuz ve rahatsız hissettiğini; değişimin toplumsal yapıda yöneldiği noktaların onları zorladığını söylemekteydi. Teoriler bu durumu anomi kavramı ile açıklamaktadır. Her iki öğreti de hızlı ve keskin değişimin endişe ve huzursuzluk kaynağı olarak toplumun moral seviyesini etkileyeceğini, moral değişiminin ise kolektif davranışlara neden olacağını söylemekteydi (McAdam 1999; s.11-12).

Smelser, kolektif hareketlerin modernleşme sürecinden kaynaklandığını; yapısal değişimlere tepki olarak ortaya çıkmış, irrasyonel ve marjinal nitelikte olduğunu söylemektedir. Aktörlerin moderniteden yeteri kadar yararlanamamış bireyler olarak görmekte; modern yaşamdan elde ettikleri faydanın artmasıyla, kolektif hareketlerin de ortadan kalkacağını idda etmekteydi (Çayır 1999; s.14).

Modernite teorisyenlerden Mancur Olson (1965), Marksist ve Durkheimci teoriler üzerine yaptığı çalışmalar ile tanınmaktadır. Olson, sosyal hareketlerin ortaya çıkışını, aktörlerin ekonomik taleplerini gerçekleştirme isteğine dayandırmaktadır. Mantıklı bireyler modern toplumdan en yüksek düzeyde fayda sağlamayı amaçlar, onların sosyal hareketlere katılımının nedeni de azami fayda sağlama istekleridir. Bu açıdan bireyin ekonomik taleplerini tatmin etmeye yönelik isteği yoksa sosyal hareketlere katılmamaktadır (Kitschelt 1991). Klasik teoriler sosyal hareketleri ekonomik tabanlı hareketler olarak görmektedir. Konuları arasında işçi ücretleri, sosyal ve iş güvenceleri, iş hayatında kontrol gibi konular yer almaktadır (Shaun 2002; s.147).

Klasik sosyolojide sosyal hareket teorileri bir çok konuda farklılık göstermekle birlikte bazı temel varsayımlarda mutabıktırlar. Kolektif davranış teorileri; hareketleri kurumsal geleneksel davranış biçimi ve kurumsal olmayan kolektif davranışlar olarak kategorilemektedir. Geleneksel davranış biçiminin tanımlanmayan, yapılandırılmamış ve sosyal davranışlara dayanmayan yapı sergilediğini belirtirken; yapısal değişiklerin neden olduğu hayal kırıklığı, saldırganlık duyguları ile bireyin kolektif davranışlara katıldığını söylemektedir. Kurumsal olmayan kolektif davranışlar ise ani kalabalık hareketlerinden sosyal hareketlere doğru değişen bir hayat döngüsüne sahiptirler ve bu döngü için iletişim önem taşımaktadır. Bu açıdan bireysel katılım hızı, sosyal değişimlere verilen tepkiler paralelinde açıklanmış; değişime verilen tepkiler irrasyonel, yerleşik kurumların dışında meydana gelen toplu eylemler olarak kabul edilmiş ve belli bir çıkara ulaşabilmek için girişlen toplu çabalar olarak görülmüştür (Shaun 2002; s.147, Bottomore 1987; s.26, Cohen 1999; s.111-113, Giddens 2000; s.541). Günümüzde ise bu örgütlenme biçimi ihtiyaçlara cevap vermekte yetersiz kalmaktadır. Klasik teorilerin sınıf temelli, ekonomik talepler ekseninde açıkladığı sosyal hareketler yeni yüzyılda çatışmanın kültürel alana kayması ve bireysel çıkarları da içermesiyle; özerklik, kimlik ve farklılık talepleri üzerinde şekillenen, taleplerini doğrudan gösteren eylemlere dönüşmüştür.

Dünyayı ikinci defa saran savaş dalgası sonrasında toplumlar yeniden yapılanma dönemine girerken, soğuk savaş yılları ile devlet şekillerinde değişiklik yaşanmakta, kültürel değerler değişmekte ve emeğe yeni anlamlar yüklenmekteydi. 1960'lı yıllardan sonra, özellikle 1968'lerde yaşanan öğrenci hareketleriyle, modernite tezleri üzerine inşa edilen toplum ve sosyal hareket tezleri tartışması alevlendi.

Sanayi toplumun temel yapısını etkileyen değişiklikler olduğunu ifade eden Daniel Bell, mal üreten ekonomiden hizmet üreten ekonomiye; az bilgi ve el işçiliğinden, çok bilgi ve uzmanlaşmaya dayalı dönüşüme dikkat çekmektedir. Bell'e göre mülkiyet yerini bilgiye bırakmış; teknoloji temeline dayalı bir sistem ortaya çıkmıştır (Yılmaz 1996; s.93). Bell'in bahsettiği değişimleri hayatımızın her alanında farklı yüzlerle görmekteyiz.

Özellikle bu dönemin adlandırılma düşüncesi bile entelektüel çevrede tartışmalar yaratmaya yetmiştir. Tartışma yaratan kavram post modernizmdir.

Lyotard, Baudrillard, Jameson, Foucault, Touraine ve Bell gibi modernliğin eleştiricileri, gelişmiş ileri Batı toplumlarındaki modernliğin dönüşüm eşiğinde olduğunu, modernlikten bir kopuşun yaşanmakta olduğunu, yeni bir dönemin ortaya çıktığını savunmaktadırlar. Buna karşın, Habermas, Giddens ve Gellner, iddia edildiği gibi yeni bir dönemden bahsedilemeyeceği, ancak içinde bulunduğumuz dönemin modernliğin ileri bir biçimi olduğu konusunda hemfikirdirler. Habermas modernliğin tamamlanmamış bir proje olarak devam ettiğini, fakat modernliğin totalleştirici araçsal akıl yerine eleştirel akıl temelinde yeniden inşa edilmesi gerektiğini savunur. Bauman'a göre, postmodern durum, yanlış bilinçten kurtulmuş modernliktir. Bireyler ve toplumlar kendi kaderlerine şekil verme bakımından, modernliğe ilişkin klasik toplum kuramının onlara izin verdiğinden çok daha fazla özgür olup çok daha az belirlenmişlerdir. Bu anlamada, bir perspektif olarak postmodernlik, modernliğin gizli kalmış potansiyellerini açığa çıkarır (Kumar 1999; s.169, Kızılçelik 1996; s.162). Büyük ölçüde kültürel alandan kaynaklanıp gelişen postmodernizm kavramı, gittikçe yaygınlaşıp daha birçok alanı kapsar hale geldi(Kumar 1999; s.1516). Giddens ise, modernliğin sonu, postmodernizm gibi anlayış ve terimlerle uğraşmak yerine, toplumsal bilimlerde şimdiye kadar belirli ve özgül nedenlerden dolayı yetersiz şekilde anlaşılmış olan modernliğin kendi doğasına bakılmasını önermekte ve postmodernizme karşı radikal bir tavır sergilemektedir (Kızılçelik 1996; s.162). Modern ve post modernin halef-selef mi, yoksa süreklilik arz eden bir yapının kavramları mı oldukları sosyal bilimciler tarafından tartışıla dursun; post modern toplumun farklı bir paradigma temelinde şekillendiği görülmektedir.

Modernite projesi rasyonalizasyon sürecin, programlı toplumu, akılcılığın merkezde olmasını ve pozitivizmi dayanak noktası olarak görmektedir. Bilginin üstünlüğü, hukuk ve piyasa ekonomisi gibi araçları kullanarak, bireyin amaçlarıyla evrensel düzenin uyumlaştırmayı amaçlamıştır. Uyum ise bir ödül gibi refah ve özgürlük getirecektir. Oysa Touraine özgürlük ve kişisel mutluluğu rasyonel istekler olarak görmemekte, üretimin rasyonelleşmesi refah devleti yapısına ulaşılmasına yardımcı olsa bile, kişisel mutluluğu arttırmasının mümkün olmadığı; rasyonel ve doğrusal ilerlemenin ise bizi refah, özgürlük

ve mutluluğa ulaştıramayacağını söylemektedir. Toruaine'in belirttiği bir diğer nokta ise rasyonelleşmenin standart bir sistem yaratarak, farklılıkları bastırdığı ve toplumu homojenleştirmeyi amaçladığıdır. İster liberal ister otoriter yollar kullanılsın, tek tek her bireyin bütünü iyiliğine/çıkarına boyun eğmesini istenmektedir (Touraine 2000; s.143-153). Ancak sanayi sonrası toplumda birey sadece üretken hücre olmaktan çıkmıştır. Tüketime katılarak medya ve iletişim araçlarının artmasına olanak tanımıştır.

Modernitenin evrenselci bakış açısıyla yarattığı büyük boy kuramları, değişen dünya koşullarında toplum ve birey ihtiyaçlarına yetersiz kalmıştır. Tek boyuta indirgenen bireyin diğer boyutları da keşfedilmeye başlanmıştır (Bozkurt 1996; s.60). Bu anlamda siyaset yapma şekli değişime uğramıştır.

Modernitenin özel alanda tuttuğu farklılık/kimlik talepleri kamusal alana çıkmakta, bu değişim farklılıkların karşıtlıklar olarak algılanması yerine bir aradaki değerler bütünü olarak düşünülmektedir. Bireylerin özerklik talepleri artmış (Morin 1998; s.103), 1960'larda otoriteye karşı harekete geçen kültür toplumun/bireyin bilinç düzeyine yerleşmiştir. Toplumsal özneler artarken; bireyin kendini tanımlamada kullandığı değerler önem kazanmaktaydı. "60'lı yılların sonuna doğru, hiyerarşik yapılanmaya, üretime, ekonomik büyümeye ve merkezi siyasal örgütlenmeye karşıtlık yükselirken, kültürel kimlik, özerklik ve katılım taleplerinin yoğunlaştığı gözlemlenmektedir" (Önder 2003; s.39). Kültürel değerlerin önem kazanmasıyla sosyal hareketlerin sistem karşısındaki tavırları da değişikliğe uğramış, hareketler sisteme karşı devrimci bir saldırı olmak yerine demokrasinin değişmesini ve gelişmesini isteyen daha çoğulcu ve yurttaş yönelimli hareketler olmaya başlamıştır. Bu hareketler devrimci olmasa bile siyasal alanda önemli bir dönüşüme işaret etmektedir. Her şeyden önce modern sanayi toplumunun değerleriyle çatışmakta, geleneksel temsil yapısı ve muhafazakâr siyaset anlayışının dışında kalmakta ve doğrudan eyleme dayanmaktadır (Yılmaz 1996; s 378-379). Mevcut siyasi kurumlar ve siyasi partiler sınırlı katılım imkânına sahip olduğundan; siyasi iktidarı etkileyebilmek için katılım olanaklarının genişletilmesi talebini içermektedir.

Sosyal hareketler anlamında post modern toplumlar moderniteyi sorgulamaktadır ve ondan daha gerçekçidirler. Özellikle, sanayileşmenin neden oldu çevre kirliliği, iklim değişiklikleri gibi gözle görülebilir etkenler; modernite eleştirisiyle yorumlamaktadırlar. Modern ve post modern toplumlar arasındaki bu fark “değerler ve kültürel dönüşümden” kaynaklanmaktadır.

1.1. Yapısal’dan Aktör Merkezliye: Sosyal Hareket Teorileri

Modernliğin ilk dönemlerindeki hâkim kolektif hareketler, yapısal gerginliğe, ekonomik krize ve modernleşmeye duyulan tepki ile ekonomik çıkarlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Hareketin aktörleri sisteme entegre olamamış, marjinal ve irrasyonel olup ekonomik koşullar iyileşince kendiliğinden tarihe karışacakları kabul edilmişti. Aktörler sağ/sol, ilerici/gerici, modern/geleneksel ve milliyetçi/bölücü gibi kategorilere oturtulmaktaydı. Genelde belli bir sosyal sınıftan oluşan üyeleriyle siyasal gücü ele geçirmek için merkezi bir şekilde örgütlenen yapılar olarak dikkat çekmekteydi. Klasik teoriler arasında devrim fikri temelinde özdeşleşmiş işçi hareketi; barış, adalet ve insan hakları, ekonomik, siyasi, toplumsal kurtuluş mücadeleleri yer almaktaydı. Günümüz dünyasında ise sosyal hareketleri klasik anlamıyla ele almak ve bu zemin üzerinden açıklamak imkânsız hale gelmiştir (Çayır 1999; s.7-8).

Klasik teorilerin yetersiz kaldığı noktayı görmek için tarihsel bazı olaylar dikkate alınmalıdır. 1970’li yıllarda dünyada siyasi, ekonomik ve sosyal bir çok değişiklik yaşandı. Öncelikle 2.Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ve Amerika arasında imzalanan Bretton Woods Anlaşması (1944) ile oluşturulan altına endeksli sabit kur sistemi yerini esnek kur sisteme bıraktı. 1973 yılında Dünya’yı saran petrol krizi, 1972’de yayınlanan ve hammadde ve besin kaynaklarının sınırlılığına rağmen sanayi ve nüfusun artmaya devam edeceğini; sonuç olarak insanoğlunun kaynakların tükenişine, çevre kirliliğine tanık olacağını söyleyerek dünya genelinde büyük etki yaratan “**Büyümenin Sınırları**” (1972) adlı çalışma, petrol krizi sonrasında yeni teknolojilerin uygulama alanı bulması ve işsizliğin artışı toplumları derinden etkiledi. Tartışma konuları çevre kirliliğinden

istihdama, kaynak yönetiminden, teknolojinin etkilerine, gelecek korkusuna kadar bir çok alanda kendini gösterdi.

Marx, Durkheim ve Smelser'in teorilerinin içinde bulunduğu klasik davranış teorileri bireylerin sosyal hareketlere katılımını; toplumsal değişimlerin neden olduğu yapısal gerilimlere, ekonomik krizlere ve modernleşmeye tepki olarak görmekteydi. Gustave Le Bon'un 1895'de yayımladığı The Crowd (Kalabalık) kitabındaki "kalabalık" ve Ted Gur'un "görelî yoksunluk" teorileri, öncülleri gibi sosyal hareketleri modern hayattan yeteri kadar faydalanamayan bireyler tarafından gerçekleştirilen irrasyonel davranışlar olarak tanımlamaktaydı. Le Bon bir de kalabalıkların şiddet eğilimli olduğunu söylemişti. Teorisyenlerin ifadesine göre; moderniteden faydalanma oranı arttıkça bu hareketlerde zayıflayacak ve sonunda ortadan kalkacaklardı. Daha önce de bahsettiğimiz gibi bu katılım ekonomik amaçlıydı ve sınıf tabanlı hareketlerdi. Klasik teorilerin iki temel yaklaşımı ve yaklaşımlara yapılan eleştiriler şu şekildedir:

- Klasik teoriler kolektif hareketleri yapısal bir krizin sonucu olarak kabul etmekte, hareketin içindeki çatışma boyutunu görmezden gelerek, onu marjinal, irrasyonel olarak adlandırarak basitleştirmekteydi.
- Kolektif hareketleri ortak inançların ifadesi olarak açıklasa da belirli bir durumdan harekete geçiş sürecinin nasıl geliştiği sorusunu cevapsız bırakmaktadır. Oysa sosyal hareketler değil yok olmak; moderniteye inat sosyal alanı paylaşan aktörlerle artmaktaydı. Üstelik talepleri sadece ekonomik olmakla kalmıyor ve başka bazı talepleri de içeriyordu.

Klasik teorisyenler, kolektif hareketleri toplumda gerçekleşen yapısal değişime verilen rasyonel tepkiler olarak görmekteydi. Oysa, yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğinin başında gerçekleşen hareketler; modernleşme sürecini başarıyla tamamlamış modern toplumlarda görülmekte; klasik kuramın idda ettiği gibi irrasyonel, köksüz ve marjinal hareketler olmadıkları gibi; yapısal gerginliklere dayanmamaktaydılar.

1970’lerde Mancur Olson’un çıkarlarını azami düzeye çıkarmak için uğraşan sosyal hareketin aktörleri irrasyonelden rasyonele değiştiler. Olson’un *Logique de l’Action Collective* (Kolektif Eylemin Mantığı) adlı kitabında sosyal hareketlere katılan aktörler riskleri ve kazanımları hesaplayan, çıkarıcı ve “aşırı” rasyonel bireylerdi. Oysa Olson’un tezi çıkar gütmenden sosyal harekete katılan aktörlerin davranışlarını açıklayamamaktaydı (McCarthy ve Zald 1973; s.23). Aktörlerin irrasyonel ve rasyonel olduklarını ileri süren iki uç arasında ortaya “mobilize edilmesi gereken kaynakların çeşitliliğini, sosyal hareketlerin diğer gruplarla olan bağlantısını, hareketlerin başarısı için dış desteğe bağımlılığını ve otoritelerin hareketleri kontrol etmek ya da onları kendi içine almak için kullandıkları taktikleri” (McCarthy ve Zald 1977; s.1213) inceleyen kaynak mobilizasyonu teorisi çıkmıştır. Teori toplumsal çatışmaları “ya dışlanmış toplumsal grupların sisteme katılma mücadelesinin ya da kaynakların farklı biçimde dağıtım talebinin bir ifadesi olarak açıklar” (Çayır 1999; 20-21). Cohen, kaynak mobilizasyonunu fırsatlar, kaynaklara dayandırmakta; yapısal aktörlerin sınıf temelli örgütlenmelerini genişleterek, çıkar çatışmasına giren gruplar arasında özel örgütlenmeler ile siyasi alanda kendine yer edinen yeni aktöre vurgu yapmaktadır.

“Sosyal hareketler kolektif davranışın çatışmacı perspektifinden anlaşılmalıdır. Kolektif davranışlar kurumsallaşmış güç ilişkileri çerçevesinde çıkar çatışmalarını içerir. Bu hareketlerin oluşumu kaynaklar ve fırsatlardaki değişmelere bağlıdır. Hareketi ortaya çıkaracak ve devamlılığını mümkün kılacak asıl etken yeterli kaynağın ve bu kaynakları harekete geçirebilecek yetenekli aktörlerin varlığıdır. Başarı, grubun bir siyasal aktör olarak tanınması veya artan maddi fayda ile gerçekleşir. Hareketlilik (mobilizasyon) büyük ölçekli, özel amaçlı, bürokratik ve resmi örgütlenmeleri kapsar. Kaynak mobilizasyonu paradigması için analizin objesi sosyal hareket değil, çıkarları çelişen gruplar içindeki kolektif aktördür. Örgütlenme ve rasyonalite bu yaklaşımın anahtar kelimeleridir. Buna göre baskı ya da

maddi fayda ümidi olmaksızın rasyonel birey kaynaklarını ve zamanını kolektif harekete ayıramaz” (Cohen 1999; 116-118).

Teori, aktörün geleneksel teorilere uygun olarak çıkar ve fayda ekseninde harekete katılımını açıklarken; hareketin kültürel ve kimlik boyutlarını açıklayamamaktadır (Önder 2003; s.55). James Jasper, kaynakların mobilizasyonu teorisyenlerinin, sosyal hareketler alanına yaptıkları katkı hakkında şunları söylemektedir: “(...) protestonun siyasetin olağan bir parçası olduğunu, protestocuların mantıklı hedeflere ulaşmaya çalışan normal insanlar olduklarını, neyi başarabileceklerinin belirlenmesinde ellerindeki ekonomik kaynakların yardımcı olduğunu göstermek” (Jasper 2002; s.65) amacı taşımaktadırlar. Kaynak mobilizasyonu teorisinin bir diğer teorisye Charles Tilly’dir. Tilly, ekonomik kaynakların önemini kabul etmekte ancak, mobilizasyonu şehirleşme, endüstrileşme, ulus devletin doğuşu ve ulusal piyasanın gelişmesi bağlamına yerleştirmektedir. Bu şekilde Tilly devletin ve şirketlerin büyümesiyle sosyal hareketlerin nasıl büyüdüğü ve aktifleştirdiğini göstermeye çalışmıştır (Jasper 2002; s.65-80).

Kaynak mobilizasyonuna karşıt olarak ileri sürülen ve Melucci ile Touraine’in temsilcisi olduğu “kimlik yönelimli paradigma” olarak anılan yaklaşım (Önder 2003 ; s.56), sosyal hareketlerin aktörler ve aktörlerin hedefleri açısından değişim geçirdiğini; sınıf temelli ve ekonomik talep barındıran eylemlerden, kültürel ve kimlik yönelimli, devleti hedef almayan yapılar haline geldiğini söylemektedir. Melucci’ye göre kaynak mobilizasyonu ve diğer kolektif davranış teorilerinin yaptığı gibi; her sosyal hareketi siyasi alana indirgemek hareketin kültürel boyutunun kaçırılmasına neden olmaktadır (Melucci 1999; s.90). Çatışmanın sadece ekonomik nedenli olmadığını söyleyen kimlik yönelimli paradigma; sosyal hareketlerin tabanını çıkar gruplarına dayandırarak ekonomik terimlerle açıklanamayacağını söylemektedir (Çayır 1999; s.19). Melucci ve Touraine kolektif davranış teorilerindeki aktörler olan siyasal partiler ve sendikalar gibi “klasik” örgütlenmelerin yerini; kimlik yönelimli paradigmada sosyal hareketlerde dernekler, sivil inisiyatifler gibi daha esnek yapılara bıraktığını öne sürmektedirler (Uysal 2006; s.83).

Sosyal hareketlerin tanımı yapılmadan teoriler kısaca özetlenmiş; tarih içinde geçirdikleri değişimler açıklanmıştır. Teorilerin dışladıkları ve kapsadıkları aktörler, talepler ortaya konmuş; ilk teorisyenlerin modernizmin yapısalcılığına direniş olarak değerlendirdikleri sosyal hareketlerin, aktör merkezli niteliğe nasıl ulaştığı irdelenmiştir. Sosyal hareketlerle ilgili tabuların yıkılmasıyla dünya genelinde yaşanan gelişmeler, sonraki bölümlerde araştırılacak; öncelikle teorik olarak genel bir bakış attığımız sosyal hareketlerin nasıl tanımlandığıyla çalışma devam edecektir.

1.3. 5N 1K İle Sosyal Hareketler

Sosyal hareketler tanımları çeşitlilik göstermekte; kültür, sembol etrafında birleşme, dayanışma, farklılıklara saygı, ahlaki ve moral değerleri dikkate alma gibi noktalara değinmektedirler. Belki de “kültür” bu tanımlarda en çok yer tutan olgudur. Nitekim Touraine sosyal hareketleri ortak bir kültürel zeminde etkileşimde bulunan karşıt toplumsal modeller (Cohen 1999; s.121) olarak tanımlarken; Raschke sosyal hareketlerin derin toplumsal ve kültürel dönüşümlerin en iyi ifadelerinden biri olduğunu; bu nedenle tüm toplumları etkileme ve ileriye dönük yeni kültürel kazanımları sağlayabilecek potansiyelleri olduğunu söylemektedir (Raschke 1985). Charles Tilly, hareketin amacını bir yanlış düzeltmek ve bir rahatsızlığı dile getirmek olarak ifade eder. Bu sürece dahil olan birey kendini değerli hissetmekte, yanlışın düzeltilmesi amacına dayanarak, kendini harekete adamaktadırlar. Hareketin şekli kendiliğinden gelişebilir ya da örgütlü olabilir (Tilly 1998; s.469). Raschke sosyal hareketleri, network ile birbirine bağlı, sosyal değişim istediği için amaçları ve hedefleri olan; sembolik değerlerle yüklü, süreklilik gösteren ama her defasında farklı örgütlenme ve eylem ile seslerini duyuran bireylerden oluşan dayanışmalar olarak görmektedir (Raschke, 1987; s.19-29). Touraine ise sosyal hareketler için “Bir sosyal hareket, tarihselliğin biçimi, kültürel yatırım, bilgi ve ahlak modelleri üzerindeki hâkimiyeti ya da bağımlılığı ile tanımlanan bir sosyal sınıfın, bu kültürel modellere yönelmiş çatışmacı hareketidir” (Touraine 1999; s.51) demektedir.

Teorisyenler tanımlarında sosyal hareketlerin farklı alanlarına vurgu yapmaktadırlar. Raschke sosyal hareketleri, modernizmin özel alanda kalmasına baskı yaptığı kültürel

değerlerin kendini ifade aracına dönüştürmekte; Tilly yanlışın düzeltilmesi talebi ve eylemini sosyal hareketlerin karakterine katmaktadır.

Sosyal hareketler, toplumun yaşam alanında meydana gelen rahatsızlıkların dışa vurumu olup rahatsızlığın oluşmasına neden olan aktör ve süreçlere muhalefettirler. Düzeltme talebi ve durum bildirisi şeklinde gerçekleşen sosyal hareketler; bürokratik olmayan bir yapıda birey ve grupların katılımı ile bilinçli bir hareket halini alır. Hareketin amacı “yanlışın düzeltilmesi”dir. Talep edilen değişim, sosyal alana ait olup bir arada oldukları sürece toplumun diğer üyelerinin harekete katılması kolaylaşır. Ortak inanç hareketin üyelerini birbirine bağlarken; yarattığı ortak kimlik duygusuyla tabanını genişletir. Castells, bu tür taleplerin siyasal sistemin değişmesi ve toplumsal dönüşümün sağlanması için gerekli olduğunu vurgulamaktadır (Castells, 1997).

Sosyal hareketler üyelerine maddi bir çıkar sağlamayı amaçlamaz, ancak yöneldiği hedefler çıkar gruplarını rahatsız edebilir. “Çıkar gruplarını rahatsız eden hareketler” ile “çıkar gruplarından talebi olan hareketler” arasında fark vardır. Türkoğlu her ne kadar çok kutuplu bir özellik gösteren endüstri toplumunda, bazı gruplar için sosyal huzursuzlukların kaynağı olarak görülebileceğini (Türkoğlu, 1997) söylesede; sosyal hareketlerin toplumsal alanda değişim taleplerine, çok kutuplu bir toplumsal yapı içerisinde bazı kesimlerinin direnç göstermesi kaçınılmazdır. Ancak bu direnç yine sosyal nitelikte olacaktır. Bu nedenle toplumsal huzursuzlukların kaynağı olarak gören yaklaşıma katılmak olanağı yoktur. Çünkü sosyal hareketler toplumsal huzursuzluğun kaynağı değil, aksine toplumda var olan problemlerin dışa vurumudur. Örneğin Bergama'da siyanürlü altın çıkarılmasına karşı olan yurttaşların etkinlikleri toplumsal huzursuzlukların nedeni olarak görülemez. Bu etkinlikler, yerel düzeyde yurttaşlarla uzlaşmaya dayalı olmayan kararlara karşı, yurttaşların demokratik yoldan tepkilerini dile getirdikleri bir sosyal hareket olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal hareket tanımlarında ortak olan aktör, eylem biçimleri, hareketin hangi alanda meydana geldiği; gazeteciliğin temel çözümleme yöntemi olan 5N 1K (Ne, Neden, Ne Zaman, Nerede, Nasıl ve Kim) soruları sorularak çözümlenecektir.

1.3.1.KİM-NEDEN:Aktörün Dönüşümü

Sosyal hareketler alanıyla ilgili teoriler, sosyal hareketlerin ortaya çıkış süreçlerini ve aktörlerin hangi amaçlarla hareket ettiklerini açıklamaya çalışmaktadır. Bu teorilerin temelinde sosyal hareketlerin ortaya çıkış süreçleri ve siyasi otoriteyle ilişkilerinde, aktörlerin toplumsal profilleri; bireylerin sosyal hareketlere neden ve nasıl katıldıkları gibi konuları ele almaktadır. Bir sosyal hareketin ortaya çıkması ve bireylerin bu eylemlere katılmaları için birtakım koşulların oluşması gerekmektedir. Bu koşullar genel olarak, bireylerin çıkarları ve bu harekete katılmalarından dolayı alacakları riskler olarak değerlendirilmektedir

Sosyal hareketin sınıfsal tabanını araştırırken bahsedeceğimiz diğer teorisyen; sosyal hareketleri “kültürel” ve “siyasal” olarak ikiye ayıran Buechler’dir. Buechler, kültürel versiyonda toplumsal tipleri ve hareket biçimlerini tarih içinde karşılaştırır. Geçmiş ve şimdiki farklılıkları “büyük kopuşlar” olarak görür ve toplumsal birliği siyasal versiyonun tersine, semiyotik ya da kültürel koşullarla özdeşleştirir. Özgür alanları gündelik yaşama kadar indirger; siyasi iktidara mehalefetin toplumların “doğal” özelliklerinden biri olarak vurgular ve devlet-sivil toplum arasında konumlandırır. Buechler’e göre sosyal hareketler ancak onu oluşturan değerlerle tanımlanabilir(Buechler 2000; 50-51). Bu açıdan sosyal hareketlerin temelini sınıflara değil kültürel değerlere vermektedir. Habermas (1984), Laclau ve Mouffe (1992), Inglehart (1990), Touraine (1988), Melucci (1999), Castells (1996) ve Cohen / Arato (1992) tarafından temsil edilen bu düşünce sınıf mücadelesinin yirminci yüzyıldaki karşılığıdır. Touraine, aktör olarak bireyin önceki yüzyıllardaki toplumlara göre daha çok etkileşim halinde olduğunu, iletişim imkanlarının artması ile bireysel fikir ve malların daha çok çatışma alanında görüldüğünü ifade etmektedir. Özel yaşamı, kamusal alanda yer alan birey ile mevcut sistem arasında gerilimin artması kaçınılmazdır (Touraine 1988; s.105-107).

Sosyal Hareketlerin aktörleri kendi adlarına konuşma isteği, şeylerin gidişatını yönetmek değil özgürlüklerini alabilmek, siyasi iktidarın şiddet, propoganda gibi araçlarıyla ezilmeden kendileri olabilme hakkına ulaşma çabası içine girmişler ve kolektif

özgürlük yerine bireysel özgürlüğe inanmaktadırlar. Bu açıdan kültürel yönelim mücadelelerine ve eylemlerine inanan nitelikleri vardır. Modern toplumlarda özne olan işçi hareketleri devrimci özelliğini kaybetmiştir. Post modern toplumda çatışma; kültürel mallara ve bu kültürel malların üretim araçlarına kaymıştır. Sosyal hareketler bölüşüm ve dağıtım sorunlarına değil; kültürel yeniden üretim ve sosyalizasyon üzerine odaklanmaktadır (Touraine 1988; s.18).

Siyasal versiyon ise sınıf temelli ve sınıf temelli olmayan hareketler arasında uygun ittifaklar ve koalisyonlar kurulabilirse, sosyal hareketler ilerici bir değişim için potansiyel oluşturabileceğini söyler. Bu yaklaşıma göre sosyal hareketlerin temelini sınıf terimleriyle tanımlar (Buechler 2000; s. 50). Bu süreklilik teorileri daha çok Offe (1985; 1987), Wallerstein (1993) ve Raymond Williams (1989) tarafından savunulmaktadır. Sosyal hareketler katılımcıların toplumsal yapıdaki rolleri ile açık bir bağ sergilemezler (Touraine 2000; s.274-282) ve harekete katılanlar yerleşik ekonomik ve siyasal kodlar ile kendilerini tanımlayamamaktadır (Buechler 2000; s.50). Bu açıdan sosyal hareketlerin toplumsal tabanı sınıfları aşmakta; bunun yerine yaş, cinsiyet gibi toplumsal statüye gönderme yapmaktadır. İdeolojik karakter olarak Marksist ideolojinin zıttıdır. Çünkü işçi sınıfı hareketi gibi ortak eylemler, birleştirici ve bütünleştirici unsurlardan uzaktır. Aktörler kendilerini yerleşik siyasal, sosyal ve ekonomik kodlarla tanımlaymasalarda sosyal hareket tabanı belirsiz değildir. Bu taban yeni orta sınıfı, eski orta sınıfı, doğrudan emek piyasasında bulunmayan öğrencileri ve hatta ev kadınlarını da içinde barındırmaktadır (Touraine 1995; s.274-282).

Siyasal yaklaşım, sosyal hareketlerin konularına değinirken modernitenin özgürlük, adalet, eşitlik, temsil, katılım gibi temel niteliklerine atıfta bulunur. Bu değerlerin düşünsel ve uygulamalı tarihini oldukça eskilere dayandırır ve yeni toplum yapısında, kavramların yeni değerler olarak sunulmalarına karşı çıkar. Çünkü bu değerlerin yeni olmadığını; zaten bu değerlerin burjuvazi ve işçi sınıfının ilerlemeci hareketinden günümüze kadar geldiğini; postmodernist özellik olarak kabul edilenin aslında olsa olsa modernite eleştirisi olduğunu söylemektedir. Offe, değerlerin olsa olsa modernitenin iç çelişkisi yüzünden çatışma içinde olduklarını belirtmektedir (Offe, 1985: 835-836;

Bagguley, 1992: 31). Barış hareketleri, çevrecilik hareketleri, anti-nükleer hareketler, kadın lezbiyen ve gay hareketlerinin altmışlı ve yetmişli yıllarda Amerika ve Avrupa’da ortaya çıkışıyla sorgulanmaya başlanmıştır. Çünkü bu hareketler çoğulculuk, demokrasi ve güçlü bir sivil toplum ile nitelenen toplumlarda ortaya çıkmıştır. Bu hareketler açık bir şekilde sosyal ve ekonomik çöküşün bir yansıması değildir. Aktörleri de klasik paradigmanın tepkisel, anomik ve köksüz aktör imajına uymamaktadır. Bu aktörler belli hedeflere ve rasyonel stratejilere sahiptirler. Mücadeleleri ekonomik olmaktan çok, kimliği rahatça ifade edebilme, katılım ve sivil hakler gibi kavramlar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Siyasal partilerle değil hareketin hedefleri doğrultusunda kamuoyu ve medya desteği sağlamaya çalışan profesyonel sosyal hareket örgütleri ile mobilize olmaktadır

Siyasal yaklaşımın diğer teorisini Wallerstein ise sosyal hareketlerin aktörlerinin üretime dahil olup ya da olmadıklarını tartışırken; ırkçılık ve cinsiyet gibi konuları bu kapsamda değerlendirir(Savran, 1992: 16). Kapitalizm, üretim artışı sağlamak için emek arzını arttırmayı hedeflerken; emek değerini azaltmak amacıyla yapısal tabakalaşmalar yaratmaktadır. Wallerstein, ırkçılık ve cinsiyet ayrımcılığını bu noktada kapitalizmin lehine farklılaşmış ücret kategorileri sağladığını söylemektedir (Wallerstein / Balibar; 1993; s. 47-49). Ancak, kapitalizm emek arzını sınırlayacak yönelimler sergileyemeyeceğinden “ayrımcı” niteliğe sahip değil; bununla beraber “ayrımcılığı” kaldıracak kadar da “eşitlikçi” değildir. Bu açıdan Wallerstein’a göre her çeşit ayrımcılığa karşı mücadele eden sosyal hareketler kapitalizmi tehdit edebilecek potansiyel bir güç taşımaktadırlar (Arrighi, 1995). Yine de toplum yapısındaki değişimler göz önüne alındığında üretim, talebe göre değişmekte ancak talep ısrarı azalmamakta sadece biçim değiştirmektedir. Yeni üretim gruplarının yeni üretim biçimleri oluşturması gayet doğaldır. Dolayısıyla sosyal hareketlerin aktörleri sadece kültürel değerlerin baskısıyla bir araya gelmiş ve tamamen sınıf dışı sayılmamaktadır.

Sosyal hareketler belli bir sınıfa dayanmakta; genişleyen ve tabakalaşan orta sınıfın içinde kendine katılımcı bulmaktadır. Giddens’a göre bu sınıf, sınıfının farkında olmakla birlikte sınıf bilincine sahip değildir. Bu açıdan, sosyal hareketlerin aktörleri eğitilmiş, ekonomik güvenceye sahip ve genellikle hizmet sektöründe çalışan kişiler olup diğer

tabakalarla ve gruplarla işbirliği kurabilmektedirler. Ancak, sosyal hareketler aktörlerinin değişen karakteristiği nedeniyle sınıfsal hareketler değildir. Üstelik üretimle ilgili aktörlerin çatışmasını değil; kültürel, sosyal, ekonomik, cinsiyet ya da birçok unsuru içinde barındırabilecek niteliktedirler (Melucci 1999; 88-93).

1.3.2.NEREDE: Sosyal Hareketlerin Meydana Geldiği Alan

Sosyal hareketlerin meydana geldiği alanı incelemeden önce; aslında iki farklı alandan bahsettiğimizi belirtmeliyiz. Bu alanlar, Sosyal Teorik ve Eylem Alanlarıdır.

1.3.2.1.Sosyal Hareketlerin Teorik Alanı

Habermas devlet ve toplumdan ayrı, siyasi iktidarın baskısı ve buyruklarından bağımsız, çıkar çatışmalarının dışında yer alan; herkese açık olması nedeniyle hem siyasi iktidarın hem de sermaye egemenliğinin muhalifi olan yöneten ve yönetilen arasındaki etkileşimin gerçekleştiği bölgeyi kamusal alan olarak kabul eder. Bu alanın aktörleri ise Burjuva ailesi mensupları, eleştirel bireylerdir (Habermas, 1997a; s. 93). Kamu (public) kavramı hukuki bir kavramdır, Habermas'ın da belirttiği gibi “herkese açık” anlamı taşır (Sarıbay 1999; s.68-69). Kamusal alanı sermaye egemenliğine, ticarileşmeye ve metalaşmaya karşı bir savunma alanı olarak gören Özbek, bu özelliklerin demokratik bir kamusal alan için zorunlu görmektedir (Özbek 2004; s. 34). Fraser'da kamusal alanda sadece devlet erkinde değil aynı zamanda ticari mantıka karşı eleştirel söylemlerin üretildiğini belirtmektedir (Fraser 1990; s. 57).

Modernitenin üretime işgücü sağlamak ve ücret kategorileri yaratmak için toplumda ayrımlar yarattığından bahsetmiştik. Refah devleti bu durum için özel alana baskı uygulamakta, müdahale etmektedir. Habermas özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında çıkar ve baskı grupları gibi özel örgütlerin devlet üzerinde etkili olduğunu, bürokrasinin özel çıkarların gerçekleşmesi için bir araç haline gelmesiyle; özel alan ve kamu alanını arasındaki ayrımın silikleşmeye başladığından bahseder. Kamusal alan tanımlarının ortak noktası olan “eleştirel olma” özelliği işlevini yerine getirememekte; tartışmaların yapılacağı “herkese açık” alandan çıkar ve baskı gruplarının rekabet edebileceği bir mücadele sahnesine dönüşmektedir. Böylece devlet-toplum ayrımı ortadan kalkmıştır.

Devleti toplumsallaşma sahnesinde, özel alandaki aktörlerden birini ise siyasi sahnede etkileşim halinde görülmektedir. Oysa “özgür ve özerk” olması gereken aktörlerin içiçe girmesi, ayrımların silikleşmesi ile kamusal alan da artık eskisi gibi olamayacaktır. Habermas, bu noktada kamusal alanın ciddi bir dönüşüm geçirmesinin kaçınılmaz olduğunu söyler (Habermas 1997; s.343-344). Kamusal alanın dönüşüm geçirmesi sonucu bürokrasinin güç kazanması ve özel çıkar guruplarıyla kurduğu ilişkilerle siyasal alanda belirleyiciliğinin artması, kitle kültürünün karşısında akla önem veren eleştirel kamusal alanın giderek yok olması söz konusudur. Bunun yanı sıra devlet politikalarının eleştirilmesi, denetlenmesi, etkilenmesi işlevlerini yüklenen kamuoyunun “yönlendirilmesi” de bu süreçte yaşanan dönüşümlerdendir. Habermas, zorunlulukların olduğu, bireyin önemsenmediği ve varlıklarının değersizleştirilerek üretim için araç haline geldiği “sistem” alanı ile bu alanın dışında “sistem” alanı ile karşılaştırılamayacak bir “yaşam alanı” bulunduğunu söyler. Sosyal hareketlerde bu yaşam alanında meydana gelir ve iletişim, Habermas için, yaşam dünyası içinde yer alan etkinliklerin en önemlisidir (Lechte, 1994; s. 187-188). Bir başka deyişle, yaşam dünyası için temel önemde bir etkinlik olan iletişim yoluyla sistem üzerinde de etkili olunabilir.

Kamusal alan kavramı birbiriyle ilişkili iki özelliği barındırmaktadır: Siyasal iktidarın yurttaşlarca denetlenmesi, etkilenmesi ve bu yolla siyasal hâkimiyetin akılcılaştırılması, meşrulaştırılması. Diğer yandan da bu süreçte, katılımcıların, kendine özgü nitelikleri olan bir etkileşimi yaşamaları. Bu çerçevede ideal iletişim veya ideal konuşma durumu, “sınıfsal sınırların” aşıldığı ve buna bağlı olarak sınıfsal bir tahakkümden söz edilemeyen, “toplumsal tabakalaşma ve sömürünün” olmadığı bir sivil toplum tarafından çevrelenen kamusal alanda gerçekleşebilir (Habermas, 1997b). Habermas, demokrasinin etkin bir kamusal alan üzerine inşa edilebileceğini, kamusal alanın niteliğinin de demokrasinin niteliklerini etkileyeceğini söylemektedir. Aktörlerin birbiriyle iletişim içinde olduğu, baskı ve bürokratik hiyerarşiye, ticarileşme ve metalaşmaya karşı muhalif duruş için kamusal alanın oluşturulabilmesi için sosyal hareketlere büyük işler düşmektedir.

Bu noktada günümüz sosyal bilimcilerinin özellikle eski sınıf temelli hareketlerden çok kimlik üzerinde yükselen sosyal hareketlere vurgu yaptığını belirtmek gerekir. Zira bu türden sosyal hareketler yaşam dünyasında dönüştürücü bir işleve sahiptirler ve yaşam

dünyasından gelen taleplerin galip gelmesi için demokratik bir “baraj” kurabilme yetenekleriyle, “karşıt bir kamusal alan” oluşturabilmeleriyle sistemin sömürgeleştirici saldırılarına set çekebilirler. Dolayısıyla burada önemli olan soru, bu türden yeni hareketlerin devletin milliyetçi ve bürokratik yapısını, kapitalizmin metalaştırıcı gücünü ne ölçüde dönüştürebildiği ve eğer dönüştürüyorsa nasıl dönüştürdüğü üzerine odaklanmalıdır.

Habermas’a göre sistem ve yaşam dünyası arasındaki çatışmalar sosyal hareketleri üreterek kamusal alanın gelişimini kısıktırabilir. Yaşam alanı özerklik, anlam ve ahlaki seçim alanıdır (Meadwell 1994; s. 721, Kelly 2004;s. 42, Blaug 1997; s. 102, Callinicos 2001; s. 155-156). Sistem alanından farklı olarak yaşam dünyası, bireylerin niyetleriyle ilgili olarak onların ortak bir dünya kavrayışına ulaşmak için kullandıkları mekanizmaları içerir. Yaşama evreninin toplumsal bileşenleri kültür, toplum ve kişilik’tir (Mouzelis, 1992; Baxter, 1987). Tam da bu noktada Habermas’ın modernist anlayışı da ortaya çıkar: Zira bu hareketler modernist projede yer alıp da gerçekleştirilemeyen (yani bitmemiş bir proje olarak kalan) özgürlük ve demokrasi vizyonunu da canlı tutabilme potansiyeline sahiptir (Edwards 2004; s. 116). Diğer taraftan Habermas, sosyal hareketleri insanın özgürleşmesi/kurtuluşu düşüncesinin tarihsel özneleri olarak değil, ileri kapitalist toplumlardaki meşruiyet ve motivasyon sorunlarına işaret eden unsurlar olarak görür. Bu hareketlerin ortaya çıkışı yaşam dünyalarının kolonileştirilmesi eğilimine karşı tepkinin bir sonucudur (Habermas 1981; s. 35). Habermas’ın sosyal hareketler hakkındaki bu düşüncesi, onun kamusal alan, tahakkümden arınmış iletişim ve müzakereci demokrasi anlayışı açısından kilit önemdedir. Habermas, modern toplumların yaşamış olduğu krizi, Marx gibi ekonomi içine yerleştirmeyip daha çok yaşam alanında ortaya çıkan toplumsal bütünleşme sorunlarıyla ilintilendirir. Bu nedenle de, sosyal hareketlerin refah ve ekonomik yeniden dağıtım sorunlarından çok, kültürel yeniden üretim, toplumsal bütünleşme ve sosyalizasyon üzerine odaklanmış olması Habermas’ın teorisi açısından önem taşır. Zira bu hareketler yaşam alanının özgürleşmesine yönelik taleplerde bulunurlar, ekonomik çıkara yönelik talepleri yoktur. Bu açıdan sosyal hareketler bölüşüm ve dağıtım sorunlarına değil, kültürel yeniden üretim ve sosyalizasyonu üzerine odaklanırlar.

Habermas'ın bireyi “akıllı ve özgür” olarak görmektedir. Birey, kamusal alanın var olabilmesi için katılımında bulunmalı, söz söylemeli ve fikir yürütmelidir. Birey'in demokratikleşme sürecine katkısı bu yolla sağlanacaktır. Sonuç olarak Habermas'ın müzakereci demokrasi kavramından bahsettiği de tam olarak budur. Kararlar tepeden inme olarak değil bireylerin kamusal alanda etkileşimiyle verilmektedir. Ancak her birey bu sürece katılmak istemeyeceği gibi, etkileşim alanından tek bir karar üzerinde mutabık kalınması ütöpik bir düşüncedir. Yine de kamusal alanın genişlemesi ve demokratikleşme sürecine olumlu katkısının oluşabilmesi için çift taraflı bir durum oluşmaktadır. Bir taraftan devlet yapısının güçlü olduğu toplumlarda, sosyal hareketlerin gelişmek için kendine yer bulamayabiliyorken; siyasi erkin bu tutumu sosyal hareketler meydana gelmesi ve sivil alan tarafından dengelenebilmesi için onlara “neden” olarak kendini sunmaktadır. Habermas kamusal alana her bireyi dahil etmekte, özne olarak ise “herkesi” almaktadır. Ancak, “herkesin” kamusal alandan ortak kararlar çıkması, sosyal hareketlerin karşılıklı çatışmaya dayalı karakteriyle uymamaktadır. Çünkü sosyal hareketler herşeyden önce bir konu hakkında şikayette bulunan aktörlerin ifade biçimi olup, diğer yandan rahatsızlık konusunu benimsemiş kesimler harekete muhalif olabilirler. Bu açıdan asimetrik güç ilişkileriyle oluşan toplumsal tabakalaşma, sosyal hareketlerin hepsinin aynı kamusal alanda meydana gelmesine engeldir.

Fraser, Habermas'ın idealize ettiği kamusal alanın tüm toplumsal tabakaları temsil ettiğine yönelik düşüncesini eleştirmektedir. Özellikle kapitalizm tarafında baskı altına alınmış emek ve sermaye egemenliğini kullanan karşıt grupların varlığını, tek kamusal alanda değil; birden çok kamusal alana yayarak incelemektedir (Fraser 1990; s.61) Fraser, Habermas'ın tek kamusal alanını ideal olarak kabul etmekle birlikte, birden fazla kamusal alanlar sivil toplumu genişletmekte, örgütlenmeler ve ortaklıklar için zemin oluşturmaktadır (Fraser 1990; s.66-67).

Eşitsiz toplumsal ilişkiler, bireyleri olduğu gibi örgütleri de etkilemektedir, bireysel veya ortak her kanaat, politika oluşum sürecinde aynı etkiye sahip olamamaktadır. Sivil toplum örgütleri de, siyasal iktidar üzerinde sahip oldukları etki ve buna bağlı olarak

üretilen politikaları denetleyip dönüştürme güçleri çerçevesinde birbirlerinden farklı durumdadırlar. Bunun yanı sıra, “küreselleşme” koşullarında ulus devletler, politikaların oluşturulduğu tek, belirleyici sahne olmaktan çıkmış durumdadırlar. Habermas’ın sözünü ettiği eleştirel kamusal alanı yaratan ilkelerle, yöneten-yönetilen arasındaki iletişime ilişkin alternatif bir çerçeve oluşturulurken, bu noktaların göz önüne alınması gerekmektedir. Ne var ki bu noktada başka bir problem karşımıza çıkar. Zira devletin tahakkümü dışında tahayyül edilebilen alternatif ya da karşıt kamuların çokluğu devlet otoritesine, baskı ve sömürüye karşı güçlerin çoğaldığı anlamına gelmez. Bu karşıt kamuların hemen hepsi eşitlikçi ya da demokratik olacak değildir, tersine, anti-demokratik olabildikleri gibi kendi iç işleyişlerinde bir takım dışlama mekanizmaları da geliştirebilirler (bu durumu gösteren örnek araştırmalar için, bkz. Doğanay, 2003; Akşit, vd. 2002; Coşkun, 2005). Nitekim Hansen (1993; s. XXXVII)’in belirttiği gibi, eğer ittifaklar için güçlü çabalar yapılmazsa bireysel grupların ve alt kültürlerin muhalefeti ya çok kültürlü çoğulculuk piyasasında nötrleşecek ya da kurbanlaştırılmış olmanın indirgeyici rekabeti içinde kutuplaşacaktır. Bu durum, devletten ayrı olan birden çok kamunun yine devletin tahakkümünden ayrı olarak neden tek bir kamusal alana dönüşmesinin gerekliliğini de ortaya koyar. Zira kapsayıcı bir genel kamunun olmadığı durumlarda karşımıza çıkacak alternatif, “etnik ve ırksal ayrımcılık, şiddet, dinsel haçlı seferleri ve iç savaş” (Hansen 1993; s. XXXVII) olacaktır. Dolayısıyla, var olan karşıt kamulardan en az bir tanesi, katılımcıların eşitler olarak herkesi ilgilendiren siyasalar üzerinde müzakerede bulunabildikleri ortak bir kamu olacaktır (Fraser 1990; s. 70). Ancak böylesi bir “ortak karşıt/proleter kamusal alan” gerek devlet gerekse sermaye tarafından kuşatılmış ve baskı altına alınmış grupların onlara karşı mücadele etmesini sağlayabilir. Bu durum, sınıf tabanlı olan ve olmayan sosyal hareketlerin bir arada eyleme ve mücadele etme gerekliliğini de ortaya koyar. Basitçe söylenirse, sınıf tabanlı hareketler ile sınıflararası sosyal hareketler arasında kurulabilecek herhangi bir ittifak sosyal hareketleri güçlendiren ve geliştiren bir işlev görebildiği gibi, yeni alternatif/proleter kamusal alanlar yaratma potansiyelleri dolayısıyla bir bütün olarak sistemi etkileme ve değiştirme şanslarını da artırır. Habermas’ın burjuva kamusal alanından farklı olarak böylesi bir proleter kamusal alan, kapitalizmin sömürdüğü, bastırdığı ve dışladığı emek gücünün güçlendirilmesinin taşıdığı potansiyele işaret etmektedir (Özbek 2004; s. 37). Böylece kamusal alan kavramı, sınıf

temelli olan ve olmayan sosyal hareketleri birlikte mücadeleye doğru götüren ya da böyleleri bir vizyonun oluşmasını sağlayan bir mücadele alanı olarak kavranabilir.

1.3.2.2.Sosyal Hareketlerin Eylem Alanı

Bir sosyal hareketin ortaya çıkış ve gelişim süreci, o hareketin diğer sosyal hareketlerden farklılığını ve belirli bir coğrafi bölgede ortaya çıkan hareketin başka ülkelerde de görülmesini anlayabilmemiz bakımından önemlidir. Sosyal hareketlerin, diğer ülkelerdeki yorumlanma biçimlerine bakıldığında benzer bir çok nokta görülebilir. Bu açıdan o hareketin kopyalandığı, örnek alındığı, protestoculara ilham verdiği ya da ithal/ihraç edildiği söylenebilir. Oysa hareketin “transfer” olması daha bağımsız bir ifade şekli olacağından; buradan sonra sosyal hareketlerin uzak alanlar arasındaki hareketi “transfer” olarak ifade edilecektir. Bir rahatsızlığa tepki olarak doğan hareketin farklı ülkede de ortaya çıkması hangi koşullara bağlıdır? Bir ülkenin herhangi bir şehrinde meydana gelen bir sosyal hareketin dünyanın geri kalanına aktarılması, o hareketin transferidir. Ülkeler arasında transfer olan sosyal hareketler ilk olarak batı toplumlarında görülmüşse de artık sosyal hareketlerin gerçekleşme tekeli bu toplumlara ait değildir.

Transfer edilen sosyal hareketlerin en bilinenlerinden biri, ulusötesi sosyal hareketlerdir. Della Porta ve Tarrow tarafından “uluslararası aktörlere, diğer devletlere ve uluslararası kuruluşlara karşı, aktivist ağları tarafından koordine edilmiş, uluslararası kampanyalar” (Della Porta&Tarrow 2005; s.2) olarak tanımlanan ulusötesi sosyal hareketlerin ortaya çıkış sürecinde değişik etkenler devreye girmiştir. Tarrow ve Della Porta, ulusötesi hareketlerin dünya etrafındaki seyri için ulus devlet boyutunda çözülemeyecek, varlık alanı siyasi sınırların dışına taşıdığından çözümün yine bu yolla sağlanabileceğini söylemektedirler. “Hükümetlerin, ortak sorunları çözmek için, artan bir oranda Dünya Ticaret Örgütü ve Birleşmiş Milletler gibi küresel kurumlara dönüşmesinin, yerel ve ulusal pratikleri değiştirmeyi hedefleyen sosyal hareket aktörlerini ulusal sınırların ötesine bakmaya yöneltmiş” (Della Porta&Tarrow 2005; s.7-8) olması, bir de ulusal ve uluslararası arenada meydana gelen değişimler de ulusötesi hareketlere neden olmaktadır. “Ulusötesi sosyal hareketler”in ortaya çıkışını hazırlayan bu değişimler hangi alanlarda gerçekleşmiştir? Tarrow ve Della Porta; çevresel, bilişsel ve etkileşimden

kaynaklanan bazı değişimlerin ulusötesi hareketlerin transferini kolaylaştırmakta olduğunu söyler;

1. “ Sovyetler Birliği’nin dağılmasının etkisiyle hükümet dışı eylemlerin artışı,
2. Elektronik iletişim araçlarının ve ucuz seyahat yollarının gelişmesiyle aktivistlerin daha kolay bir şekilde bilgi alışverişinde bulunması ve daha kolay ve ucuz yollarla bir araya gelebilmesi,
3. Gerçekte bir tehdit gibi algılanan fakat aslında değişik coğrafyalardan aktörleri bir araya getiren,DTÖ, IMF gibi uluslararası kuruluşların artan etkisi” (Della Porta&Tarrow 2005; s.7-8)

Bilişsel değişimler, tecrübenin paylaşımı ve sosyal hareket örgütleri arasında iletişimin artmasıyla gelişmekte; etkileşimsel değişimler ise uluslar arası kuruluşlara yönelik eylemlerin, farklı ülkelerdeki destekçileri ile ortaklıklar kurulmasıyla meydana gelmektedir.

Dünyanın birbirinden farklı kültürlere sahip çesitli yerlerinde amaçlar, örgütlenme tarzları, eylem repertuarı gibi birçok açıdan benzerlik taşıyan hareketlerin ortaya çıktığı görölmektedir. Ayrıca belirli bir coğrafyada ortaya çıkan sosyal hareketin, başka bir coğrafyaya ilk ortaya çıktığı yerdeki hareket model alınarak aktarılması da söz konusu olmaktadır. Örneklendirmek gerekirse, 68 Hareketinde olduğu gibi, bir hareket aynı isimle birçok yerde ortaya çıkabilir: Fransa, ABD, Polonya, vs.’de olduğu gibi. Bununla birlikte bazı durumlarda, iki farklı ülkedeki hareketler aynı ismi taşımamakla birlikte; ortaya çıkış nedenleri ve/veya eylem biçimleri benzerlik gösterebilmektedir. Çoğu durumda bu hareketler eř zamanlı bile degildir. Arjantin’deki Plaza del Mayo annelerinin eylemleri ile Türkiye’deki Cumartesi Annelerinin eylemleri buna örnek olarak verilebilir. Arjantin’de askeri darbe sırasında ve sonrasında kaybedilen kişilerin annelerinin eylemleri 1990’lı yılların ilk yarısında İstanbul’da kayıp yakınlarının eylemlerine esin kaynağı olmuştur (Uysal 2005; s.2). Bu örneklerden de yola çıkarak sorgulanması gereken, sosyal hareketlerde bu tür benzerliklerin ortaya çıkısını sağlayan ya da bu süreci açıklamakta kullanılan unsurların neler olduğudur. Bu unsurlar “küresellesme” süreci ile onun

beraberinde getirdiği “yapısal benzerlik modeli” ve “yayılma” süreçleri olarak sayılabilir (Giugni 2002; s.15)

Sosyal hareketlerin farklı alanlar arasındaki taransferi için, bu hareketlerin nasıl yayıldıklarını ve yayılmaktan ne anlaşıldığını söylemek gerekir. Katz, “bazı özellikli ögeler” den bahseder. Bu ögeler, toplumlar arasında ortak bir nokta yaratacak kültürel ögelerdir. Katz’ın vurguladığı diğer bir kavram ise toplumlar arasında bu kültürel değerin ortaklığının farkındalığını arttıracak dışa dönük iletişimdir. Sosyal harekete katılacak aktörler ortak ögeleri öğrendikten, içselleştirip kabul ettikten sonra benzer rahatsızlıklarını ifade edebilmektedirler. Katz böylece kültürel ögeler, iletişim ve aktörlerin kabulü’nü ulusötesi sosyal hareketlerin oluşması için başat faktörler olarak görmektedir (Katz’dan akt. Giugni 2002; s. 19). Katz (Katz’dan akt. Giugni 2002; s. 19) ve Roger (Roger’dan akt. Giugni 2002; s. 19) transfer eden ve transferin gerçekleştiği toplumlar arasında kültürel benzerlikler ne kadar fazlaysa, transferin o oranda hızlı ve etkin olacağını ifade etmektedir.

Sean Chabot ve Jan Willem Duyvendak, hareketin transferini gerçekleştiren yayılmaya konu “yeni” bir öge olduğunu söylemektedir. “Yeni” öge, diğer örneklerinden ayrı ve fark edilebilir olduğu kadar, sistematik temele oturtulmuş bir fikir, tecrübelenmiş bir pratik veya üretilmiş bir üründür. Ögenin toplumlar arasındaki yayılımı, bireylerin kullandığı her türlü iletişim aracı ve medya ile iletimi sağlanmaktadır (Chabot & Duyvendak 2002; s.699). Doug McAdam ve Dieter Rucht , “The Cross-National Diffusion Of Movement Ideas” (Hareket Fikirlerinin Ulusötesi Yayılması) adlı çalışmalarında yayılmanın dört temel ögesi olduğunu belirtmiştir.

1. Verici ya da iletici olarak görev yapan bir kişi,grup ya da örgüt,
 2. Alıcı olan bir kişi, grup ya da örgüt,
 3. Mallar, bilgi, gibi bir öge,
 4. Alıcı ve vericiyi birbirine bağlayan ve kisilerden ya da medyadan olusan bir kanal.
- (McAdam ve Rucht’dan akt. Chabot & Duyvendak 2002; s. 701.)

Yayılma için yapılan tanımlamalarda bazı ortak özellikler bulunmaktadır. Öyle ki, “alıcı” ve “verici” yani “transfer eden” ve “transfer gerçekleşen” toplumlar en temek ortak özelliktir. İkinci özellik ise yayılmaya konu oluşturacak bir unsur, öge ya da yeniliktir. Son olarak da transferin sağlanabilmesi için gereken iletişim kanallarıdır. İletişim, sayılan özellikler arasında en önemli konumda bulunur. Bir sosyal hareket, etkileşime girememiş toplumlar arasında transfer olamadığı sürece yerellikten kurtulamaz ve küresel etki alanı yaratamaz.

İletişim kanallarının önemine Sidney Tarrow’da vurgu yapmıştır. Tarrow’a göre iletişim dolaylı ya da doğrudan olabilmektedir (Tarrow 2005; s.105). Doğrudan yayılma, “aktörler arasındaki ilişkilere bağlı yayılma” şeklindedir. Akrabalık ve aile bağları; mahalle ve cemaat üyeliği; arkadaşlık gibi unsurlar ilk akla gelenlerdir. Dolaylı yayılma ise “aktörlerin birinci elden iletişim imkanı olmadığı” durumlarda kullanılır ve genellikle kitle iletişim araçları ve medyaya dikkat çekilir.

Sosyal hareketlerin farklı yerelerde benzer nitelikte eylemler olarak karşımıza çıkması; birbirine örnek teşkil eden eylem ve pratiklerin, kültürel olarak yakın aktörlerin, ortak rahatsızlık unsurlarının ancak en önemli olarak iletişim ve kesintisiz bilgi akışının bulunmasıyla gerçekleşmektedir. Teknolojik ilerlemelerin, serbest dolaşım hakkı ve vizesiz yabancı kabulü gibi etkenlerde aktörler arasında bilgi alış-verişini kolaylaştırmaktadır.

Komünizmin çöküşü, yoksul ülkelerde demokrasinin yayılması, teknolojik değişim ve ekonomik entegrasyon ile yerel meseleler, başka yerlerinde meselesi haline gelmiş; iletişim ve paylaşım olanaklarıyla ortak rahatsızlıkların farkındalığı artmıştır. Ekonomik, kimlik mücadelesine bağlı yerel hareketleri, farklı mücadele biçimleri bünyesinde barındırmaktadır. Çevre, işçi hakları, insan hakları, tüketici hakları vs. demokratikleşme ve teknolojik ilerleme, yurttaşların hoşnutsuzluklarını dile getirmek üzere bir araya gelme biçimlerinde ulusötesine taşınan (Brecher vd., 2002; s. 115-117) süreci ortaya çıkarmıştır. Ancak, sosyal hareketlerin farklı ülkelerde ortaya çıkını sadece bu yüzyılın sonlarına ait bir olgu olarak görmemek gerekir. Nitekim rönesans, reform hareketleri; kölelik karşıtı

eylemlerin Avrupa içinde dolaşması oradan Amerika’da görülmesi, Gandhi ve Mandela’nın örnek figür haline gelmeleri teknoloji, iletişim ve seyahat imkanlarının gelişmesinden çok daha önce yaşanmıştır. Sonuç olarak sayılan faktörler farklı ülkelerde benzer nitelikte görülen sosyal hareketlere daha çok kişinin katılımını sağlamak ve kapsama alanını genişletmesine imkan vermektedir.

1.3.3.NASIL-NE ZAMAN: Eylem Repertuarı

1970’lerle birlikte toplumda meydana gelen bazı rahatsızlıkların siyasi partiler ve bilinen araçlarla ifade edilemeyeceği anlaşılmıştı. Bu açıdan siyasi partilerin hiyerarşik, bürokratik örgüt yapıları; tabanda meydana gelen değişimlere cevap vermesini güçleştirmekteydi. Siyaset yapmanın ve siyasal katılmanın, siyasi partilere ve seçimlere katılım gibi geleneksel yolları dışında yer alan, yani geleneksel olmayan araçlarına baktığımızda bu araçlardan birinin “kolektif eylem” olduğunu görürüz. Charles Tilly kolektif eylemi çok geniş bir şekilde “ortak çıkarlar uğruna birlikte hareket etme” (Tilly 1984; s.89) şeklinde tanımlarken, Fillieule ve Péchu “baska araçlarla siyaset yapmak” (Fillieule & Péchu’dan akt. Aysen Uysal, 2001; s.64) olarak tanımlamaktadır. Burada kullanılan “başka araçlar” kavramından anlaşılmaması gereken parlamento dışı muhalefet yollarıdır. Bu araçların “başka” olarak nitelendirilmesinin sebebi ise, bu araçların alışılmış siyasal katılım yollarından farklı niteliklere sahip olmaları ve yukarıda da belirtildiği gibi parlamenter muhalefetin araçlarından biri olmamalarıdır. Parlamento dışında kullanılan bu araçlar Charles Tilly tarafından “Eylem Repertuarı” olarak tanımlanmaktadır. Eylem repertuarı sosyal hareket araçlarını barındırmaktadır. Ortak çıkarların savunulması ve kolektif amaçların yayılması sanatı (Tilly 1984; s.89), olarak tanımlanan ve siyasi arenadaki diğer aktörlerden yeni, dramatik, ortodoks olmayan, kurumsallaşmamış politik ifade biçimlerinin kullanılması (Taylor & Dyke 2004; s.263-265) sayesinde ayırt edebileceğimiz sosyal hareketlerin kendine has bir tarzı vardır.

Sosyal hareketler tarih içinde kullandığı eylem biçimleriyle farklılaşsa da işçi sınıfı hareketinin kullandığı yöntemlerin dışında taktikler kullanmaktadır. Martin Luther King, Gandhi, Thoreau ve Kropotkin’inde aralarında bulunduğu lider davranış stratejilerini

kullanarak kendi eylem repertuarını yaratmıştır. Şiddet karşıtı, sisteme muhalif ama onu demokratik yöntemler ve gerekirse hukuk yollarıyla değiştirmeye çalışan, devrimci nitelikte olmak yerine reformcu özelliği taşıyan, dramatik eylemler üretmektedirler. Sivil itaatsizlik bu yöntemlerden biridir (Tilly 1984, Johnston 1999; s.137).

Siyasal katılım dışında sisteme muhalefet başka hangi yollarla sağlanır? Oy kullanmaktan farklı olarak toplum hangi eylemlerle sesini duyurabilir? İşçi hareketlerinin bize öğrettiği oturma eylemleri, toplantı ve gösteri yürüyüşleri, basın açıklamaları, açlık grevleri, bildiri dağıtma, işgaller gibi eylem türleri klasik eylemlerdir. “Eylem repertuarı” ise kolektif eylemler dışında, amacı olabildiğince çok sayıdaki muhalifi harekete dahil etmeye çalışan eylem biçimleri için kullanılmaktadır. Charles Tilly ilk defa bu kavramı; klasik eylemler dışında kalan her türlü eylem biçimlerini anlatmak için kullanmıştır. “Aktörlerin biriken deneyimleriyle, otoritelerin stratejilerinin karşı karşıya geldiği, kesiştiği ve kültürel olarak kodlanmış”(McAdam & Tarrow & Tilly 2001; s.16) eylemler olarak tanımlamaktadır. Kavram;

1. Hareketin aktörlerince önceden kullanılmış,
2. Özgün olmayan,
3. Tahmin edilebilir,
4. Sınırlı nitelikteki protesto yöntemlerini (Taylor & Dyke 2004; s. 266.)
5. Harekete katılımın artması için kapsama alanında bulunan aktörleri etkilemek için yapılan diğer örneklerinden farklı niteliğe sahip ayırıcı özellikteki stratejileri (Taylor & Dyke, 2004, s. 266.) de kapsamaktadır.

Tarrow’da kavramı kullanmış ve “Eylem Repertuarı” için “kişilerin diğerleri ile çatışmaya girdiklerinde ne yaptıkları kadar, nasıl yapacaklarına dair ne bildiklerini ve diğerlerinin onlardan ne beklediğini de içeren, yapısal ve kültürel bir kavram.” (Tarrow 1998; s.30) olduğunu söylemiştir.

Toplumların ürettiği eylem biçimleri tarih içinde değişkenlik göstermekte, sosyal hareketin aktörlerinin “öncekilerden ayırıcı” nitelikte eylem biçimleri üretebildikleri görülmektedir. Siyasal ve sosyolojik toplumsal yapı “ayırıcı” nitelikteki eylem

biçimlerinin üretilmelerini sağlamaktadır. Giugni, toplum yapısının eylem biçimleri ile arasındaki ilişkiye dikkat çekerek, açık ve kapalı toplumlardaki eylemlerin şiddetinin farklılaştığını söyler. Giugni'ye göre açık toplumlar sosyal hareketlerin üretilmesi için fırsat vermektedir. Kapalı toplumlara göre biriken rahatsızlıklar daha kolay ifade edilmekte; bu sayede eylemler ılımlı ve sistemin kendisine değil, sistemi düzeltmeyi amaç hale gelmektedir. Diğer taraftan kapalı toplumlar, biriken rahatsızlıkların toplumda baskı oluşturmalarına neden olur, sıkışan tepkiler bir yerden sonra bentleri aşarak önünde duran ne varsa yıkıp geçer. Böyle durumlarda yıkıcı protestolar sistemin kendisi için muhalif bir harekete dönüşür (Giugni 2002; s.22). Eylem biçimlerinin farklılığı eylemleri gerçekleştiren aktörlerle yakından ilgilidir. Aktör grupları, ortak özelliklerine göre eylem repertuarına “ayırıcı” nitelikteki eylemler için katkı sağlar. İşçi, öğrenci, orta sınıf, köylü, çevreci hareketler gibi. Görüldüğü üzere aktörlerin cinsiyetleri, yaş ve meslekleri, amaçları eylem repertuarını değiştirmektedir. Eylem biçimlerinin belirlenmesinde Michel Offerlé ise, şunları söyler;

“Eylem yollarının “seçimi”, alışkanlıklardan kaynaklanan fakat birtakım zorunlulukların da etkisiyle, grubun yararlandığı ya da yararlanabildiğini ileri sürdüğü (ve etkileşim sürecinde değişiklik gösteren) her türden kaynağın yanı sıra, diğer grupların rekabetine ve durumsal zorunluluklara (öncelikler ve yaptırımların gerçekliği, potansiyel katılımcılar ile seferber edilebilecek “kanıların” destek, pasif katılım ve gayri meşrulaştırılma potansiyeline) bağlı olan tercih temeline dayanmaktadır.” (Offerle 2007; s.2)

Offerlé aktörlerin toplumsal yapıyla olan ilişkilerini, kimlik, kültür ve toplumsal yapı algılamalarının eylem biçimlerine ön verdiğini söylemektedir. Repertuarın gelişmesi aktörlerin tercihleriyle yakından ilgili olmakla birlikte toplumsal yapının zorunlulukları, kaynakları ya da fırsatları; ekonomik, siyasal ve sosyal alanlarda yaşanan dönüşümler, aktör tercihlerini etkilemektedir. Aktör, saydığımız faktörleri yorumlayıp amacına en uygun eylem biçimini üretmektedir.

Kolektif eylem biçimlerinden itibaren eylem repertuarında bazı ifade değişiklikleri görülmektedir. Bir çok araştırmacı, değişim nedenleri hususunda farklı görüşleri bulunmaktadır. Tarrow, eylem biçimlerinin değişim nedenlerinden ilk ikisi olarak “Çatışmanın yıkıcı biçimlerinin kurumsallasması ile polis ve diğer aktörlerle taktiksel etkileşim”nden bahseder. Bu süreçte, yıkıcı taktikleri kullanan aktörler üzerinde bu taktiklerin etkisini kaybetmiş, kolluk kuvvetleri ya da siyasi iktidarın bu eylem biçimleri karşısında kontrol güçleri artmış ya da aktör otorite arasında uzlaşma zemini oluşturulmuş bu nedenle taktikler işlevini yitirmesidir. Üçüncü ve dördüncü olarak , “Miras alınmış biçimlerin sınırlarında yenilik ve paradigma”dan bahseder. Tarrow, eylem biçimlerinin başka gruplara miras bırakılabileceğini ancak mirasın da zaman içinde farklılaşabileceğini söyler. Örneğin gösteri yürüşleri daha önce de kullanılmakla birlikte, bu yürüyüşler sırasında renkli kıyafetlerin giyilmesi, müzik aletlerinin çalınması gibi unsurlar yenilik ve özgünlük taşımaktadır (Tarrow 1998; s.101). Türkiye’den örnek verirsek, toplantıya ve gösteri yürüyüşüne izin verilmeyen durumlarda “basın açıklama” yapılması, kısa bir süre önce eylem repertuarına girmiş ve yaygınlık kazanmıştır (Tarrow 1998; s.101).

Eylem repertuarındaki değişimlerin nedenelerini dışsal ve içsel faktörler olarak açıklayan Taylor ve Van Dyke’a göre “grupların örgütlülük düzeyleri, katılımcıların hareketlerini meşrulaştırmak için kullandıkları ve kendilerini ifade ettikleri kültürel çerçeveler ve katılımcıların yapısal güçleri yani sosyal yapı içindeki pozisyonları olarak değerlendirilebilecek adalet ve hak algıları, daha önce herhangi bir kolektif eylem içinde yer alıp almadıkları” gibi faktörler içsel; sanayileşme, modern toplum, teknolojik gelişmelerle iletişimin artması ise dışsal faktörler olarak değerlendirilmektedir (Taylor & Dyke 2004; s. 271-274). Tilly ise topluluğa hâkim olan adalet ve hak algısı ve toplulugun günlük rutinleri, toplulugun içsel organizasyonu, önceki kolektif eylemlerden edindiği deneyim ve toplulugun bulunduğu dünyada var olan baskı ortamının, eylem biçimlerinin değişimde etkisi olduğunu söylemektedir (Tilly 1978; s.156). Tilly, eylem biçimlerinin zaman içinde değişime uğradığını; özellikle eylem repertuarının 18. yüzyılın sonlarına doğru istikrarlı tutumunda büyük bir değişiklik yaşadığını söylemektedir. Tilly, 18. ve 19. yüzyıl arasında, eylem biçimleri arasındaki farklılığa dikkat çekmek için “Eger, Batı

Avrupa'nın ve Kuzey Amerika'nın, 19. yüzyılın ortasından önceki(...) zeminine dönecek olursak, kolektif eylemin başka bir dünyasını keşfederiz" (Tilly'den akt. Tarrow, 1998, s. 31.) demektedir. Tilly, sanayi devrimi öncesindeki eylem repertuarının özgünlükten uzak ve yerel olarak nitelemektedir. Repertuarın zaman içinde yerelden ulusala ve ulusötesine olmak üzere değişim gerçekleştirmiş ve özgün nitelikler kazanmıştır. 18. ve 19. yüzyıldaki protesto eylemleri "Genellikle daha önce var olan toplumsal ritüeller ve girişimlerle hareket etmektedirler. Güdümlülük boyutu da kapitalist öncesi repertuarın (başka bir) özelliğini oluşturmaktadır." Bu açıdan özgünlük sanayi devrimiyle ortaya çıkmış, geleneksel aktör ve eylem biçimlerinin doğması da bu tarihten sonra olmuştur (Neveu 2000; s.20).

Taylor ve Dyke, Tilly'nin yerelden ulusala ve ulusötesine güdümlü eylem biçimlerine benzer olarak, sınırlı coğrafi alanda meydana gelen eylemleri "geleneksel" olarak anlamaktadırlar. Buna göre biçimler özgünlük taşımamaktadır ve sınırlı nitelikleriyle genelde yerel aktörler ve yerel elitlere yönelik, adalet duygularıyla hareket edip haksızlıklara karşı duruş sergilemektedirler (Taylor & Dyke 2004; s. 271.). Sanayi devrimi öncesinde gerçekleşen eylem biçimleri yerel, katılımı sınırlı, geleneksel genelde yerel elitlere yönelik ve haksızlıklara karşı mücadele şeklinde gerçekleşmekteydi.

Tilly kırılma noktası olarak sanayi devrimini aldığını daha önce belirtmiştik. Yerelden ulusala siyasal yapının kurulması yani ulus devletin kurulması, ekonomik değişiklikler yani kapitalizmin gelişmesi önemli etkenlerdir (Taylor & Dyke 2004; s. 271, Neveu 2000; s. 20.). Toplumsal yaşamın "ekonomik, siyasal ve toplumsal yaşam yapılarındaki temel değişimlere yanıt olarak (...) ardışık evreler halinde" (Hunt 1999; s.248) değişime uğramasıyla kolektif eylem repertuarı da farklılaşmıştır. Geleneksel hareketlerin yerellik özelliği gittikçe ulusala doğru kapsama alanını ve katılımcılarının sayısını genişletmektedir. Bir diğer değişim de patronaj ilişkilerinden kurtulduklarını ve sendikalar, dernekler gibi ad hoc örgütlerle mobilize olduklarını söylemek mümkündür (Neveu 2000; s. 21).

19. yüzyılda eylem biçimleri sanayileşmenin getirdiği değişimleri birlikte Tilly tarafından şu şekilde sıralanmaktadır “işyeri grevleri, gösteriler, seçim kampanyaları, toplanmalar, bildiri kortejleri, programlı kalkışmalar, yasama meclislerinin istilasası.” (Tilly 1984; s. 98). Protestolar, 18.yüzyıla göre değişim göstermiştir. Bu değişimler: özerk eylemlerin ortaya çıkmaya başlaması; özel çıkaraların savunulmaya başlanması ve bunun için programının ismi olan dernek ve dernek görünümündeki oluşumlar sergilenmesi (Adalet için Birlik, ...e karşı Halk Birliği); ulusal otoritelere doğrudan başkaldırıda bulunulması; müzakerelerle örgütlenmelerin birleştirilmesi; programların, sloganların ve toplanma isaretlerinin gösterilmesi, ilgi çekmeye en elverişli yerlerde eylem yapılması (Tilly 1984; s. 97, Offerlé 2007; s. 2-3.)

Eylem biçimlerinde Tilly bu şekilde bir sınıflandırmaya giderken Tarrow ise, farklı bir sınıflandırmayla kolektif eylemin üç temel tipini “şiddet, engel olma (disruption) ve anlaşma (convention)” olarak ele almaktadır.

“Bunlar, meydan okumanın, belirsizliğin ve dayanışmanın özelliklerini farklı derecelerde birleştirmektedirler. İlk tür, şiddet, başlatılması en kolay olandır, ama normal şartlar altında az kaynağı olan (...) küçük gruplarla sınırlıdır. Karşıtı olan tür, anlaşma, insanların anlayabileceği ve elitlerin kabul edebileceği ve hatta kolaylaştırabileceği rutinler üzerinde inşa edilme avantajına sahiptir(...) Üçüncü tür, engel olma, en azından bir kere, rutinleri yıkar, izleyicileri korkutur ve elitleri şaşırtır.” (Tarrow 1998; s.104).

Tarrow’un bu sınıflandırmasını genel bir sınıflandırma olarak kabul ettiğimizde, Tilly’nin tarihsel süreç bakımından yaptığı ayrımı da bu sınıflandırma içerisinde değerlendirmek mümkün olacaktır. Taylor ve Van Dyke ise, eylem biçimlerinin hareket ve onun hedefi arasında ki etkilesime dayalı olarak sınıflandırılması gereğini vurgulamaktadırlar (Taylor & Dyke 2004; s. 267). Bu gereksinim doğrultusunda, Turner

ve Killian'ın sınıflandırmasını kullanarak, eylem biçimlerini su şekilde sıralamaktadırlar (Taylor & Dyke; 2004, s. 267)

1. Hedefin değerlerine ya da kişisel çıkarlarına yönelen ikna etme,
2. Hedef gruba hareketi desteklemek için bilgi ya da kaynak elde etmesinde yardımcı olan kolaylaştırma,
3. Hareketin kendisine destek karşılığında hedef gruba seçim gibi konularda işbirliği sunmasında olduğu gibi pazarlık ve hareketin amaçlarına ulaşması konusunda desteklenmemesi sonucunda hedef grubun cezalandırılması anlamına gelen tehdit.

Taylor ve Van Dyke, bütün protestolarda çatışma, amaçlılık ve kolektif kimlik(Taylor & Dyke 2004; s. 267.) ortak özellikler olduğunu söylemektedir. Onlara göre eylemler ve repertuvarlar çatışmacıdır çünkü “kurumsallasmış güç ilişkilerindeki değişimleri amaçlamak veya bu değişimleri engellemek amacıyla vücutların, sembollerin, kimliklerin, alışkanlıkların ve görüşmelerin kullanıldığı”(Taylor & Dyke 2004; s. 267. alanlardır. Diğer bir ortak özellik olan amaçlılık kavramıyla ise, sosyal psikolojiden de yararlanılarak, eylemlerde stratejik bir karar vermenin var olduğu vurgulanmaktadır. Yazarlara göre, kendiliginden gelişmiş gibi görülen kentsel isyanlarda bile katılımcılar, değişimi amaçlayarak stratejik davranmış olabilirler (Taylor & Dyke 2004; s. 267). Bununla birlikte, “kolektif olarak hareket etmek, dayanışmanın geliştirilmesini, kafa tutan bir gruba ortak adaletsizlikleri tanımlamak, bu adaletsizliklere karşı çıkmak ve bu adaletsizliklerden sorumlu olan sisteme direniste ya da baskın olan gruba karşı çıkışta kullanılacak ortak çıkarı tanımlanmak için izin verecek karşı bir bilinci gerektirmektedir.”(Taylor & Dyke 2004; s. 267). Bu yazarların eylem biçimleri bakımından getirdikleri sınıflandırma işlevsel bulunmamakla birlikte, bu biçimlerde ortak özellikler olarak belirtilen noktalara katıldığımızı belirtmekte fayda görülmektedir. Michel Offerlé ise, eylem biçimleri bakımından üçlü bir sınıflandırmaya gitmektedir. Bu sınıflandırmada nicelik, skandallaştırma ve bilimin kullanılması üç eylem biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır (Offerlé'den akt. Neveu 2000; s. 21)

Halk mitingleri, yürüyüşler, gönüllü birlikler, dilekçeler ve afişleme tarzındaki etkinlikler; hukuk yolunun kullanımı için toplu ya da bireysel mahkemeye başvurulması; bir başka ülkede gerçekleşen bir olaya karşı kınama mesajlarının yayınlanması (22 Ocak 2001’de Nijerya’da bir genç kızın evlilik dışı cinsel ilişkiye girmesi nedeniyle kırbaç cezasına çaptırılması ve Kanada başta olmak üzere kınama mesajlarının yayınlanması), bir sembol seçilerek eylemin simgesi haline getirilmesi (12 Şubat 2001 Filipinlerin ölmüş işçi lideri Felimon Lagman’ın destekçilerinin kırmızı gömlek giyerek adalet çağrısı yapması, siyah bandana takmak, bayrak yakmak vb.), forumlar oluşturulması (25-30 Ocak 2001 Porto Alegre, Brezilya’da on bir bin eylemcinin neoliberalizm ve kapitalist küreselleşmeye karşı Dünya Sosyal Forumu düzenlemesi), sivil itatsizlik eylemlerinin genişlemesi (Özellikle 2000-2001 yılları arasında Filipinlerde yaşanan anayasa krizi, kamu politikalarından memnuniyetsizlik, yolsuzluk gibi nednelerle büyüyen rahatsızlıklar çatışmalara dönmüştür), çelenk ve matem dizeleri bırakmak (Beijing Öğrenci Hareketlerinde kullanılan, Çin Komünist Partisi eski genel sekreteri Hu Yaobang’ın ölümü üzerine öğrenciler ve Beijing işçilerinden oluşan kalabalığın kullandığı bir eylem biçimidir. Tarihte “Tiananmen Meydanı Olayları” olarak anılır. Bir Çinli vatandaşın Tiananmen Meydanından bir tankın önünde durup geçmesine izin vermediği “Meçhul Adam” ismiyle tanınan fotoğraf dünya genelinde büyük yankı uyandırmıştır.) , ders boykotları, alkışlamak, tencere ve tavalarla ses çıkararak yürümek örnek olarak sıralayabileceğimiz, on dokuz ve yirminci yüzyılda meydana gelen eylem biçimleridir (Tilly 2004; s.84-218).

1.3.4.NE:Sosyal Hareketin Konuları

Modernite ekonomik temelli bir gerginliği içinde barındırmaktaydı. Modernite burjuva ve proletarya şeklinde sınıflı bir yapıyı oluşturmuş; Batı Avrupa, İkinci Dünya Savaşından sonra refah devleti politikalarıyla maddi bir doyuma ulaşmış; maddi doyum ve boş zaman imkânı bireyleri maddiyattan farklı şekillerde hareket etmeye yöneltmişti. Alternatif yaşam, feminizm, çevrecilik, vb hassasiyetlerle hareket eden bireyler kamusal yaşamı farklılaşmış bir yaşam alanına dönüştürdüler (Çaha 2001; s.80-81). Bununla beraber sosyal hareketler gittikçe politik süreçle ve kurumsallaşmış politikalarla iç içe

geçmeye başlamıştı. Shaun’a göre “kapitalizmin giderek daha bürokratik bir yapı oluşturmaya karşılık toplumda bir dizi yeni hoşnutsuzluklar oluşmaya başlamıştır. Sınıf tabanlı siyasal temsili sistem eski gücünü yitirmiş, diğer bir deyişle işçi hareketleri, İngiliz İşçi Konfederasyonu gibi oluşumlar; cinsiyet eşitliği, ırk eşitliği, çevre, barış gibi konuları programlarına dâhil edememişlerdir.” (Shaun 2002; s.148). Böylece siyasi sahne dışında kalan konular sosyal hareketler tarafından devir alınmıştır

Nalçaoğlu sosyal hareketlerin karakteristiğine yönelik değerlendirmesinde de “sosyal hareketlerin topyekûn projeler yerine görece daha kısmi, daha yerel, daha bireyci nitelikler taşıması”na vurguda bulunmaktadır (Nalçaoğlu 2000; s. 66) Katı bürokratik ve kadro liderliğindeki geleneksel kitle partilerinin aksine sosyal hareketler bölünmüş, dağınık ve âdem-i merkeziyetçi olma eğilimi göstermektedir. Hareket tipine göre önemli farklılıklar olsa da genel eğilim, yerel birimlerin önemli bir özerkliği olması yönündedir. Bu durum sosyal hareketlerin ‘kendisi olarak var olma’ (self referential element) unsuru olarak adlandırılmakta ve bu hareketlerin, işçi sınıfı hareketinin hiyerarşik ve merkezi örgütlenmesi ile ve Leninist modeldeki parti örgütünün rolü ile bir diğer önemli farkını teşkil etmektedir. Sosyal hareketler, geçmişin katı, ideolojik standartlarına aykırı olarak, hoşgörülü ve çoğulcu bir yapıda şekillenmiş olup geleneksel siyasi partilere de karşıdır (Yılmaz 1996; s.379). Bunun ana nedeni bu partilerin hem çıkar temelli ve dar yönelimli olmaları hem de bürokratik, merkeziyetçi, yozlaşmış ve anti demokratik olmalarıdır.

“Sosyal hareketler resmi temsil kurumları dışında konumlanmakta ve hükümet dışı olmaya özen göstermektedirler. Ancak hareketler hükümet dışı olmasına rağmen hükümet kararlarını etkilemek isterler. Bunu hükümetle pazarlıkla değil doğrudan eylemleriyle ve kamuoyunu etkileyerek sağlamaya çalışırlar. Diğer taraftan bu hareketlerin yapıları, akışkan üyelik niteliğiyle eski hareketlerin partilere sağladığı doğrudan desteği sağlamaktan uzaktır. Bunlar var olan kurumsal siyasi kanallar dışında davranmakta, hâkim parti politikası yöntemi ile siyasetin normal işleyiş biçimi dışındaki eylemleriyle etkili olmaktadır.

Hareketler devletin merkezi ve tekdüze kimlik oluşturuca yapısına ve merkezileşmeye karşı çıkarlar ve özgürlük alanlarının artırılmasını isterler.” (Yılmaz 1996; s.381).

Nasıl ki eylem biçimleri tarih içinde değiştiyse, bu değişim eylemin konuları açısından da aynıdır. Tilly sanayi devrimi ile eylem repertuarını ayırırken aynı zamanda eylem konularını da benzer bir sınıflandırmaya tabi tutmaktadır. Sanayi devrimi sonrasında işçi hareketlerinin bölüşümden doğan ekonomik temelli rahatsızlıklara, 20.yüzyılın ortalarından sonra kimlik mücadeleleri ve kültürel talepleri içeren sosyal hareketlerde eklenmiştir. Çağdaş hareketlerin çoğu grup mücadelesinden ziyade bireysel hareketlerle ifade edilmektedir. Hippi hareketi en çarpıcı örnektir. Sosyal hareketlerin yirminci yüzyılın son çeyreğinde insan hayatının kişisel yönlerine yönelik taleplerini daha çok ifade ettiği görülmektedir. Bu açıdan gay hakları ve kürtaj üzerine yoğunlaşan hareketler, alternatif tıp ve sigara karşıtlığı gibi sağlık hareketleri, New Age, kendini dönüştürme ve kadın hareketi gibi hareketler sayılabilir (Johnston vd. 1999; s. 135-137).

Küreselleşme karşıtı hareketler yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan eylem konularından bir diğeridir. Farklı gruplar küresel şirketlere, uluslararası kuruluşlara ve piyasa sürecine dayalı olarak birleşme sağladıkları gibi; demokrasiye, çevre korunmasına, cemaate, ekonomik adalete, eşitliğe ve insani dayanışmaya ilişkin ortak değerler etrafında giderek büyüyen pozitif bir birleşme süreci yaşamaktadırlar. Klasik eylem repertuarı içerisinde değerlendirilen, yürüyüş, miting, oturma eylemi gibi sokak gösterilerinde kamusal açık bir alanın işgali söz konusudur. Niceliğin bu tür işgal eylemlerinde, düşünce ve istekleri ifade etmekte bir araç olarak kullanıldığı söylenebilir. Skandallaştırma, özellikle medya aracılığıyla bir ‘olay’ olduğunun gösterilmesidir. Bir başka deyişle, sorunun dillendirilmesi, dışa yansıtılmasıdır. Bilimin kullanılması ise, sorun olarak ortaya konulan şeyin uzmanlarından yararlanılmasıdır. Küresellesme karşıtı hareketlerin üzerinde ısrarla durduğu sorunlardan biri olan küresel ısınma konusunda, işin uzmanlarından rapor hazırlamalarını istemesi ve bu raporların yayınlanması da bilimin eylem repertuarı olarak kullanılmasına örnek olarak verilebilir. Kaldor, “sosyal hareketlerin özellikle barış, çevre, üçüncü dünyanın yoksulluğu, cinsiyet, demokrasi

yurttaşlık hakları gibi konularda seslerini duyurduklarını” (Kaldor 2000; s.35-36) söylemektedir.

Barış hareketleri, öğrenci ve ekolojik hareketler, Yurttaşlık hareketlerinin göçmenler lehine genişletilmesi için sosyal hareket katılımcısı ülke vatandaşları, fakirlik ve küreselleşme karşıtı hareketler; ideoloji, örgüt ve rasyonalite kavramlarına dayanılarak açıklanamayacağı gibi kendi gerçeklikleri vardır.

	Eski Paradigma	Yeni Paradigma
Konular	Ekonomik büyüme ve paylaşım, askeri ve toplumsal güvenlik, toplumsal kontrol	Çevrenin korunması, insan hakları, barış, yabancılaşmamış çalışma biçimleri
Değerler	Bireysel tüketim özgürlüğü ve güvenliği maddi ilerleme	Merkezileşmiş kontrole karşı kişisel özerklik ve kimlik
Etkinlik Biçimleri	İçe dönük: resmi örgütler, geniş ölçekli temsili kurumlar	İçe dönük: gayri resmîlik, kendiliğindenlik, düşük düzeyli yatay ve dikey farklılaşma
	Dışa dönük: çoğulcu ya da korporatist çıkar grupları, siyasal parti rekabeti, çoğunluk kuralı	Dışa dönük: taleplerin negatif kavramlarla formüle edildiği protesto siyaseti
Aktörler	Çıkar çatışması içeren sosyo ekonomik grupların eylemleri	Kolektif çıkara dayanmayan sosyo ekonomik grupların eylemleri

Tablo 1:Sosyal Hareketler Paradigmasındaki Değişim.

Kaynak: OFFE, Claus, “Challenging the Boundaries of Institutional Politics: Social Movements Since the 1960’s”, **Changing the Boundaries of Political** içinde (Ed:C.S.Maier), Chambridge, Chambridge University Press, 1987.s:73

Sosyal hareketlerin yeni eylem konuları toprak hareket alanı ya da beden, sağlık ve cinsel kimlik gibi özel hayata yönelik konular; komşuluk, şehir, fiziksel çevre, kültürel, etnik ve ulusal miras, kimlik gibi genelde insanlığın devamını içeren konuları kapsamaktadır (Offe 1987 ; s.53-54)

1.4.Örnekler:

1.4.1.Sosyal Hareketlerin 18.Yüzyıldaki Görünümü

Sosyal hareketler ile demokratikleşme arasında, toplum yapısının değişmesine bağlı bir korelasyon bulunmakla birlikte aynı zamanda, bir ülkenin demokratikleşme oranı ile sosyal hareketler arasında da karşılıklılık görülmektedir. Tilly, sosyal hareketlerin 18.yüzyılda İngiliz uyruklu halklar ile Kuzey Amerikalı sömürgeleri yönetenlerin karşı karşıya geldiği kısmi demokratik ortamda yeşermeye başladığını belirtmektedir. Ekonomik değişimler zemininde ortaya çıkan ilk sosyal hareketlerin temelinde “...savaş, parlamenterleşme, sermayedarlaşma ve proleterleşme.” bulunmaktaydı. 1756-1763 yılları arasında Kuzey Amerika’da Fransa ve İngiltere’nin kaynak paylaşımına dayalı tarihte “Yedi Yıl Savaşları” olarak isimlendirilen savaş, bir dönüm noktası oldu. Savaşın ağır ekonomik külfetini genele yayamak için İngiliz yöneticiler yüksek gümrük, hukuksal ve ticari işlemlere ait vergi damgalarını arttırdılar. Koloniler, “Damga Yasası”na karşı birleşerek Britanya mallarına karşı boykot, Amerika ve Kanada’daki şehirler arasında iletişim ağının kurulması, Özgürlüğün Oğulları Kolları vasıtasıyla, tüccarlar, esnaflar ve diğer şehir sakinleri arasında geniş bir direniş ağının oluşturulmasına neden oldu. Protestolar, mitingler, dilekçeler, yürüyüşler, broşürler ve medyadaki demeçler sosyal hareketlerin ilk beliren eylem repertuarı olarak tarihe geçti. 1766 yılında da Damga vergisi kaldırıldı (Tilly 2008; s.33-49). Yüksek vergilere karşı halkın örgütlü güçleri, geniş katılımlı muhalefet kampanyaları siyasi elitlerin dikkatini bu hareketlere çekti. Bu durum, yönetici sınıfları parçalayarak toplumsal hareketlerin bir kamu politikası olarak tanınmasına neden oldu.

18.yüzyılda gerçekleşen Amerika’nın bağımsızlık savaşları, Fransız Devrimi, Napolyon’un büyük savaşları devlet harcamalarını arttırırken bütçe yükünü şişirdi, kaynak sağlamak için halkın baskı altına alınması ulusal haklar için mücadeleyi arttırdı. Savaşlar öncesi ve sonraki dönemlerde parlamenterleşmenin güçlendiği ve kraliyet gücünün azaldığı gelişmeler yaşandı. Borçlanma ve vergilendirme parlamentonun gücünü arttırdı; ulusal politik gücün kraliyetten parlamentoya kaymasına neden oldu. Bu dönem, parlamentonun her bir vergi onamasıyla yeni imtiyazlar kazandığı bir dönem oldu.

Gelişmeler, parlementer meclisin iç işlerine oy hakkı olsun ya da olmasın daha çok karışması, ulusal seçimlerin önem kazanması; yönetimin kral ve adamlarından, eyalet ve ulusal düzeyde daha zayıf yöneticilerin iktidara getirilmesi gibi bir dizi zincirleme değişimi beraberinde getirdi. Böylece zayıf yöneticilerin değiştirilebileceği bir ortam yaratıldı (Brewer 1989'dan/ Mann 1988'den akt. Tilly 2008; 42-51). Savaş ve parlementerleşmeye ek olarak; sermaye birikimi Amerika ve Avrupa'da yaşanırken, geçimini sağlayabilmek için emeğini belli bir ücret karşısında sunan yani proleterleşen toplumsal yapı da değişmekteydi. Sosyal hareketlerin doğum anındaki özellikleri şu şekilde gerçekleşmiştir:

- Savaş halkın kaynakları üzerinde etkisi, vergilendirmeler, devletin baskı uygulamaları yönetim şeklini etkileyerek kraliyeti zayıflatırken, parlamentoyu güçlendirdi,
- Savaşlar nedeniyle kaynaklarını seferber eden asker, bürokrat, halk, işçiler, toprak sahipleri, tüccarlar yönetimde daha çok söz sahibi olmaya başladı,
- Kısıtlı oy hakkının genele yayılması ve eşit oy hakkı talepleri gündeme gelirken, parlamentonun güçlenmesine bağlı olarak parlementerler ve coğrafi bölgelerindeki seçmenler arasında iletişim daha örgütlü hale geldi,
- Sermayenin birikimi sermaye sahiplerini yarattı; aradaki süreç “sermayedarlaşma” olarak ifade edildi ve devlet yeni sermaye sahiplerine borçlanmasıyla tüccarların, bankerlerin, iş adamlarının yani burjuvanın devlet ve yönetim üzerinde bağımsız etkisini arttırdı,
- Toprağa bağlı emeğin efendilere, soylulara, patronlara karşı bağımlılığının azalmasıyla serbest iş gücü ortaya çıktı. Böylece proleterleşme üretimin elzem gücü olarak taleplerini ifade etmeye ve siyasi alanda aktif olarak bulunmaya başladı,
- Toplumsal dönüşümle, “muhalif aristokratlar”, “gelişmekte olan burjuvazi” ve iş gücünü topraktan ayırmasıyla, önceki iş verenin güvencelerini kaybeden işçilerin bu taleplerini yönetime yöneltmesiyle bu üç grup arasında işbirliği oluştu. Gösteri ve mitingler, özel amaçlı dernekler, imza kampanyaları, disiplinli yürüyüşler eylem repertuarı olarak ortaya çıktı. Böylece işçi sınıfı ve küçük

burjuva hak talebinde bulunmanın yollarını tecrübe ederek yıkıcı faaliyetlerden uzaklaşarak, sistem içine çekildi,

- Yaşanan gelişmeler sonucunda sosyal hareketlerin hukuki zeminin oluştu (Tilly 2008; s.51-52).

Sosyal hareketler, Londra'dan İngiltere'nin geneline yayılmıştır. Özellikle yoğun sanayi üretiminin yapıldığı kuzey bölgelerde siyasi tutukluların serbest bırakılması, parlamento reformu gibi konularda eylemler yapıldı. 1817 yılında doğrudan devleti etkilemeye çalışan hareketleri ve kapalı alan mitinglerini yasaklayan Ayaklanma Mitingleri Yasası kabul edilmiş; ancak, parlamento reformuna destekleri engellemek için açık alan mitinglerine izin verilmişti. Bu eylemlerin en büyük örgütleyicisi Stockport ipek imalat merkezi, Ekim 1818'de kurduğu İnsan Mutluluğunu Teşvik İçin Stockport Birliğiyle eylemlerini açık alanlarda ve bildirilerle yaparak örnek oldu. Bu tip çeşitli örgütlenmeler benzer şekilde kurularak dağıldı, yönetimleri etkilemeye çalıştı. Yönetimlerin toplumsal hareketlere karşı tepkisi ise "1817 Baskı ve Ayaklanma Yasaları, 1819 baskıcı 6 Yasası ve 1820 Kanuna Karşı Gelme Yasası" gibi yasal düzenlemeler oldu. Ancak bu baskılar etkin olmadı ve "1799'da yürürlüğe giren işçi birliklerini baskı altına almayı amaçlayan Birleşme Yasaları" kaldırılarak, sendikaların politik faaliyetlerinin yasallaşması sağlandı. Bu noktadan sonra İngiltere'de büyük eylemler yaşandı (Tilly 2008; s.53-57).

18.yüzyılda İngiltere'de gerçekleşen büyük halk hareketleri genel olarak Kraliyet'e muhalif işçi hareketleridir. Parlamento reformu, ulusal ölçekte kampanyalar, genel ve eşit oy hakkının kurumsallaşması, gizli oy-açık sayım ilkeleri büyük çabalar sonrasında edinilen haklardır. Ancak, 18.yüzyıl sosyal hareketlerin rahatlıkla gelişebileceği ortam yaratmaya hazırlanmaktaydı. Hukuki alt yapının kurulumu için mücadele devam ediyordu. Napolyon savaşları ve Fransız Devrimi bu çabayı arttıracak; sanayi devrimi ile hareketlerin seyri tümünden değişecektir.

1.4.2.Sosyal Hareketlerin 19. Yüzyıldaki Görünümü

İngiltere’de sendikal faaliyetlerin artmasıyla 1820-1830’lar İngilteredeki işçi hakları için mücadele eden bir çok eyleme ev sahipliği yaptı. Eylem repertuarında ise zoraki aydınlatma, gürültülü müzik ve serenatlar, evleri yağmalama gibi şiddet içeren biçimlerden ayrılmalara yaşandı (Belchem 1990; s.73-144 & Tilly 1995; s.240-339’dan akt. Tilly 2008; s.57). Tarrow, damga vergisi ve Londra olaylarının politik niteliğine vurgu yaparak, eylemlerin konular arasında geçiş yapabileceğini vurgulamaktadır. Damga vergisine muhaliflerin Amerika, Boston’da ithal çayı denize dökmelerini hatırlatarak, dramatik eylemlerin 1791’de İngilizlere karşı kölelik karşıtı birliklerin oluşturularak köle ticaretinin kaldırılması amacıyla Parlemantoya baskı yapılması için Batılı Hintlilerden şeker ithalatının boykotunda da kullanıldığını belirtmektedir. Bu açıdan kopyalanan ve “modüler” hal alan eylemler günümüz sosyal hareketlerin “mihenk taşı” olarak kabul etmektedir. Bu açıdan 1770 ve 1780’lerde Kuzey Amerika ve İngiltere’deki hukukçular köleliğin yasal olmadığına dair hüküm vermeleriyle başlayan, 1777 Vermont Anayasasının köleliği yasaklamasıyla hukuki alanda kendine yer bulan; ardından da 1780-1784 yılları arasında Pennsylvania, Massachusetts, Rhode Adası ve Connecticut’ın devamı gelen hareket, 1783’de Atlantik’in diğer tarafına sıçrayarak 1783’de köleliğin kaldırımı için Parlemanto’ya dilekçeler gönderilmeye başlanmasına neden oldu. Bu hareket büyüyerek Tarrow’un belirttiği kölelerin emeğiyle yetişen, Hindistan’dan ithal edilen şekerin boykotuna kadar vardı (Tarrow 1998; s.38, Tilly 2008; s.58-63). Böylece 19.yüzyıl kölelik karşıtı hareketlerin egemenliğinde geçen bir yüzyıl oldu. 1789’da gerçekleşen Fransız Devrimi, 18.yüzyıldaki tecrübeleri daha örgütlü bir şekilde sergilediler. Politik yönelimli birlikler taleplerini halk gösterileri, yürüyüşler, sloganlar ve simgesel rozetler takıp, broşür dağıtarak ifade ettiler. Bu noktada Napolyon Savaşları ve Fransız sosyal hareketleri arasında belli bir ilişki vardır.

1848 Fransız devrimiyle yaratılan Napolyon sonrası dönemde Lyon’daki işçilerin askeri yönetim altındaki belediyeyi işgali, belediye başkanını cumhuriyetin ilanına zorlamaları sonrasında meclis salonuna geçerek az sayıdaki cumhuriyetçi burjuvaziyle birlikte idari bir yönetim kurdukları görülmüştür. Böylece devrimci rejime bağlı halk örgütlenmeleri kamusal alana çıkabilmiş, “Özgürlük Ağaçları” dikmek gibi kutlama-

gösteri arasında eylemler yaparak 1851’de Napolyon’un askeri darbesine kadar bu tarz eylemler sıkça yaşanmıştır. Bu eylemler arasında politik yönelimi ifade eden simgeler kullanıldığı görülmektedir. Özgürlüğü ve devrimi simgeleyen Kırmızı Kasket, meşruiyeti temsil eden beyaz bayrak ulusal sembollerden biri haline gelmişti. 1848-1851 arasında kurulan 2.Cumhuriyet döneminin her günü sokaklarda eylemler, gösteriler görülmekle birlikte henüz bu hareketler, “kolektif talepleri” içermekten uzak coşkunkluk, duygusal hezeyan patlamalarını içeriyordu. “...Lyonlu tarihçi Vincet Robert 2. Cumhuriyet dönemindeki gösteri fırtınalarına rağmen 1890 yılı 1 Mayıs hareketlerini...” kolektif talebin doğduğu zaman olarak olarak işaret eder. Tilly, Robert’in bu gösterilerin temelini 1931 yılında “iş ya da ekmek” slogan atan yaklaşık 1400 işçinin gösterisine kadar geçmişe dayandığını belirttiğini aktarır. 2.Cumhuriyetin sosyal eylemler üzerinde uyguladığı baskı on beş yıl sonra, hızlı sanayileşmenin yaşandığı noktada gevşetilerek 1864’de sınırlı grev hakkı ve 1868 yılında işçilerin yetkililerde önceden izin almadan da eylem yapabilme hakkı tanındı. 1868 yılı aynı zamanda Fransa’da önceedn izin alma, kolluk güçleri gözetiminde olma koşullarıyla ticari sendikaların örgütlenmesine izin verildi. 1890 yılına gelindiğinde yaklaşık on beşbin işçiyle ilk uluslar arası gösteri yapıldı. Bu durum gelenekselleşerek her 1 mayısta Lyon’da benzer gösterşlerin yerleşmesine vesile oldu. 1848 Fransız devrimi ile sosyal hareketler belli bir duruş sergilemenin eski kamu politikalarının yerine yenisinin konmasının, politik bir kimlik taşımanın yolu haline gelmiştir (Pigenet ve Tartakowsky 2003; s.84’den, Rude 1969; s.208, 316, 357-596’dan, Robert 1996; 94-100’den, Tilly 1986; s.313-319’dan akt. Tilly 2008; 67-103). 19. yüzyılın son yılları bu anlamda sosyal hareketlerin “kolektif talepleri” içermeye başladığı zamanları göstermektedir.

İngiltere’de 18.yüzyılda yaşanan Parlamento Reformu 19. yüzyılda belli bir nitelik kazanmış; oy kullanan insan sayısındaki artış, oy hakkı olmayanların bu hakka erişmek için kullandığı eylem repertuarı halk tatilleri, gösteri ve yürüyüşlerden ayrılmaya başlamış; Britanya, Amerika, Kanada ve Belçika’da parlamento sosyal hareketlerin odağı haline gelmişti (Tilly 1997; s.245-273). Bu açıdan parlamenterleşme sosyal hareketleri desteklemekteydi. Ancak bu yargıya varmadan önce 18. yüzyıl Britanyasının 19. yüzyılda geçirdiği değişimi incelenmesi gerekmektedir.

Britanya,1833'de kölelik karşıtı hareketlerin etkisiyle köleliği kaldırmıştır. Halk, sosyal hareketlerin gücünü keşfetmesi “1828'de Protestan Muhafifler'e, 1839'da Katoliklere” politik haklar kazandırmıştır. 1832'de çıkan Reform Yasası, sosyal hareketlere katılan işçilerin tamamına değil ama tüccar ve ustaların oy kullanma hakkı sağladı. Bu gelişme seçmenlerin sayılarına göre temsilini getirdi. İşçiler, hak ve taleplerini ifade etmek için daha çok sosyal hareketler düzenlemeye devam ettiler. Ancak, oy hakkının tüccar ve ustalara doğru gelişmesi, yeni bir burjuva doğurmuştur. İşçiler “...ücretli işçileri dışlayan yasaların kabulü, Yoksulluk Yasasıyla liberal doktrini uygulamaya koyan yönetimi desteklemeleri...” nedeniyle 1830'larda sosyal hareketlere hız verdiler. Bu sırada Mayıs 1838'de yayınlanan People's Charter'dan esinlenerek Charterizm diye anılan hareketle güçlerini birleştirdiler. Standart bir dilekçe formuyla başlayan hareket, kısa zamanda bir çok özel derneğin, birliğin kurulmasına neden oldu. National Charter Association (NCA), diğer birlikleri çatısı altında toplayarak işçilerin katılımıyla dört yüzü aşkın kola sahip bir örgüt haline geldi. “Chartist mahkûmların serbest kalamaları için iki milyon gibi bir imza toplan örgüt, 1842'de benzer eylem şekliyle başka bir dilekçe için üç milyon imza toplamıştır”. NCA'nın talepleri arasında evrensel (yani yetişkin erkeklerin tamamına) oy hakkı tanınması, parlamento seçimeğinde gizli oy kullanma, yıllık parlamento düzenlenmesi, parlamento üyeleri için maaşlar, parlamento üyesi olabilmek için servet şartının kaldırılması, ülkenin eşit seçim bölgelerine ayrılması bulunmaktaydı (Tilly 2008; s. 79-81).

Amerika'da ise sosyal hareketler William Gamson tarafından katologlanmış ve 19. yüzyıldaki sosyal hareketlerin takvimi çıkarılmıştır. Gamson'ın çalışması Amerika'da elli yıl içinde birçok sosyal hareketin yaşandığını göstermektedir. İçki karşıtlığı, kadınlara oy hakkı tanınması, belediye reformları, kooperatif hareketler, çalışma saatinin sekiz saatte sınırlandırılma (Sekiz Saat Birliği) gelişmelerden bazılarıdır. Ayrıca Amerikan kent politikasında dar talepli sosyal hareketler görüldü. Taşkın gösteriler disiplinli ve belli bir hakkın talebine yönelik toplumsal gösteriler ile uysallaştırıldı (Tilly 2008; s. 83-88).

Bu özellikleriyle 19.yüzyıldaki sosyal hareketler hala bir gösteri niteliğinde, özel taleplere yönelik, hak talebi kampanyaları görünümündedir. Kamu politikalarına katılımın eylem repertuarını değiştirmeye yeni yeni başlamıştır. Henüz sosyal hareketlerin günümüzdeki anlamına oldukça uzak olduğu görülmektedir. Çünkü sosyal hareketlerin ortaya çıkışıyla otoritenin baskıları arttığı anda yağmalamaları, yumurta atarak utandırma, suçlulara doğrudan saldırma yaşanmaktadır. Yine de 18. yüzyıla ve 19. yüzyılın ilk yarısına oranla bu çözümlere başvurma sayısı azalmıştır.

1.4.3.Sosyal Hareketlerin 20. Yüzyıldaki Görünümü

20. yüzyılda gerçekleşen iki dünya savaşı sosyal hareketin yapısını büyük bir hızla değişmesine neden olmuştur. 1939 yılına kadarki süreçte kömünistler tarafından sermaye sahiplerine karşı düzenlenen ya da faşizm karşıtı hareketler görülmekle birlikte, uluslar arası anlamda yükselen ve büyük öneme sahip 1917 Bolşevik Devrimi'yle güç bulan işçi hareketlerinin dönemidir. 20. yüzyıldaki sosyal hareketleri hazırlayan hareketler arasında; İngilterenin işçi örgülenmelerini kısmen yasallaştırması, Lyon ayaklanmaları, 1848 Fransız Devrimi, 1 Mayıs 1890 İşçi Hareketi ile doğan ortam Amerika'da 1860'lardan itibaren geniş katılımlı grevler uygundu. 1896'da Arjantin'de Sosyalist Partisinin kurulması, Latin Amerikanın bağımsızlık mücadeleleri, İngiliz sömürgesie karşı Hindistan'daki ayaklanma (1857-1859) ve Hindistan Ulusal Meclisi'nin 1885'de kurulması, Küba'nın İspanya'ya başkaldırışı (1895-1898), Şili Sosyalist Partisinin 1897'de kurulması sayılabilir. Bu sayede Sovyet Rusya, yeni yüzyılın büyük kısmında etkin olacak işçi hareketlerinin esin kaynağı olmuştur. 1935'de Çin Komünist Partisi Çin Halkına Japonya'ya karşı birlik çağrısı yaparken, Paris ve diğer Fransa şehirlerinde faşizm karşıtı hareketler görülmekteydi. Bu durumda 1.Dünya Savaşı sonrasında devrimci mücadele patlat vermiş, Komünist Enternasyoneller kurulmuştur. 20.Yüzyılda görülen diğer sosyal hareketler: sömürge karşıtı hareketler, hızlı sanayileşmeyle birlikte Japonya, Kore, Brezilya'da güçlü işçi hareketleri ve en nihayetinde 1968 ve 1989 sosyal hareket dalgalarıdır. 1968'de Berlinde bulunan Özgür Üniversite Amerika'nın Vietnam'a müdahalesine muhalefet konusunda üs haline geldi. Bu hareketler Avrupa'dan Kanada ve Amerika'ya sıçrayarak; Quebecli öğrencilerin sosyalist bir devlet adına genel grev düzenlemesine, Meksika'da

öğrencilerin kampüste greve gitmesine, Amerikan Kızılderili Hareketin ülke çapına ulaşmasına neden oldu. Sosyal hareketler bu noktada durmayarak konularını ve eylem repertuarını genişleterek ilerlemeye devam etti: Che Guevera'nın bir sembol haline gelmesi, Yoksulluk karşıtı eylemlerin gelişmesi yaşandı. Teorisyenlerin hem fikir olduğu nokta; sosyal hareketlerin 1968'lerden itibaren büyük bir değişim gösterdiğini bireyin kendini ifade, kimlik, kültürel taleplere yöneldiğidir(Tarrow 1998; Della Porta 1989; Tilly 1998; Tilly 2008).

1990'lardan hemen önce Avrupa'da devlet sosyalizmine sahip yönetimlerin çok adaylı seçim sistemi kurmaya yönelmiştir. Arnavutluk örneğinde olduğu gibi devlet sosyalizmine sıkı sıkıya tutunana devletlerde bile demokrastikleşme yaşanmaya başlamış, 1989'da Berlin duvarının yıkılışı; demokrasinin bir zaferi olarak kabul edilmiştir. Berlin duvarının yıkılmasından hemen sonra; Budapeşte, Berlin ve Prag'da geniş katılımlı eylemler yapılmış, Romanya'da iç savaş görülürken Çin'de işçi ve öğrencilerin kamu alanlarının kontrolünü ele geçirmeleri kanlı bir askeri müdahaleyle karşılaşmıştır. Tarihe Beijing öğrenci hareketleri olarak geçen direniş, Tiananmen Meydanını protestoları için kullanmıştır.

BÖLÜM 2

BİLGİ ÇAĞINDA SOSYAL HAREKETLER

2. Bilgi Çağı ve Sosyal Hareketler

Tezimizin ilk bölümünde sosyal hareketler için sanayi devrimi bir kırılma noktası olarak kabul edildiğini söylemiştik. Bu açıdan 18. yüzyılda istikrarlı ve özgünlükten uzak, yerel nitelikte, genellikle yoksulluğa karşı gerçekleşen eylemlerin; 19.yüzyılın ortalarından itibaren çeşitlenmeye, ulusal aktörlere yönelmeye başladığına; ekonomik yönelimli hareketler artmasıyla, 18. yüzyıldaki protesto yapısından farklı olarak grup değil de bireysel çıkarların talebi gündeme geldiğine değinmiştik. Yirminci yüzyılın sonlarına geldiğimizde ise bilgi teknolojilerinin kullanımı ile sosyal hareketlerin bir başka kırılma noktasından geçtiği ve alanını genişlettiğine tanık olmaktadır. Sosyal hareketlerin alanındaki genişlemeyi anlatabilmek için bu bölümde, “üretim” koşullarındaki değişikliklerin toplumu nasıl etkilediği ve “bilgi toplumunun” dinamikleri incelenecektir. Ekonomik değerlerdeki değişimin, yeni sınıfların yükselişinin; sosyal hareketlerin yapısını nasıl etkileyebileceğini; ayrıca bilgi çağında sosyal hareketlerin kapsama alanının artması ile yurttaşlık kavramına olan katkıları ile teknolojinin sosyal hareketlere sağladığı imkânlar incelenecektir.

2.1. Bilgi Toplumu

Toplum yapısı tarih içinde üretim ile şekillenmiştir. Üretimin nasıl, hangi amaçla, kimler tarafından ve kimler için yapıldığı, kendine has bir düzenin kurulmasını zorunlu kılmıştır. Üretimin faktörleri olan üretim araçları, üretim güçleri ve üretim ilişkileri bu üretim düzeninin birer parçalarıdır. Üretim araçlarının en ilkeli insan “emeği”, en ilkel emek nesnesi ise “doğa”dır. İnsanın bu noktadan başlayan serüvene durmadan devam etmiş, ancak kol gücünün yetersiz kaldığı noktada “iş aleti”ni geliştirmiştir. Üretimin devamlılığı için yapılan her araç bir iş aletidir. Toprağı kazacak kürekten, buhar gücüyle çalışan ilk demir çarklara, otomasyon endüstrisinden bilgisayara; hatta ulaşım ve tedariğin kolaylaşmasını sağlayacak yollar, köprüler, binalar ve taşıtlarda bu tanıma

dahildir. Üretim güçleri ise bu araçları kullanacak insan ve bilgi'dir. Üretim, insan tarafından önceki tecrübelerinin kazandırdığı “bilgi” ile yapılır. İnsanlar, verimliliği arttırmak üretimi güçlendirmek için sürekli “iş aletlerini” geliştirirler (Hançerlioğlu 1986; s. 483-485). Üretim ilişkileri ise, insanların üretim sürecinde birbirleriyle olan ilişkileri kapsamaktadır. Bu süreçte bireyler, üretimi gerçekleştirebilmek için bir biçimde çalışmak ve etkinliklerini karşılıklı değiştirmeleri gerekmektedir. Birey'in doğa ile birebir mücadelesi dönemi geride kaldığından, artık üretim süreci toplumsal ilişkiler çerçevesinde gerçekleşir. Bu nedenledir ki; yeni bir üretim aracı, hem yeni üretim sürecini hem de yeni üretim ilişkileri doğurur. Üretim biçimi, birbirleriyle uyumlu ya da çelişkiye düşen; çatışan ya da işbirliği yapabilen üretim ilişkileri ve üretim güçleri olup toplum yapısına şekil verirler. Örneğin; üretim ilişkileri toplumun yapısını, bireylerin örgütlenişini, ekonomik, sosyal, siyasal ve hukuk kuruluşlarını belirleyici faktördür. Üretim araçları, üretim güçlerinin değişmesine bağlı olarak farklılaşması, üretim ilişkilerini de etkilemektedir (Hançerlioğlu 1977; s.19-80). Bu nedenle, toplumun üretim biçimi, o toplumun neyi ürettiğinden ziyade; nasıl (üretim ilişkileri) ve neyle (üretim araçları) üretmesi, yapıyı belirler; üretim biçimi değişen toplumun yapısı değişir, toplumsal-ekonomik oluşumlar farklılaşır (Hançerlioğlu 1986; s. 453). İnsanların yaşayabilmek için ürettiği, zorunlu olarak etkileşimde bulunduğu, üretim güçlerini, üretim ilişkilerini ve üretim biçimlerini içeren dinamik ekonomik yapı; o toplumun “alt yapısı”dır. Alt yapı, toplumun sosyo-ekonomik temelini oluşturur (Hançerlioğlu 1977; s.13). Alt yapı ise şu unsurlardan oluşur:

- Doğal Alt yapı: Yer altı ve yer üstü her türlü doğal kaynağı kapsamaktadır. Ekonomik faaliyetlerin ön koşulu olup, üretimin (madenler, su kaynakları, deniz, göller, ormanlar) ve dağıtımın (Coğrafi olanaklar ve olanaksızlıklar, iklim) gerçekleşebilmesi için bir başka aly yapı unsuru olan ulaşım ile yakından ilgilidir
- Maddi Alt Yapı: Bir ekonominin ütebilmek için sahip olduğu her türlü yatırım, donatım ve işletme araçlarıdır. Örneğin enerji, yol, ulaşım alanlarıyla, doğal kaynakların korunması, kamu yönetimi politikaları, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler için her türlü araç sayılabilir.

- Kurumsal Alt Yapı: Ekonomi birimlerinin üretim süreçlerini planlayan, programlayan, denetleyen sistemin genel çerçevesini çizen; zaman içinde yerleşen ve geliştirilmekte olan norm, örgütlenme biçimleri ve yöntemleri kapsamaktadır.
- Personel Alt Yapı: beşeri sermaye olarak da bilinmektedir. Personel alt yapısı denilince “işbölümüne dayanan bir ekonomide, sayı ve özellikleri açısından kişilerin ekonomik faaliyetinin seviyesi ve bütünleşme derecesine katkıları yönündeki yetenekleri” akla gelmektedir. Üretime katılan bireyin sosyo-ekonomik fonksiyonunu tanımlar. Örneğin birey, üretimde vasıflı-vasıfsız işçi, yönetici, beyaz-mavi yakalı, girişimci, uzman, eğitimci; üretimin geliştirilmesi ve verimliliğin artması için planlama, araştırma, geliştirme faaliyetlerinde bulunan kişi ya da ekonomik politikaları geliştirmede bir role sahip olabilir (Erkan 1993; s. 24-30).

Alt yapı toplumun temelini oluşturuyorsa, altyapıyı bir arada tutan, geliştiren ve değiştiren “üst yapı” unsurları bulunur. Bunlar alt yapıyla etkileşim halinde olan örgütlenmeler; düşünceler, ideolojiler ve ilişkilerdir. İnsanlar nasıl yaşayabilmek için üretim yapıyor ve üretimi kolaylaştırmak için araçlar üretiyorlarsa; üst yapıya konu toplumsal ilişkiler içinde; siyasal, felsefi, dinsel, hukuksal, ahlaksal vb. düşünce ve kurumları da üretirler (Erkan 1993; s.28). Bu açıdan, üst yapı kurumları alt yapının devamlılığını örgütleyen, düzenleyen ve denetleyen zorunlu kurumlardır. Karşılıklı etkileşimleri, alt yapıdaki en ufak değişikliği üst yapıya; üst yapıdaki değişikliği alt yapıya iletmiştir. Bu nedenle, her alt yapının kendine özgü bir üst yapısı olmakta; hukuk, ahlak, din ve siyasal vb. kurumlar buna göre belirlenmektedir (Hançerlioğlu 1986; s.463-464, Erkan 1993; s.23). Görüldüğü gibi alt ve üst yapı arasında iç içe geçmiş bir yaşam varır.

Ekonomik gelişmenin her iki yapı içinde hayati önemi bulunmaktadır, çünkü bir sonraki aşamanın yapılarını belirlemektedir. “Ekonomi sosyolojisi” bu noktada devreye girmekte ve “bütün olayların özünde teknolojik bir sürecin yer aldığı sosyal ilişkiler sisteminden oluştuğunu” söylemektedir. 1765’de James Watt buhar makinesini bir enerji kaynağı olarak kullanması teknoloji; Adam Smith’in 1776’da “Milletlerin Serveti” adlı

eseri ekonomik ve 1789 Fransız Devrimi politik alanlarında dönüm noktalarıdır. Tüm bu gelişmeler ise beraberinde sanayi devrimini getirdi. Teknolojik, politik ve ekonomik dönüm noktaları ise toplum yapısını geri dönülemez şekilde değiştirdi (Erkan 1993; s.3). Tarıma dayalı geleneksel toplumda tarımın toplam üretim içindeki payı %80 seviyelerindeyken, sanayinin payı %3-4'ler seviyesindeydi. Ancak sanayi toplumunun son dönemlerinde üretimin içindeki toplam payı %50'lerden %40'lara düşerken, hizmetler sektörünün payı %60'lar düzeyine çıkıyordu. Böylece yapı, hizmet toplumu yapısına doğru değişim geçirmekteydi (Erkan 1993; s.7-8). Yirminci yüzyılın sonlarına doğru bilgi teknolojilerinin gelişmesi de toplumsal yapıyı dönüştürmeye başlamış; üretim güçlerindeki değişim, üretim ilişkilerinin ve toplumsal iş bölümünün niteliği sosyal hareketleri de etkilemektedir.

17. yüzyıla kadar yerleşik köylüler ve tarıma dayalı ekonomiler, 18. ve 19. yüzyıllarda yerini sanayi devrimini gerçekleştiren ve henüz gerçekleştiremeyen toplumlara bırakmıştır. Sanayi devrimi, toplum yapılarının değerlendirilmesi için bir gelişmişlik ölçütü haline gelmiş; 20.yüzyılın sonunda ise ileri sanayi ülkeleri, sanayileşen ülkeler ve azgelişmiş ülkeler ayrımı ortaya çıkmış; 21.yüzyılda ise “Sanayi Ötesi Toplamlar” ile kavramlara bir yenisi eklenmiştir. Bilginin şekillendirdiği toplumsal yapı hakkında birbirinden oldukça farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir: Amittai Etzioni “modernlik sonrası çağ” (post-modern era), George Lichtheim “burjuva-sınası toplum” (post-bourgeois society), Herman Kahn “ekonomi-sınası toplum” (post-economic society), Murray Bookchin “kıtlık-sınası toplum” (post-scarcity society), Kenneth Boulding “uygarlık-sınası toplum” (post-civilized society), Daniel Bell “endüstri-sınası toplum” (post-industrial society) , Peter F. Drucker “bilgi toplumu” (knowledge society), Paul Holmes “kişisel hizmet toplumu” (the personal service society), Ralf Dahrendorf “hizmet-sınıfı toplum” (service class society), Zbigniew Brzezinski “teknokratik çağ” (the technetronic era), ve Y. Masuda ise “enformasyon toplumu” (information society) olarak adlandırmaktadır (Kumar ve Masuda'dan aktaran Bozkurt 1996 s.20-21). Bu çalışmada son dönemde ilgili literatürde genel kabul gören “bilgi toplumu” kavramı kullanılmakla birlikte, yeni toplumun farklı boyutlarını vurgulayan diğer kavramlar da zaman zaman kullanılmak yoluna gidilecektir (Bozkurt, 1997, s.22 ve Martin, 1988, s.36).

Toffler'in ifadesi ile bilgi toplumu, Üçüncü Dalga Uygarlığı'nın başlangıcıdır. Toffler, insanlık tarihinde üç büyük uygarlık dalgasının yaşandığını; birinci dalga tarım uygarlığına, ikinci dalga sanayi uygarlığına ve üçüncü dalga da sanayi ötesi uygarlığa (postenüstriyalizm) tekabül eden bir uygarlık dönüşümünden bahsetmektedir. Toffler, her bir uygarlık aşamalarının kendine özgü bir sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik yapıya sahip; her uygarlık dalgasının insana, tabiata ve topluma yönelik bir açıklama biçimi/modeli olduğunu söylemektedir (Kagan 1982; s.I-II, Toffler 1981; s.10-12)

İkinci Dalga Uygarlığı her şeyi açıklamaya muktedir bir paradigma geliştirmiş ve paradigma temelini Newton'un mekanik nedensellik anlayışına almaktaydı. Toffler, Newton'a göre neden 'varlığı harekete geçiren güç' olduğunu; sanayi devriminin Avrupa'da yayıldığı sırada benimsenen bu mekanik nedensellik anlayışın, endüstri uygarlığının temelinde yattığını; bu sayede neden sonuç anlayışıyla (Toffler & Heidi 1996; s.18) esrarlı bir evrenin düzenli, apaçık bir şekil aldığını söylemektedir. Birbirini etkileyen parçaların hareketi, bütünü yaratmaktadır. Neden sonuç eksenindeki anlayış toplumsal yapıya da etkilemiştir (Toffler 1981; s.20-38). Bu paradigma temelinde kişisel, toplumsal ve siyasal davranış biçimlerimiz şekillenmektedir. Yalnız evrenin, doğanın değil, toplumun ve insanların da sabit, önceden kestirilebilecek yasalara göre davrandıkları inancı da bu anlayıştan beslenir (Toffler & Heidi 1996; s.20-25) Bu bağlamda üçüncü dalga uygarlığı (postendüstriyel toplum) da farklı bir paradigma temelinde şekillenmektedir. Nedensel ilişkilerin belirleyiciliği yerini farklılıklara, farklı akıllara bırakmıştır. Daha esnek ve rölatif argümanların daha elverişli açıklamalara sahip olduğu yönünde yaygın bir kabul söz konusudur (Toffler (tarihsiz); s.105-107).

D. Bell, "endüstri-sonrası toplum" olarak adlandırdığı bilgin toplumunun ilk özelliğini malların üretiminden hizmetlere yöneliş olarak belirtir. D.Bell'in bahsettiği hizmet sektörü, tüm ekonomilerde bulunmakla birlikte, üretimle bağlantılı taşımacılık, finansal hizmetler gibi yardımcı alanlardır. Oysa endüstri sonrası toplumlarda esas önemli nokta eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, gibi insani hizmetler ile bilgisayar, sistem analizi ile bilimsel araştırma geliştirme gibi mesleki hizmetler alanında yoğunlaşmaktadır(Bell'den aktaran Bozkurt, 1997 s.23-24). Masuda'nın aşağıdaki tabloda ifade ettiği gibi değişen

teknoloji ve üretim şekli toplum yapısını, sorunları beklenti ve ifade şekillerini değiştirmektedir.

		Sanayi Toplumu	Bilgi Toplumu
Yenilikçi Teknoloji	-Öz	-Buhar makinesi (güç)	-Bilgisayar (bellek, hesaplama, kontrol)
	-Temel fonksiyon	-Fiziksel emeğin ikamesi	-Zihinsel emeğin ikamesi
Sosyo-ekonomik	-Üretim gücü	-Maddi üretim gücü (Kişi başına sermaye artışı)	-Bilgi üretme gücü (uygun değer hareket- seçim kapasitesinde artış)
	-Ürünler	-Faydalı mallar ve hizmetler	- İletişim bilgi, teknoloji, bilimsel bilgi
- Değerler	-Üretim merkezi	-Modern fabrika (makine ekipman)	- Bilgi kullanımı (bilgi ağları, veri bankaları)
	-Piyasa	-Yenidünya, koloniler, tüketici satın alma gücü	-Bilimsel bilgi sınırlarının bilgi alanının genişlemesi
- Değerler	-Öncü endüstriler	-İmalat sanayileri(makine sanayi, kimya sanayi)	-Entelektüel endüstriler (iletişimsel bilgi ve bilimsel bilgi endüstrileri)
	-Endüstriyel yapı	-Birincil, ikincil ve üçüncül endüstriler	-Sanayi yapısı matrisi(birincil, ikincil, üçüncül, dördüncül endüstri sistemleri)
- Değerler	-Ekonomik yapı	-Metaekonomisi (İşbölümü, üretim ve tüketim ayrılması)	-Sinerjik ekonomi(birlikte üretim ve kullanımda paylaşım)
	- Sosyo-ekonomik ilke	-Fiyat ilkesi(arz ve talebin dengesi)	-Amaç ilkesi (sinerjik ileri besleme prensibi)
- Değerler	-Sosyo-ekonomik özne	-Şirket (özel şirket, kamu şirketi, üçüncü sektör)	-Gönüllü topluluklar (yerel ve bilgi toplulukları)
	-Sosyo-ekonomik sistem	-Sermayenin özel mülkiyeti, serbest rekabet, kar maksimizasyonu	-Altyapı, sinerji prensibi, toplumsal yararın önemi
- Değerler	-Toplum biçimi	-Sınıflı toplum (merkezi güç, sınıfları kontrol)	-Fonksiyonel toplum (çok merkez, fonksiyon, otonomi)
	-Ulusal hedef	-Gayri safi ulusal refah	-Gayri safi ulusal tatmin
- Değerler	-Hükümet biçimi	-Parlamentar demokrasi	-Katılımcı demokrasi
	-Sosyal değişimin itici gücü	-İşçi hareketleri, grevler	-Sivil hareketler ve sorunlar
- Değerler	-Toplumsal problemler	-İşsizlik, savaş, faşizm	-Gelecek şokları, terör, kişisel dokunulmazlığın ihlali
	-En ileri aşama	-Yüksek kitlevi tüketim	-Yüksek kitlevi bilgi yaratılması
- Değerler	-Değer standartları	-Maddi değerler (psikolojik ihtiyaçların tatmini)	-Zaman- değeri (hedefe yönelik başarı ihtiyaçlarının tatmini)
	-Etik standartlar	-Temel insan hakları, insancılık	-Öz- disiplin, toplumsal katılım
- Değerler	-Zaman ruhu	-Rönesans (bireyin özgürleşmesi)	-Globalizm (insan ve doğanın sembiyozu ortak yaşayışı)

Tablo 2:Sanayi Toplumu ve Bilgi / Enformasyon Toplumunun Karşılaştırılması

KAYNAK: Masuda, 1990, s.6-7 ve Erkan, 1993, s.66-67

Sanayi toplumundaki maddi ürünlerin yerini bilgi toplumunda bilişim teknolojisi ile bilginin üretimi alacaktır. Erkan, bilgi toplumunun temel özelliklerini şöyle saymıştır;

- Bilgi sürekli üretilebilmektedir
- Bilgi artan oranda üretilmektedir
- Bilgi iletişim ağları içinde taşınmaktadır
- Bilgi bölünebilir ve paylaşılabilmektedir. Bu nedenle emek, sermaye ve toprağa ikame edilebilir(Erkan 1993; s.85-87)

İletişim ağları (network) ile bilgi kolay, hızlı taşınmakta; bilgi, bilişim teknolojileri ile üretilmektedir. Fabrikaların yerini bilişim teknolojisine dayalı sistemler ve iletişim ağları almakta; sanayi toplumunun maddi malları, bilişsel bilgi ile üretilen mallara ve hizmetlere kaymaktadır. Bu anlamda bilişimsel bilgi hem üreticinin hem tüketicinin girdisi haline gelerek; emek, sermaye ve doğal kaynak gibi klasik üretim faktörlerini önemli ölçüde ikame edecektir. Bilgi toplumunda, bilgi ve iletişim teknolojisi sınırları ortadan kaldırmaya başlamış ve ekonomik olarak küreselleşmeyi yeni bir unsur olarak toplumların gerçekliğine yerleştirmiştir. İletişim teknolojilerinin gelişmesi ulus devletlerin sınırlarını küçültmekle beraber; yerel kimliklere dayalı örgütlenmelere bütünleşme fırsatı yaratmaktadır. Sanayi toplumunda fabrikalar ağırlıklı olarak ulusal pazarlar için üretim yaparken, küreselleşmenin etkisiyle maddi malların yerini alan bilginin pazarlandığı piyasa dünya çapında değerlendirilmeye başlanmıştır (Erkan 1993; s.80-98). Bilgi üretiminin sürekliliği ve artan hızla dünyaya sunumu bilgi birikimini sağlamıştır. Birikim ve paylaşımın olduğu yerde üretimde olacağından; bilgini sinerjik etkisi, ekonomik yapıyı sanayi toplumunun mübadele ekonomisinden bilgi toplumunun sinerjik ekonomisine dönüştürmüştür. Tarım, sanayi ve hizmet sektörüne ek olarak bilgi sektörüyle ekonomik sistem dörtlü yapıya kavuşmuştur. Alt yapıdaki bu değişim, benzer şekilde üst yapıda da bazı dönüşümlere neden olmuştur. Sanayi toplumunda kar maksimizasyonu, rekabet ve özel mülkiyet; bilgi toplumun sinerjik yapısına uygun olarak müşterek katılım ve sosyal yarara dönüşmektedir. Sınıflı yapısı ise yerini çok merkezli fonksiyonel toplum yapısına bırakmış; parlamenter sistem katılımcı demokrasiye, toplumun itici gücü işçi hareketlerinden sosyal hareketlere kaymaktadır. Birey ise girişimci, üretici ve yaratıcı

yeteneğini kanıtlamaya, kendini gerçekleştirmeye ve kanıtlamaya yöneleceğinden sanayi toplumunun yalnızlaştırılmış bireyinden daha aktif bir kimliğe doğru evrilmektedir (Erkan 1993; s. 80-98).

Sanayi toplumunda işletmeler sosyo-ekonomik sürecin en önemli öznesi iken; bilgi toplumunda, bireyin aktif kimliği sanayi toplumlarında görülmeyen bir sosyal sorumluluğu doğurmaktadır. Bireysel bağımsızlığı yaratan bilişim teknolojileri bireylerin ortak değer ve tatminlere doğru yönlenmesini sağlamakta ve gönüllü topluluklar, sosyo-ekonomik sürecin öznesi durumunda gelmektedir. Sanayi toplumunda özel mülkiyet, rekabet ve kar maksimizasyonu ön plana çıkarken, bilgi toplumunda müşterek katılım ve sosyal yarar belirleyici olmaktadır. Ayrıca sınıflı toplum yapısı yerini çok merkezli fonksiyonel toplum yapısına bırakmaktadır. Politik sistem olarak parlamenter demokrasi değişime uğramaktadır. Politik sistem olarak da parlamenter demokrasinin, kalıtmacı demokrasiye dönüşümü gerçekleşmektedir. Toplumsal değişimin itici gücü, işçi hareketlerinden sivil hareketlere kaymaktadır. Sanayi toplumunun karşılaştığı işsizlik, savaş ve faşizm gibi sorunların yerini, daha çok gelecek şokları; kişisel terör ve sorunlar almaktadır. Sanayi toplumunun son aşaması olan kitlevi tüketim toplumu yerini kitlevi bilgi toplumuna bırakmaktadır. Ayrıca maddi değerlerle psikolojik ihtiyaçların tatmini; amaca yönelik, gelecekteki başarı ihtiyacının tatminine yerini bırakmaktadır. Aynı şekilde bireysel özgürlük ve hümanizma düşüncesi, yerini toplumsal kalıtım ve globalizme bırakmaktadır (Erkan 1993; s.69).

Daniel Bell, günümüz ileri toplumlarında sanayi toplumunun temel yapısını değiştiren karmaşık değişiklikler oluştuğunu, toplumun kültürel ve yapısal temelinin değiştiğini belirtmektedir. Bu değişiklikler:

1. Ekonomik alanda, mal ve eşya üreten bir ekonomiden hizmet üreten bir yapıya, daha az bilgi gerektiren bir yapıdan daha çok bilgi temelli bir yapıya ve sanayiye geçişe,
2. Mesleki açıdan el işçiliğinin değer kaybetmesi, profesyoneller ile teknik işçilerin önem kazanmasına,

3. Örgütler ve kurumlar açısından, mülkiyetin en önemli faktör olmaktan çıkıp teorik bilginin siyaset ve yenilik kaynağı oluşturmada merkezi bir yer tutmasına,
4. Yeni ilgi alanı olarak, teknolojik gelişmeleri öngörme teknikleriyle yeni teknolojilerin uygulama sonuçlarının değerlendirilme faaliyetlerinin gelişmesine;
5. Teknoloji temeline dayalı ve entelektüellerin etkin olduğu yeni karar verme biçimlerinin gelişmesine,

neden olmuştur (Yılmaz 1996; s.93).

Toplumdaki değişim sosyal hareketlerin eylem biçimlerini, konularını, aktörlerin sayısını etkilemektedir. D. Bell toplum yapısını sosyal, politik ve kültürel olmak üzere üç düzlemde incelerken, sanayi toplumunun sosyal yapısına “ekonomi” kavramı ile vurguda bulunur. Bu açıdan, siyasal yapı ekonomik ve sosyal hayat üzerinde durmakta, ekonomik yapı ise az maliyet ve yüksek kara dayanmaktadır. D.Bell, rasyonaliteye dayalı sistemin kültürel değerleri görmezden geldiğini, yeni doğan toplumun ise gözardı edilen kültürel değer talepleriyle sesini duyurduğunu ve sosyal hareketlerin yeni toplum yapısının oluşmasında belirleyici olduğunu söylemektedir. Böylece, politik alana daha çok katılım sağlanmış, kültürel alan ise daha çok ifade imkanı bularak; bireysel inisiyatiflere fırsat tanımıştır (Belek 1997; 154-155).

Sanayileşme, bilimsel bilgiyi teknolojiye dönüştürmüş, hayatın tüm temposunu hızlandırarak, yeni tekelci iktidar ve sınıf mücadelesi biçimlerinin oyunlarını sahneleyebilecekleri yeni ortamlar yaratmıştır. Bilgi toplumundaki gelişmeler kısa sürede üretimin ve verimliliğin artmasına yol açmakta ve yeni teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri de teşvik etmektedir. Bilgi toplumundaki tüm bu gelişmeler diğer dünya ülkelerini de kısa zamanda etkisi altına almış ve uluslararası alanda ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanda entegrasyonu beraberinde getirmiştir. Yeni teknolojilerin üretimde kullanılması, ekonomik ve politik alanda değişimlere yol açmıştır. Değişimler ise sosyal hareketlerin görülmesi için elverişli bir ortam yaratmış, konuları çeşitlendirerek aktörlerin sayısını arttırmış; eylem biçimlerini ve eylemlerin gerçekleştiği alanları alışılmışın dışına çıkarmıştır. Enformasyon gücünün artması, teknolojik gelişmenin

kimlikleri yeniden tanımlaması; sanayi toplumunda çizilen sınırları kaldırmaktadır. Devlet-birey ilişkisinde kamusalılığın artışı, kültürel ve sosyal değerlerin yükselişi, modern çağın bireyi yanlışlaştırmasına karşın bireyin örgütlenme yeteneğinin gelişmesi ve bunun için öznel çaba harcaması; toplumsallaşan bireysel hareketlerin gelişimi, bireysel inisiyatiflerin güçlenmesi gibi çeşitli gelişmeler yaşanmaktadır. Toplum yapısına uygun olarak sosyal hareketlerde değişmektedir.

2.2.Ekonomik Değerlerin Değişimi ve Yeni Sınıfların Yükselişi

Bilgi toplumunda yeni teknolojilerin kullanımı ve üretim sürecinde yaygın hale gelmesiyle, sanayi toplumundan farklı bir işbölümü ve uzmanlaşma ortaya çıkmıştır. Ekonomik sistemdeki değişim yeni meslek ve uzmanlık alanları yaratmıştır. Sanayi toplumunda da artan işbölümüyle meslekler oluşmuştur. Benzer şekilde, bilgi toplumunda da iş bölümünün artmasıyla uzmanlıklar çoğalmaktadır. Örneğin bilgisayarın üretim sürecine dahil olması bilgisayar mühendisliği, program yazarlığı, tamir, bakım ve onarım alanlarını yaratmıştır (Erkan 1993; s.80-90). Orta sınıfın mesleki ve ücret anlamında çeşitlenmesiyle, sosyal alana yeni katılanlar örgütlenerek toplum içinde varolma çabasına girişmiştir. Siyasi alanda, bu grupların birbirleriyle ya da siyasi iktidarla mücadelesi sahnelenmektedir. Teknolojik değişim görüldüğü gibi önce toplumun ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarını değiştirmektedir. Bir sonraki değişim alanı ise kültürel alandır. Kültür bir önceki kuşaklardan miras olarak alınmasıyla muhafazakârdır ve mevcut niteliklerini korumak ister. Değişim oldukça yavaştır. Örneğin, geleneksel tarım toplumunda insan-hayvan gücü ile durağan teknoloji doğaya bağlı tarım ekonomisini, toprak sahibi derebeylerin yönetimi altında serflerin emeğinden yararlanılarak gerçekleştirilmekteydi. Feodal beylerin kişisel egemenliği, geleneksel toplumun değişmeyen norm ve davranışları sanayi toplumunun mekanik gücüne dayalı ekonomisi ile değişime uğramış; işbölümü, uzmanlaşma, verimlilik temelinde sosyal alanda aristokratların yanı sıra burjuvazi ve sanayi işçisinin doğmasına neden olurken, köleliği tarihe gömmüştür. Akıllı, özgür, eşit birey karar verme yetisiyle demokrasiyi geliştirmiş, ulus devlet, parlamenter yapıya şekil vermiş; bu sayede farklı inanç, ideoloji, değer yapılarının oluşmasına ortam yaratmıştır.

Bilgi toplumunda da bilişim teknolojileri toplumun kültürel yapısında bir değişime neden olmaktadır (Erkan 1993; s. 70-104).

Sanayi toplumuna ulaşana kadar tarıma dayalı üretimin yerini fabrikalar almış; sosyal hayatın gelenekleri, değer yargıları değişmiş; geleneksel kurumların yerine akılcılık gelmiş ve 1960'lı yıllara kadar süren yoğun sanayileşme dönemi, ekonomik faaliyetlerin hızla artmasına yol açan bir dizi gelişmeye neden olmuştur. Bilgi toplumu ise 1950 ve 1960'lı yıllarda A.B.D., Japonya, Batı Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde bilgi teknolojilerinin giderek artan bir şekilde kullanımıyla ortaya çıkmış bir aşamadır. Gelişmiş ülkelerde şekillenen bu aşamanın en önemli özelliği, bilginin ve bilgi teknolojilerinin tarım, sanayi, hizmetler sektörlerinin yanısıra eğitim, sağlık, iletişim gibi her alanda kullanılabilir olmasıdır (Bozkurt 1996; s.20). Her bir toplum yapısının işgücü, kendine özgü nitelik taşımaktadır. Orta sınıfın sistemle daha çok çözülmesi gereken rahatsızlığı olması nedeniyle, toplum yapısı sosyal hareketlerin niteliğini belirlemektedir.

Modernliğin ilk dönemlerinde hâkim hareketler, ekonomik çıkarlar üzerinde yoğunlaşmış, genelde belli bir sosyal sınıftan oluşan üyeleriyle siyasal gücü ele geçirmek için merkezi bir şekilde örgütlenen yapılar olarak dikkat çekmekteydi. Devrim fikri temelinde özdeşleşmiş, siyasi parti ya da siyasal bir hareketin gölgesinde kalmış olan ve bu yolla şekillenen işçi hareketi, bu tip bir harekete örnek olarak verilebilir. Yeni yüzyılın sosyal Hareketleri, Offe'ye göre, Batı'da refah toplumu modeline yönelik tehditlerin ortaya çıkışıyla başlamıştır. 1950'li yılların başında sosyal, ekonomik ve siyasal düzen liberal refah devleti çerçevesinde şekillenmiştir. Sosyal hareketlerin bu dönemdeki talepleri refah toplumunun bölüşüm sistemine ilişkin olmayıp, ekonomik büyümeden daha çok yaşamın ekonomik olmayan yönlerine ilişkindir. Sosyal hareketlerdeki bu kaymayı Inglehart, post materyalist değerlerin ortaya çıkışı olarak açıklamaktadır. Örnek olarak, kadın hareketinin bu dönemde yükselmesinin sebebi, günümüzde kadınların daha önceki dönemlere göre daha fazla sömürülmeleri değil, çağdaş toplumda kimlik, katılım ve kendini gerçekleştirme üzerinde önemle durmalarıdır.

Önceki bölümlerde 1960'lı yıllardan sonra sosyal harekete katılan öznelerin çoğullaştığına değinmiştik (Urry 1995; s.102). Aktörlerin kültürel kimlik, özerklik ve katılım talepleri artmış; teknolojik ve bilimsel ilerlemeler yapısal olarak toplumu etkilemiş ve sanayi öncesi ile sonrası olarak tabir edilen toplum yapılarının doğmasında etkili olmuştur. Modern değerler yerini postmateryalist değerlere bırakırken; bilim ve teknolojiadaki ilerlemeler çerçevesinde toplumsal ilişkiler 'bilgi' temeli üzerine şekillenmektedir ve bu özellik ileri sanayi toplumlarından farklı bir toplumsal yapılanmayı göstermektedir. Dolayısıyla toplumsal değerler sistemi de değişmekte, 'maddi' değerler yerini "manevi-kişisel" diye nitelenen 'postmateryalist' değerlere bırakmaktadır. Marx ve Durkheim tarafından şekillenen davranış teorileri, sosyal hareketlerin değişen yapısını yeteri kadar açıklayamamıştır. Teknolojik ve bilimsel ilerlemeler, kapitalist sistemin içinde, işçi sınıfından dışında başka sınıflar oluşturmuştur, üstelik bu sınıfların ücret ortalamaları da işçilerin üzerinde olduğu gözlenmiştir (Burris 1986; 320).

Orta sınıf kavramının kategorilenmesi, ücret ve yapılan iş açısından farklılaşması yaşanmakta; değerler sisteminin değişmesiyle, modernden post-modern değerlere doğru bir kayma gerçekleşmektedir. Aralarında Gouldner, Inglehart/Flanagan, Rohrschneider ve Pakulski'nin bulunduğu teorisyenler siyasal kutuplaşmanın giderek sınıf temelliden, değer temelliye doğru geliştiğini ileri sürmektedirler (Gouldner 1978a ve 1978b, Inglehart & Flanagan 1987, Rohrschneider 1990; Pakulski 1993).

Sosyal hareketlerin aktörleri, hareketin tabanını oluşturur. Bir hareketin tabanı ne kadar kapsayıcı ve geniş kitlelere ulaşabiliyorsa; o kadar başarılı sayılmaktadır. Aynı zamanda tabanın yapısında meydana gelen değişikliklerde sosyal hareketlerin niteliğini değiştirmektedir. 1951 yılında A.B.D.'de mavi yakalı olarak adlandırılan, sendikaların ağır kütesini oluşturan işçi sayısı, bütün çalışanların yüzde 50'sini oluşturmuş iken, daha sonraları yüzde 20'ye düşmüştür ve istihdam içinde mavi yakalıların payının gittikçe azalacağı da öngörülmüştür. Bilgi toplumunda aktif nüfus içinde tarım ve sanayinin payı azalmakta, hizmetler sektörünün payı artmakta ve bilgili, nitelikli insana gereksinim duyulmaktadır. Ayrıca, araştırmaya, bilim ve teknolojiye yatırım en karlı yatırım şekli

sayılmaktadır. Günümüzde sosyo-ekonomik gelişme sürecini hızlandırıcı, üretimi, verimliliği şimdiye kadarki teknolojik gelişmelerden daha hızlı ve daha etkin bir şekilde artırması, aynı zamanda insana yatırımın sürekliliği sayesinde sosyal ve kültürel gelişme üzerine olumlu etkilerinden dolayı yeni temel teknolojilerin ve bilgi toplumunun tanımlanması ve içeriğinin anlaşılması gerekmektedir (Aktan ve Tunç1998; s.118-134).

Endüstrileşme sürecinde nasıl bir önceki toplumun temsilcileri olan sınıflar ortadan kalkmış ya da eski güçlerini yitirmiş ve yerine endüstri toplumunun temsilcileri olan sosyal sınıflar yükselmişse bugün de bilgi toplumuna geçiş sürecinde yeni sınıfların yükseldiğini görmekteyiz. Bilindiği gibi endüstri toplumlarında yarı vasıflı işçiler çalışan sınıf içinde en kalabalık grubu oluşturmaktadır. Hizmet sektörünün gelişmesiyle beyaz yakalı işçilerin yapacakları işerin sayısında büyük artış olmuş ve 1956 yılına gelindiğinde ilk defa beyaz yakalılar endüstri uygarlığı içinde mavi yakalıların sayısını geçmiştir (Bkz. Bell 1973; s.15-8 ve Bozkurt 1997; s.25). Drucker’a göre bilgi toplumunda ihtiyaç duyulan yeni işçi, eğitilmiş insan ya da diğer adıyla bilgi işçisidir. Eğitilmiş insan doğrudan doğruya yeni toplumun amblemi, simgesi, bayrakçısıdır. Feodal şövalye ortaçağ için, burjuva kapitalist toplum için ne ise kapitalist-ötesi toplum için bilgili insan odur (Bkz. 1994a; s.192 ve 1994b; s.16). Sadler ve Frankel’e göre; endüstri toplumunun otorite, disiplin, bağlılık, erkeklik, fiziki kabiliyetler, rekabet, saldırganlık, tutumluluk, hırs, güvenlik gibi değerlerinin yerini, karşılıklı dayanışma, unisex, özgürlük, bireysellik, gerçek, güzellik gibi iyimser bakış açısını ifade eden değerlerin alacağını belirtilmektedir (Bozkurt 1997; s.31).

Toffler’a göre İkinci Dalga adını verdiği endüstri toplumunda iş belirli konularda uzmanlaşmayı, aynı hareketi tekrar tekrar ve durmadan yapmayı gerektiriyordu; bunun sonucu olarak da işverenler zaman kavramına sahip, söz dinleyen ve belirli bazı hareketleri yapmaya razı olan işçiler istemekteydiler. Bu nitelikler okullarda geliştirilip iş yerinde ödüllendirilirdi. Enformasyon toplumu ya da Toffler’in deyişiyle Üçüncü Dalga yaygınlaştıkça, iş daha az yineleyici bir nitelik almıştır. Bölünmeler de azalmış her işçi işin daha az değil, daha büyük bir bölümünü yapmaya başlamıştır. Esnek zaman ve işin temposunun işçiye bırakılması davranışların senkronize edilmesini artık eskisi kadar

gerekli kılmamaktadır. İşçilerin işlerinde daha çok değişiklikle, yeni düzenlemelerle başetmeye hazırlıklı olmaları beklenmektedir (Toffler 1981; s.436). Bilgi toplumunda tarım, sanayi, hizmetler gibi üç sektörün yanında bir dördüncü sektör olarak bilgi işçilerinin oluşturduğu sektör giderek artan bir öneme sahip olacaktır (Bozkurt 1997; s.27).

Bilgi toplumunu karakterize eden özellikler şu şekilde özetlenebilir: beyaz yakalı işgörenlerin sayısı mavi yakalı işgörelere oranla daha fazladır, dolayısıyla; hizmetler sektöründe çalışanların oranı, tarım ve sanayi sektörlerindeki istihdama göre çok fazladır. Bilgi birikimi, özellikle gelişme ve kalkınmanın temelinde bulunan teknolojik bilgi; ekonomik ve toplumsal mekanizmaların işlenmesinde, sistem analizi ve karar alma teori yaklaşımlarını ifade eden entellektüel teknoloji önem arz etmeye başlamıştır (Bayhan, 1995).

2.3.Siyasi Yurttaşlıktan Sosyal Yurttaşlığa

Latince (civis) ve Yunanaca (polities) kökenleri itibariyle yurttaş en basit anlamıyla bir siyasi topluluğun üyesi demektir (Walzer'den akt. Sarıbay 1997; s.87). Yurttaşlık, sadece ayrıcalıklı bir zümrenin doğuştan kazanmış hakkı olma halinden, belli bir bütünün parçasını ifade etmeye, yerel kimlikten evrensel kimliği taşıyıcısına, görev ve sorumluluk sahibinden seçimlerde oy kullanan sınırlı tanımlamaya kadar bir çok anlam hareketi yaşamıştır. Günümüzde seçim dönemleri ortalama 4-5 yıl arasında yapılmaktaysa, arada geçen sürde siyasal kontrolün nasıl yapıldığı, yurttaşın bu noktadaki işlevi nasıl olmaktadır?

Modern öncesi toplumlarda düzen; gelenek-din gibi kurumlarla sağlanırken, modern topluma geçişte “cahil halkın” eğitimi en önemli meselelerden biri haline gelmiş ve “erdemli yurttaşın” yaratılması amaçlanmıştır. Klasik modernizmde algılamalar, evrensel akıl (rasyonalizasyon) üzerine kurulu olup tüm yaşam alanlarının evrensel akıl süzgecinden geçirerek yapılandırmıştır. Ulusal zaman/me kan durumunda devlet-toplum, insan-insan, devlet-birey ilişkileri örnek olarak verilebilir. Modern yurttaşlık kuramı

fransız devrimi ve ulus devletlerin oluşmasının bir sonucu olup modernitenin rasyonalize ettiği toplumsal ilişkileri yurttaşlığa; üyelik/aidiyet duygusu katmasına, ulusal zaman/mekan düzleminde ortak kimlik altında birleştirmesiyle heterojenlikten homojenliğe geçiş olanağı sağlamıştır. Bu anlamda modernitenin yurttaşlık kavramı; sosyolojik kimliklerden arındırılmış bir bireyciliktir. Modernizm’de kültürel-bireysel farklılıklar baskın ve evrensel vatandaş kimliği altında kaybolmaktadır.

Modernitenin yurttaşlık kuramları; cumhuriyetçi ve liberal yaklaşımlar çeşitli sınırlılıklar içermektedir. Cumhuriyetçi yaklaşım; yurttaşlık kavramını etiksel boyutta ele alıp ortak yarar ve değerlere yönelip diğer toplulukları dışlarken; liberal yurttaşlık devlet-birey-toplumu rasyonel homoeconomicus haline getirerek, onu siyasi bir olgu haline getirdiğinden yurttaşlık ile sosyal-kültürel-sınıfsal-etnik kimliklerle karşıtlıklar oluşturmaktadır. Bu açıdan modernitenin yarattığı yabancılaşma, anomi, sapkınlık, monotonluk, tek boyutlu insan-kimlik-toplum gibi kavramlar nedeniyle; rasyonalizasyon süreci ve aklın egemenliği sorgulanma ihtiyacı doğmuştur. Modernite bireyin sosyolojik olarak içini boşaltmış, ulusal zaman/mekan içindeki bireyin farklı kimlik-aidiyet taleplerini dışlayarak, onları nesneleştirme ve bu sayede onlar üzerinde hakimiyet kurma çabası içindedir (Çiğdem 1992; s.13).

Modernite yurttaşlığı “siyasi” olarak kabul etmekte, onu seçimlerde hatırlamakta ve yurttaşlığın yaşayabileceği sınırlı bir alan bırakmaktadır. Böylece yurttaşın faaliyet alanı kısıtlanmaktadır. Yurttaş ise siyasi iktidar ile çalışma içine girerek alanını genişletmeye çalışmaktadır. Toplum yapısında meydana gelen değişim, sanayi öncesi - sanayileşme - sanayi toplumu - bilgi toplumu gibi genel değişiyorsa; yurttaşlık kavramı da siyasi yurttaşlığa ek olarak sosyal nitelik kazanmaya başlamıştır. Sosyal hareketler, sağladıkları veya zorladıkları katılım olanaklarıyla, yurttaşlık haklarını genişleten dalgalardır. Sosyal hareketler, toplumun “hasta” olarak nitelendirilen bir ögesine (bir değere, norma, otorite ilişkisine veya toplumun bütününe) yönelik bir sorgulamayı içermektedir. Sosyal hareketlerin kültürel sorgulama özelliği, yurttaşlığın sosyal nitelik kazanmasına neden olmaktadır. Alain Touraine’nin belirttiği gibi, “bu sorgulama sonucu toplumsal ilişkilerin yeniden inşa edilmesinin yolları açılabilir” (Touraine 1999; s.10-18). Sosyal

hareketlerin en belirgin özelliği, devlet iktidarını değil, devletten özerklik kazanmayı istemeleridir. Sıyasi yurttaşlık nasıl ki seçim zamanlarında oy kullanmakla yerine getirilen bir görev haline geldiyse, seçim zamanları dışında sıyasi iktidarı etkileyebilmenin bir yolu haline gelmiştir. Sosyal yurttaş iktidar arayışında ve sistemin kendine yönelik bir arayış içinde bulunmamakta; reformcu talepleri ile sosyal hareketler ile örtüşmektedir. Çünkü devlet iktidarı arayışında olmamak, sosyal hareketlerin olmazsa olmaz koşuludur. İktidar arayışı yerine sosyal hareketlere yön veren etken ise, adalet duygusunu ve ahlaki gücü toplumsal iktidarın geliştirilmesi yönünde harekete geçiren ve sosyal hareketlilikleri oluşturma gücünü paylaşan bir dinamizmdir (Fuentes ve Frank 1990; s. 35). Dolayısıyla, sosyal hareketler, aslında geniş bir kültürel meydan okuma veya toplumsal başkaldırı şeklinde belirmektedir.

Sosyal yurttaşlık ile kent yapısı arasında bir bağ bulunmaktadır. Bilgi toplumu, küresel ve elektronik gelişmelerin etkisiyle kent yapısını da değiştirmektedir. Sınıf yapısındaki değişim ve orta sınıfın tabakalaşması ile toplumsal alanda kentte parçalanma yaşanmakta ve farklılaşan topluluklara özgü “getto”lar oluşmaktadır. Yaşam alanlarındaki ayrışma toplumsal etkileşimi zorlaştırmakta; kent yapısı içinde birden fazla kamusal alan yaratmaktadır. Topluluk ve komşuluk ilişkileri zayıflarken bireyin bir arada yaşama duygusu veren yapılar çözülmekte ancak geleneksel topluluk bağlarının yerine yenileri gelmektedir. Dayanışma ve birlik duygusunu arttıran gönüllü birlikler, dernek ve vakıf çalışmaları, sivil insiyatife bağlı organizasyonların toplum içinde etkinliğini arttırmaktadır (Ayata’dan akt. Yılmaz 2003; s.347).

Sosyal hareketlerin sıyasi sistemden talepleri eski sosyal hareketlerden farklı olarak sosyo-ekonomik alanla değil sosyo-politik alanla ilgilidir. Yurttaşlık kavramı da bu değişimin aktörü olarak, sadece ekonomik ve sıyasi konular hakkında değil; çevre, barış, ırk ve cinsiyet eşitliği, kültürel kimliklere özerklikler sağlanması gibi konular hakkında görüş bildirmektedirler. Sosyal yurttaşlık, birbirlerinin varlıklarını reddetmeden demokratik toplumun sınırları içinde özerklik, farklılık ve kimlik adına mücadele etmektedirler. Offe’ye göre bu dağınık ve birbirleriyle ilgisiz gibi görünen konular belirli değerler çerçevesinde ortak bir kökene sahiptir. Bu değerler yeni değerdir, fakat sosyal

hareketler içinde farklı bir önem ve aciliyet kazanmışlardır. Yani yeni olan değerler değil, değerlerin öncelik hiyerarşisinde bir üst basamağa çıkması durumudur. Melucci'ye göre günümüzde toplumsal çatışmalar geleneksel endüstriyel/ekonomik sistemden kültürel alana kaymaktadır. Bu çatışmalar bireysel kimliği, günlük hayattaki zaman ver mekânı, bireysel hareketin motivasyonunu ve kültürel modelleri etkilemektedir. Bu hareketler, hayatın ekonomik olmayan nitelikleri üzerinde yoğunlaşmakta ve yeni bir durum olarak, toplumsal ve bireysel değer önceliklerinde, post materyalist değerleri öne çıkararak, değerler ekseninde bir farklılaşma meydana getirmektedir. Sosyal yurttaşlık, sosyal hareketlerle insan hayatının kişisel yönlerini yansıtmaktadır.

Sosyal yurttaşlık beraberinde sosyal girişimciliği doğurmuştur (Bornstein 2009; s.1-10). Siyasi iktidarın kaynaklarının yetmediği, kısa süreli çıkarlarına uymadığı geniş sosyal sorun yelpazesinde bireysel çabalar insiyatifi ele geçirmiştir. Bireyin tek başına fark yaratma yeteneği gelişmesi bir çok örneğin yaşanmasına neden olmuştur.

1982 yılında Brezilya'da yoksul halkın elektriğe kavuşması için ziraat fakültesi mezunu Fabio Rosa'nın başlattığı girişim, 2003 yılında Brezilya Cumhurbaşkanı Luiz Inacio "Lula" da Silva'nın "Herkes İçin Işık" (Luz para Todos) projesini Rosa'ya vermesiyle, tamamlanmıştı. Proje düşük maliyetli malzemelerle Breziyla'nın tamamına elektriğin ulaşmasını amaçlıyordu. Üstelik Brezilya gibi büyük coğrafyalı bir ülkeyi kablo ağlarıyla örmek akıllıca olmadığından, kırsal sistemin aydınlatılması için yerel kaynakların değerlendirilmesini, bu sürecinde kırsal kesimde alternatif bir gelir kaynağı yaratmayı hedeflemekteydi (Bornstein 2009; s.25-49) Projeler birbirini izledi ve yenilebilir enerji kaynakları ile ülkede birçok yerel, küçük ama hayatı zorlaştıran soruna çözüm üretti.

Bireysel insiyatifler, aslında tarih içinde görülekle birlikte en çok yirminci yüzyılın sonlarında ve yirmibirinci yüzyılda görülmektedir. Sosyal harektler ve sosyal yurttaşlık arasında iki yönlü bir ilişiki vardır. Sosyal hareketler, yurttaşlığın gelişmesini teşvik ederken, diğer yandan yurttaşlık hakları da sosyal hareketlerin meydana gelmesini kolaylaştırır. Örneğin, birlik olma ve ifade özgürlüğünü içeren sivil hakların sosyal

hareketlerin doğmasında geniş bir katkısı bulunmaktadır (Sarıbay 1992; s.99-100). Sosyal hareketlerin kentlerdeki azınlık grupların mücadeleleri, çevreci hareketleri, kadın ve eşcinsel ögürlüğü hareketi, barış hareketi, gençlik ve öğrenci hareketleri yurttaşlığın boyutlarını arttırmakta ve genişletmektedir (Sarıbay 1992; s.101).

2.4. Teknoloji'nin Katkısı: İnternet ve Sanal Eylemler

Bilişim teknolojilerinin sinerjik yapısı, insanoğlunun davranış kalıplarını da etkilemektedir. Birey ortak değer ve ortak katılıma doğru ilerlemekte; yenilikçi ve yaratıcı çözümler üreterek, toplumu tarih içinde bir kez daha şekillendirmektedir. Sanayi toplumunun itici gücü olan buhar makinasının yerini bilgisayar almakta; mikrobiyoloji ile insan geni üzerinde araştırma yaparken, diğer yandan güneş sistemimiz dışında büyük arayışımız devam etmektedir. İmkânlar, hayal gücünün ötesine giderken insanın da düşünce şekli, davranış norm ve gelenekleri de değişime uğramaktadır.

Bilgisayarlar, bilginin düzenli ve sistemli saklanması sağlarken paylaşımı da arttırmaktadır. Teknolojik gelişme dev bilgisayarların küçülmesini ve ucuzlamasını sağlarken; onu imtiyazlı bir kesimin elinden çıkararak onu kitlevi kullanıma sunmuştur (Erkan 1993; s.72-74). İnternet ise dünyada yaklaşık 5 milyon bilgisayarı birbirine bağlayan, günde yaklaşık 30 milyon insanın kullandığı, hızla büyümeye devam eden bir bilgisayar şebekesidir. Belirli bir sahibi ve yeri olmayan, her ölçekten bilgisayarın yararlandığı ve tüm bilgisayar kullanıcılarını ortak ortamda buluşturmaktadır. Dünya'nın farklı yerlerindeki her türlü bilgiye ucuz ve en hızlı şekilde ulaşmak mümkündür(Williams 1991; s.4-10). İnternet yaklaşık 110 ülkede etkin olarak kullanılmakta; Körfez Savaşından Bosna Katliamına, Yağmur Ormanlarının yok olmasından küreselleşme karşıtı hareketlere kadar bir çok konuda hızlı, güvenilir ve ucuz elektronik posta ile ortak platformlarda paylaşımda bulunulmakta ve tartışmalar yapılmaktadır (Williams 1991; s.8-10). İnternetin coğrafi sınırları kaldırması, binlerce bilgisayarı ve milyonlarca insanı bir araya getirmesi ancak bazı araçlarla mümkündür:

- Gopher: Amerikanın Maryland eyaletinde bir sincap türüne itafen bu ismi almış, kullanıcıları istedikleri ağlara ve serverlara bağlamaktadır. Genellikle “ilerici toplum bilimciler”, “postmoder toplum bilimciler” ve “çevre gönüllüleri” gibi ağlara ulaşma mümkündür.
- World Wide Web: Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi CERN’de başlatılan bir proje ile hayata geçmiş, WWW ile istenenbilgi bankalarına ulaşımı mümkün hale getirmiştir. İnternetin temel ortamı olma özelliği kazanmaktadır.
- Elektronik Posta (E-mail): İnternet kullanıcılarını birbirine bağlamakta, iletişimlerini sağlamakta, her internet kullanıcısının belli bir adresi olması endneiyle tüm mesajlar o adrese bağlı bilgisayarda saklanmaktadır.
- Kullanıcı Ağları: Online platformlar olan kullanıcı ağları ilgi alanları aynı olan insanları internet ortamında bir araya getirerek, sanal ortamda kümelenmiş yerleşimler yaratmaktadır. Bu alanlara “Elektronik mahalleler” de denilmektedir. Ortak rahatsızlığı ya da ilgi alanı olan kişileri bir araya getirmekte; sağlık, trafik, cinsellik tartışılabilmekte; kimliklere bağlı talepler, ortak rahatsızlıkların ifadesi için örgütlenmeler yaratılabilmektedir.
- Dosya Aktarma: İnternet kullanıcıları arasında bilgi transferini kolaylaştırmakta, bilginin dünya üzerinde dolaşım ve paylaşımını hızlı, ucuz ve zahmetsiz hale getirmektedir (Geray 1994; s.23).

Görüldüğü üzere, yeni teknolojiler karşılıklı iletişimi mümkün kılmaktadır (Toffler 1981; s.442). İnsanlar kurulan iletişimi koruyup sürdürmekte, bilgiye ulaşma ve iletişimin kolaylaşması; bireysel tatmin ve kendini gerçekleştirme sağlanmaktadır. İletişim imkânlarının artması, bireyin yakınlarıyla olduğu kadar yabancılarla da etkileşimi arttırmış ve onu sosyalleştirmiş; sosyal çevresi ile yakınlaşıp yalnızlık duygusundan kurtulmasına destek olarak sosyal etkileşim yeteneklerini geliştirmiştir. Ayrıca, on-line forumlar kanalıyla çevre, kamu politikaları, eğlence, kanser destek programları gibi birçok konuda tartışmalar yaratılmakta ve sosyal etkileşim ile sosyal hareketler yaratılmaktadır. Üstelik görünüm ses tonu, vücut dili gibi görsel işitsel öğeler söz konusu olmadığında, tartışılan konuya yönelmek ve mesaja odaklanmak daha kolay olabilmekte; böyle bir ortamda bireyler kendilerini ifade ederken özgür ve rahat hissetmektedir. Irk,

yaş, cinsiyet ayrımı, sakatlık ya da özürlülük, utangaçlık ortadan kalktığı için özgür ve liberal bir iletişim platformu oluşturulmaktadır (Kiesler 1986; s.222). “Bilgisayar ve telekominikasyonun bizi karşı karşıya gelmekten alıkoyacağı, insanlararası ilişkileri anlamsızlaştıracığı hakkındaki korkular yersizdir” (Drucker 1995; s.264-265). Toffler, insanlar arası ilişkilerin zayıflayacağı korkusu için insanoğlunun geçirdiği üç dalga uygarlığını karşılaştırır. Buna göre, İlk Dalga uygarlığı tarım ekonomisine dayalı geleneksel toplumdur. Sanayi devrimiyle İkinci Dalga uygarlığı yaşanmış, bilgi toplumu ise Üçüncü Dalga uygarlığını işaret etmektedir. Sanayi öncesi dönemde aile bireyleri yardımlaşma ve iş bölümü ile temel ekonomik birimken, sanayi toplumunda işçiler rutinleşmiş ve organize edilmiş işleri fabrikalarda yerine getirmekteydiler. Bilgi toplumunda teknolojinin gelişmesiyle ekonomik ilişkiler sanayi öncesi döneme benzeyen bir düzen yaratarak, bireylerin üretimini kendi istediklerine göre düzenleyebilme ve evde çalışabilme imkânı tanımakta, fabrikaları “çalışmanın” mekân sınırlamasından çıkarmaktadır. Toffler “...Üçüncü Dalga uygarlığının merkezlerde toplanmayan üretim, doğru dürüst ölçüler, yenilebilen enerji, kentlerden uzaklaşmak, evden çalışmak gibi Birinci Dalga uygarlığında görülen birçok özelliği barındırdığını” söylemektedir. Teknoloji bu özellikleriyle bireylere ekonomik hayata farklı şekillerde katılma imkânı verirken, fabrika gibi üretim yerlerinde ilişkilerin zayıflayabileceğini ancak; bireyin evde zaman geçirmesi ve sosyalleşmesini etkisiyle ilişkilerin güçlenebileceğini ifade etmektedir (Toffler 1981; s. 395). Çalışmak için mekân sınırlamasının esnemesi, teknolojik olanaklarla sosyalleşmesi; bireyin ortak değer ve ortak amaçlarını paylaşacağı, rahatsızlıklarına çözüm bulacağı platformlarda bir araya gelerek sosyal gruplar kurabilmesini sağlamaktadır (Drucker 1994; s.263-265).

Yeni internet teknolojilerinin gelişmesi, bilginin herkese açık, hızlı ve basit ulaşılabilir hale gelmesine yol açmaktadır. Mobil iletişim teknolojisi ve imkânlarının gelişmesi haberleşme ve çalışma için sabit mekânlara bağlı olma zorunluluğunu kaldırmaktadır. Daha ötede yeni internet teknolojisi yeni ekonominin lokomotifidir olurken, ekonomik hayatta şeffaflık ve rekabet hızlanmaktadır. Bu gelişmelerle birlikte dünya açık ve büyük bir pazar haline gelirken küreselleşme ve ekonomik rekabet artmaktadır. Diğer taraftan bilginin öne çıkmasıyla birlikte yeni fikirlerin geliştirilmesi önem kazanmakta, dolayısıyla

yeniliğe açık yapılar ile yaratıcı ve yeni fikirler geliştirici insan tipi öne çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yeni yapıya uygun toplumsal ve siyasi ortam açık ve özgürlükçü bir ortam olarak belirmektedir. Post-modernizim ve yeni siyaset tartışmaları da değişen toplumsal yapı ve ortamla birlikte gündeme gelmektedir. Bu yapı toplumda ve ekonomide bilginin ve bilgisayarlaşmanın öne geçtiği bir sürece tekabül etmektedir. Bilgi toplumu, bilgi ekonomisi kapitalist-ötesi, sanayi sonrası, digital toplum gibi farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Kırsal yapı ve değerlerin değişmesi, göç ve kentleşme, çalışma ve iş dünyası incelemeleri, kadın ve aile konuları öne çıkmıştır. Bugün ise küresel değişmelerle birlikte kültür ve kimlik konuları dini ve etnik kimlikleri devlet-sivil toplum ilişkileri, kentsel gerilim gibi konular ön plana çıkmaktadır (Yılmaz 1996; s.341-342). Küresel ekonomi ve bilgi toplumu yönündeki yeni gelişmelerle birlikte artık geçmiş dönemde sosyolojinin ana inceleme konularından biri olan proloterleşme ve işçi sınıfı çalışmaları da önemini yitirmektedir. Onun yerine yeni orta sınıf bilgi seçkinleri önem kazanmaktadır. Bunlar ekonomik gelişmenin motor gücünü de oluşturmaktadır. Bugün bizim gibi ülkelerde yeni orta sınıf öne çıkmaktadır. Bunların gelişmesi ve bilgi toplumuna geçişle birlikte bürokratik hâkimiyete dayalı yönetim tarzından orta sınıfların çeşitlendiği, profesyonelleştiği, teknokratik ve girişimci nitelikleriyle öne çıktığı bir yapıya geçilmektedir. Bunlarda profesyonellik gibi işkoliklik öne çıkarken artık bireysel doyumu çalışma ortamında ve bireysel başarıda arayan bir kesim oluşuyor. Orta sınıflarda parayı kazanmak kadar nasıl tüketildiği de önem kazanmaktadır. Yeni orta sınıf kimliği işçi sınıfında olduğu gibi üretim etrafında veya geleneksek yapıdaki gibi mekâna dayalı değil, daha fazla tüketim etrafında şekillenmektedir. Burada bireyin hatta ailenin statüsünde bir anlamda tüketim alanındaki davranışıyla belirlenmektedir.

Bugün teknolojik alandaki gelişmelerle toplumun e-topluma, devletinde e-devlete dönüşeceği vurgulanmaktadır. Bu değişmelerle insan ilişkilerinde, coğrafi yerleşime, şehrsel yapılardan siyasi ilişki biçime, oradan siyasetin öneminin kaybolmasına kadar pek çok değişikliğin oluşması beklenmektedir. Bu noktada siber demokrasi imkânlarının artacağı ve fonksiyonel sürecinin değişeceği beklenilmelidir. Daha genel bir perspektiften bakıldığında toplumda siyasetin önemi artmış, birçok ülkede otokratik yönetimler ön

plana çıkmaya başlamış ve yurttaş tüketiciye dönüşmüştür. Bu noktada e-toplum ve e-demokrasi yurttaşların devleti sorgulamaları için uygun ortam sağlamaktadır.

Bu gelişmelerin ekonomik boyutunda sanayi ekonomisinden bilgi ekonomisine geçiş söz konusudur. Burada üretim ve üretimin klasik kaynakları yerine bilgi öne geçmektedir. Toplum ve ekonomi ağ yapısıyla birbirine bağlı hale gelmektedir. Ekonomik performans da büyük ölçüde bilgi stokları, akışları, bilgi dağılımı ve bilginin üretimine dayanmaktadır. İşte elektronik unsur ve bilginin öne çıkması nedeniyle bu topluma bilgi toplumu, e-toplum gibi adlar verilmektedir. Bu bağlamda günümüzde ulusal ve sanayiye dayalı eski yapıyı değiştiren üç veya dört büyük etkenden bahsedilebilir.

- Küreselleşme: ulusal yapıların değer yitirmesi; ürünler ve ürünlerin temin edildiği ve pazara sunulduğu piyasaların genişlemesidir. Bu süreçte birçok şirket üretim ve geliştirme faaliyetlerini başka ülkelere aktarmaktadır. Dolayısıyla üretimden ziyade diğer şirket ve pazarlarla entegrasyon öne çıkmakta ve şirketler çok uluslu hale gelmektedir.
- Enformasyon-Bilgi Yoğunluğu: üretim, klasik üretim kaynaklarından daha çok enformasyon ve bilgi alış verişine dayanmaktadır. Kol gücünden daha çok beyin gücü önem kazanmaktadır. Çalışanların çoğu bilgi çalışanıdır. Bu toplumda bilginin ve bilgisayar teknolojisinin maliyeti düşerken, gücü artmaktadır. Dolayısıyla elektronik imkânların üretim ve dağıtımında artan kullanımı söz konusu olmaktadır. Sonuçta üretimin maliyet, hız, dizayn ve dağıtım geleneksel tahayyülün ötesinde değişmektedir. Burada fiziki sermayenin önemi azalırken, üretimin miktarından ziyade marka sahibi şirketler öne çıkmaktadır.
- Ağlar: İnternet ve mobil iletişim teknolojisinin gelişmesiyle ürün ve hizmetlerin elektronik ağlar üzerinden geliştirilmesi ve dağıtılması mümkün hale gelmektedir. Dolayısıyla bu ağlar ile mekan, zaman ve hız unsuru önceden farklı bir gelişme göstermektedir. Nihayi anlamda elektronik alt yapıya geçmeyen işletmelerin silineceği ifade edilmektedir. Üretim yanında toplumda bir ağ toplumu haline gelmektedir. Daha ötede benlik ve kimlik anlayışının yıprandığı ve insanların bir ağ merkezi haline geldiği belirtilmektedir.

Sosyal hareketlerin yaygınlaşması ve yeni/alternatif bir küreselleşme hareketinin anlam kazanmasında özellikle teknolojinin büyük önemi vardır. Teknolojik gelişmeler bilgiye sürekli ve kolay ulaşım imkanını arttırmış, böylece kültür birikimini ve paylaşım imkanlarını sağlamıştır. Uzakları yakın eden teknoloji, sosyal hareketlerin yerelden ulusötesine kadar coğrafi sınırlılıkları ortadan kaldırmıştır. Bu açıdan bilginin paylaşımını sağlamasıyla sosyal hareketlere yeni imkanlar yaratmıştır. Yeni medya-siyaset ilişkisi ekseninde yurttaşlık haklarının gelişiminde ve bu hakların siyasal iktidarlara karşı savunulmasında kendisine önemli bir değer atfedilen İnternet'in rolünün tartışmaya açılması bakımından çalışmada belli bir önem taşımaktadır.

Tablo.3'de görüldüğü gibi öncelikle büyük bilimsel çalışmalarda kullanılan bilgisayar teknolojisi ardından yönetimde 1970'lerden sonra ise sosyal refah hizmetlerinde ve toplumsal sorunların çözümünde kullanılmıştır. Son dönemde ise PC'lerin [kişisel bilgisayar] çıkması ve ucuz fiyatlarıyla kullanımının yaygınlaşması ile birlikte, bilgisayarlar bireysel amaçlar ve entelektüel yaratıcılık için kullanılmaya başlanmıştır.

Gelişme Aşamaları	İlk Aşama 1945-70	İkinci Aşama 1955-80	Üçüncü Aşama 1970-90	Dördüncü Aşama 1975-2000
Bilgisayar kullanımını temelleri	Büyük Bilim	Yönetim	Toplum	Bireyler
Hedefler	Ulusal savunma ve uzay	GSMH	Kaba ulusal refah	Kaba ulusal tatmin
Değerler	Ulusal prestij	Ek büyüme	Sosyal refah	Benin gerçekleştirilmesi
Özne Bil. Kul. Objesi	Ulus Doğa	Örgütler Örgüt	Genel kamu Toplum	Birey İnsanlık
Bilimsel temel	Doğal bilimler	Yönetim bil.	Sosyal bilimler	Davranış bilimleri
Enformasyon objesi	Bilimsel amaçlara ulaşılması	Firma etkinliğinin teşviki	Sosyal problemlerin çözümü	Entelektüel yaratıcılık

Tablo 3:Bilgisayar Kullanımının Gelişim Aşamaları.

KAYNAK: Masuda, 1990, s.12 ve Bozkurt,1997, s.31

Bilgi toplumuna geçiş beraberinde sadece yukarıda anılan değişmeleri değil, aynı zamanda toplumun diğer unsurlarında da köklü dönüşümleri getirmiştir. Örneğin teknolojinin giderek ucuzlaması ve yaygınlaşması bir taraftan kitle üretimi ve kitle haberleşmesinin çözölüşüne yol açarken diğer taraftan da bireyin konumunun güçlenmesine yol açmıştır (Bozkurt 1997; s.30). Bilgi toplumunun gelişmesinin dinamiğini oluşturan bilgisayar teknolojisi, bir yandan zihinsel emeğin yerini tutarak, diğer yandan ise insanın zihinsel emeğinin çerçevesini genişleterek yaşanan, değişime önemli bir faktör olarak damgasını vurmuştur (Bozkurt 1997; s.29-30).

Bu açıdan teknoloji, sosyal hareketlere internet ve medya ile önemli bir katkıda bulunmaktadır; çünkü yayıncılık alanında yaşanan tekelleşme tartışmaları beraberinde geleneksel medyanın yeniden sorgulanmasına yol açmıştır. Geleneksel medyanın örgütlenme şekilleri, ulusal ve uluslararası alanda meydana gelen olaylara ilişkin yapılandırılan haber ve yorumlar, çarpıtılmış ya da dezenformasyona uğratılmış gündem belirlemeler, magazineler, sansasyonel ve popüler ağırlıklı haber içerikleri vb. liberal/yaygın/ticari medyaya yönelik alternatif arayışların doğmasına neden olmuştur. Özellikle bu arayışlardan, “kamusal hizmet yayıncılığı” ve “Immediast (medya karşıtı) hareket” ya da “halka dayalı yayıncılık” daha çok Yeni Sol yaklaşımın açılımlarında filizlenmiştir. Bununla birlikte, yeni medyanın yaşama geçirilmesinde “İnternet yayıncılığı” bir yandan Yeni Sol akımın siyasal ve kültürel dinamiklerinden güç alırken; diğer yandan, ekonomik altyapı ve teknik donanıma erişilebilirlik açısından da Yeni Sağ’ın “serbest pazar ekonomisi” mantığı belirleyici olmuştur. Yeni medya çerçevesinde İnternet yayıncılığı, sözü edilen arayışlar arasında yirmi birinci yüzyılın örnek yayıncılık modeli olarak gösterilmekte ve “doğrudan demokrasi” modeli bağlamında aktif katılıma olanak sağlaması açısından ön plana çıkarılmaktadır. Medya, eylemler sırasında kamuoyunda olumlu bir etki yaratmak, eylemleri mesrulastırmak ve ordunun güç kullanımını sınırlamak gibi etkiler yaratmıştır (Tarrow 2005; s.116)

Kitle iletişim araçlarının arması, bilgisayar kullanımıyla internet kullanımının yaygınlaşması da bilgi toplumunda eylem repertuarını genişletmektedir. İnternetin kullanımı iki şekilde olmaktadır

- İnternetin araçsallaştırılması
- İnternetin sosyal hareketlerin bir alanı haline gelmesi

Eylem repertuarındaki kalsik olarak nitelenen yürüyüşler, mitingler, işgaller ve şiddet eylemleri gibi eylem biçimleriyle; bu sınıflandırmaya girmeyen, şenlikvari eylemlerin örgütlenmesi iletişim halindeki bireylerin ürünüdür. Örneğin küreselleşme karşıtı eylemler, “küreselleşme” karşıtlığına uygun olarak aslında “küresel” eylemler olup, coğrafi sınırlılıkları ancak internet üzerinden örgütlenerek aşabilmektedir. Zaman ve mekân sınırlamasından uzakta, interneti, çeşitli sosyal forumları kurmak ve bu sosyal forumlar üzerinden örgütlenebilmek için araç olarak kullanmaktadırlar. Böylece küresel sermaye kuruluşlarının toplantıları protesto edilebilmektedir.

19. ve 20. yüzyıllarda yazılı basının yaygınlaşması, elektronik çağdan önce sosyal hareketleri geliştirdiği görülmüştür. 1883’de telgrafın, 1876’da telefonun bulunması, 1920’lerde televizyonun deneysel yayınlara başlaması sadece birer başlangıçtı. 1966 ilk uydu iletişiminin başladığı yıl olarak tarihe gerçerken, 1977’de ilk mobil telekomünikasyon denemesi yapılmıştır. 1978’de bilgisayar modemi bulunmuş ancak 1989’da ilk “web” tasarımının yapılması ve 1995’de ABD’de ilk internetin kurulmasına kadar uygulama alanı yoktu (UNPD 2001; s.33). Sosyal hareketler alanında televizyon ve radyo önemli bir rol oynarken, bu araçlara 21. yüzyılda internet ve mobil iletişimin gelişmiş teknolojileri de katıldı. Yeni iletişim teknolojileri de sosyal hareketlerin organize olma ve eylem stratejilerine katkı sağladığı gözlemlendi.

“İnternetin bulunmasından önce dahi, herşeyi kuşatan, toplumsal açıdan kontrol edici topluluklarda bireyselleşmiş, parçalı kişisel topluluklara doğru bir yönelim vardı. Kendileriyle toplumsal açıdan yakın bağlar kurduğumuz çoğu arkadaş ve akraba fiziksel

olarak bizlere yakın mesafede değillerdi. Bu bağlar metropol alanlar yoluyla yayıldı ve çoğunlukla ülkelerin ve denizlerin öte yanlarına ulaştı. Posta, telefon, arabalar, uçaklar ve şimdilerde e-mail ve internet bu bağları sürdürüyor. Çoğu insan bir toplulukla sınırlı bir hayatı yaşamıyor. Bunun yerine her birine sınırlı bağlılık göstererek, çeşitli özelleşmiş kısmi topluluklar arasında gidip geliyor. Onların yaşamı “glokalize” olmuş durumda: uzun mesafeli bağları ev halkı, komşular ve çalışma yerlerindeki sürgit yaşamlarıyla birleştiriyorlar”

(Haythornthwaite ve Wellman’dan akt. Tilly 2008; s.164).

20. yüzyılda görsel ve yazılı kitle iletişim araçlarından, 21. yüzyıldaki daha kişisel iletişim yollarına geçilmektedir. İletişimin yeni biçimi sosyal grupların paylaşımını artırırken –iletişim araçlarına erişemeyenleri – geri kalanı dışlamaktadır. Bu açıdan her aracın yaptığı gibi internet ve mobil iletişimde kendi başına bazı bağları güçlendirip, organize olmayı kolaylaştırabilir. Sosyal hareketlerin oluşmasının fikri ve düşünsel düzeyinden eylem repertuarına kolaylık sağlayabilir. Bunların dışında, teknolojinin kullanım biçimi sosyal hareketlerin örgütçülerin ve eylemcilerin alanına girmesiyle o teknolojiyi kullananlarla yakınlaştıkları kadar; kullanmayanlarla uzaklaşabilirler. Dünya geneline bakıldığında ülkelerin internet bağlantısı ve mobil iletişim olanaklarından aynı oranda yararlanmadığı açıktır. Batı toplumlarının teknolojik gelişmeleri yönlendirmesi ve bu teknolojileri kullanımındaki baskınlığı bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse internetin gelişimi kullanımı Batı toplumlarına ait olması nedeniyle bu teknolojinin resmi dili ingilizcedir. Web siteleri, elektronik dilekçeler, elektronik tartışma siteleri, kişiler arası e-mail mesajları, cep telefonları, taşınabilir radyolar sayesinde iletişimin koordine edilmesi ile daha çok insana ulaşma imkânı yaratılmaktadır.

Lance Bennett’a göre sosyal hareketler teknolojik imkânlarla bazı değişimler geçirmektedir. İşçi hareketleri gibi geleneksel sosyal hareketlerdeki yoğun ağlar yerine iletişim ve koordinasyon temelli gevşek bağlar kurulabilmektedir. Bu sayede sosyal hareketlerin konular arasındaki geçiş hızı artmaktadır. Yerel sorunların genele yayılmasını

sağlayarak; yerel eylemcilerin radikalleşmesini önleyebilir. Sosyal hareketler her zaman geniş kaynaklara sahip olmadıkları için, ulusal düzeyde örgütlenmiş zengin kaynaklı diğer hareketler karşısında stratejik avantaj sağlayabilmektedir. Hızlı değişen hedeflere yönelik eylemlerin yönlendirilmesini sağlayabilir ve yüzyüze etkinliklerle, sanal eylemleri birleştirebilirler (Bennett 2003; s. 143-168).

Tarrow sosyal hareketlerin devletlerarası transferini internet kullanımının yaygınlaşmasına bağlamakta; ulusötesi protestoların ittifakların organizasyonu kolaylaştırdığını ifade etmektedir. İnternetin sosyal hareketler üzerindeki etkisini inceleyen bir çok çalışma, sosyal hareketlerin bu yeni fenomene aktivist zincirleri arasında bir iletişim aracı, bilgi transferi ve paylaşımı için hızlı bir kaynak olarak bakmaktadır. İnternetin sanayi devrimiyle matbaa ve basının erken dönem sosyal hareketlerde yarattığı etkiye benzer bir etki yaratıp yaratmadığına dair ufak bir kuşku bulunmaktadır (Anderson 1991'den akt. Tarrow 1998). İnternetin büyük bir öneme sahip olduğunu, sosyal hareketler için iletişim ve bilgi aktarım kolaylığından öte bir anlam taşıdığını, sosyal ağlar ve sosyal hareketlerin yapıları ile önemli ölçüde uyuştuğunu düşünene bazı uzmanlar arasında bu kuşku büyümektedir (Bennett 2003, Clark and Themudo 1993; s. 112, Myers 2001, Wellman and Giulia 1995'den akt. Tarrow 1998; s.50-60). Bu teorisyenler, sosyal hareketlerin tutarlı, hiyerarşik olarak örgütlenmiş yapılara sahip olduğunu söylemekle birlikte; internetin kendi başına bir organizasyon biçimi olabilmesine kısa bir adım kaldığını söylemektedir (Bennett 2003; s.2). İnternet protesto kampanyalarını hızlı bir şekilde bir sonraki adıma taşımaktadır. Ayrıca, 1960'lardan beri yaşanan gelişmelerle internet sosyal hareketleri hızlandıran bir etki yaratmaktadır (Rosenthal and Schwartz 1989'dan aktaran Tarrow 2003; s.10-30). Eğer İnternet liberal demokratik ülkelerin temel düzenleme aracı haline gelirse, potansiyeli sayesinde ulusüstü mekanda sosyal hareketlerin daha iyi örgütlenmesini, yüzyüze gelmeyen aktivistler arasında sinerji yaratılmasını sağlayabilir. Bennett bu durumu şöyle ifade etmiştir "en genel düzeyde, küresel protestolara internetin çeşitli kullanımı olmadan var olamayacağı açıktır." İnternet kullanımı sosyal hareketlere aktivistler arası iletişimi sağlayacak hızlı ve esnek bir yapı sağlar (Tarrow 2003; s.10-20). Ancak Bennet internetin kişilerarası ağın yerini almadığını, siyasetin hala eski tarzda ve yüzyüze ilişkilerle

tanımlandığını ifade etmektedir. Küreselleşme karşıtı hareketlerin en bilineni Seattle eylemleri olarak kabul edilmektedir. Amerikanın Seattle eyaletinde yapılan eylemler sırasında, aktivistlerle yapılan mülakatlarda lider-katılımcı iletişimin hala çok önemli olduğunu göstermiştir (Tarrow 2005; s.5; Levi and Murphy 2002). İletişimsel hareketin bir formu olarak internet, sosyal hareketler üzerinde dönüştürücü bir etkisi olmuştur. İnternet tabanlı hareketlerin “erken dönemde görülen ideolojik tanımlı ve siyasi iktidara yönelik yapılanan, koalisyonlarla genişleyen ve önde gelen bir kuruluşun-örneğin sendika gibi- çevresinde örgütlenme” kapasitesini zayıflatabilir, tutarlı ve süreklilik düzeyleri değiştirebilme gibi olumsuz yanları olabilir (Bennett 2003; s.2). İnternet, sosyal hareket ağlarının ideolojik tutarlılığını azaltabileceği söylenmekle birlikte merkezkaç etkisi de yaratabilir. Aslında bu durum internet tabanlı sosyal hareketlerin bir özelliğidir. Müttefiklerle koalisyonlar kurmak ve “düşmanlarla” savaşmak yerine, internetin bireysel eylemciler için imkân sağladığı gözlenmektedir. Bu eylemciler internet üzerinden “sanal sosyal hareketlerde bulunmaktadır. Çünkü internet bireysel eylemler için “do-it-yourself” ideolojik üretimleri için imkân sunmaktadır. Bennett bu tarz protestoların özellikle yüksek kalite düzeyindeki iletişim araçları sayesinde olduğunu söylemektedir (Bennett 2003; s.7’den akt. Tarrow 2003).

Sosyal hareket aktörleri organize olmak, hareketin yayılmasını sağlamak için internet siteleri kurmaktadır. Indymedia¹, Znet² gibi siteler aracılığıyla gerçekleştirilen hareketler, sosyal hareketlerin iletişim kurmak ve bilgiyi paylaşmak için buldukları yöntemlerden biridir. Indymedia, 1999 yılında gerçekleştirilen Seattle eylemleri sırasında kurulmuş bir ağıdır. Bu ağı kendini, “gerçeğin radikal, doğru ve tutkulu söylemlerinin yaratılması için kolektif bir şekilde hareket edilen bir medya ağı” olarak ifade etmektedir (Bennett 2005). Eylemcilerin bilgi alışverişi kolaylıkla sağlanabilmektedir. Bunun yanı sıra, internetin sosyal hareketler açısından, bilgi paylaşımını aşarak toplumsal bir ağ (network) yaratmak bakımından önemli olduğu ve bunun kolektif eylem bakımından bir “araç” olarak kabul edilebileceği de söylenebilir (Tarrow 2005; s. 136). Örneğin, 16 Nisan

¹ . <http://www.indymedia.org/en/static/about.shtml> Erisim 13.01.2007.

² Direnis ruhu yaşıyor” sloganıyla hareket eden Z iletişim araçlarının bir parçası olan ve 1995 yılında kurulmuş olan Znet, gün içerisinde sürekli yenilenen ve bilgi aktarmayı ve topluluktur.

2000 tarihinde Washington’da IMF ve Dünya Bankası’na karşı gerçekleştirilen eylemler sırasında 603 grup, teknolojinin gelişimini eylem repertuvarlarının değişmesini beraberinde getiren etkenlerden biri olarak almanın haklılığını ortaya koyan bir şekilde, internet sayesinde bir araya gelmiştir (Radikal, 17-19 Nisan, 2000) Aynı şekilde, 20 Nisan 2001 tarihinde Kanada’nın Quebec kentinde FTAA’ya karşı gerçekleştirilen eylemlerde de gelişen teknolojiye yararlanılarak internet ortamında sivil itaatsizlik girişimleri başlatılmış ve “sanal eylemler” düzenlenmiştir (Radikal, 21 Nisan 2001).

İnternet’in eylem repertuarına katkıları arasında:

- Hedef internet adreslerinin hacklenerek “ekran karartılması”
- Hedef internet sitelerinin hacklenerek “giriş sayfasına mesaj bırakılması”
- Hedef internet sitelerinin çökertilmesi
- Forum siteleri ve paylaşım ağlarına üye olunması
- Mail zincirleri, üye grupları oluşturulması
- İnternet üzerinden sanal ortamda grev yapılması

Bununla birlikte, internetin, eylemlilik (mobilization) sürecinde kişiler arası iletişimin yerini tamamen aldığını söylemek doğru olmayacaktır. Irak’ta yaşanan savaşı protesto etmek için 15 Subat 2003 tarihinde Almanya’da gerçekleştirilen eylemlerdeki katılımcılar üzerinde yapılan bir araştırma bunu doğrulayan bilgiler sunmaktadır. Bu çalışmaya göre, “katılımcıların %11’i gösterileri internet sitelerinden öğrenirken, %6’lık bir oran elektronik posta gruplarından öğrenmiştir(Buna karşılık), gösterilerden, arkadaşları, tanıdıkları ve komsuları sayesinde haberdar olanların oranı % 31’dir.” (Rucht’dan akt.Tarrow 2005; s. 137) Sosyal hareketler ve özelde de küresellesme karşıtı hareketler açısından internetin yaygın kullanımı bilginin kolay ve hızlı bir şekilde yayılması gibi birtakım kolaylıklar sağlamakla beraber, birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir. Dünya üzerinde her coğrafyanın internet teknolojisine sahip olmadığı düşünülürse, bunun özellikle Kuzey ve Güney’deki eylemciler arasında bir eşitsizliğe yol açabileceği söylenebilir (Tarrow 2005; s.138). Türkiye’de küreselleşme karşıtı hareketler bakımından

internetin kullanılışı görülmekle birlikte internet³ üzerinden plan, eylem ve örgütlenmenin yaygın olmadığını söyleyebiliriz.

2.5.Örnekler

2.5.1.Sosyal Hareketlerin 21.Yüzyıldaki Görünümü

Teknolojinin kullanımı, internet ve mobil iletişim araçlarının sosyal hareketler üzerine etkisine daha önce değinmiştik. Bu bölümde 21. yüzyılda gerçekleşen ve saydığımız araçları kullanan sosyal hareketleri inceleyeceğiz.

“Go 2EDSA, Wear Black(siyah giy)” mesajı, 16 Ocak 2001’de Filipinler, Manila’da sayısız kişinin cep telefonuna ulaştı. Bu mesajı izleyen birkaç saat içinde, belirtilen adreste siyah giyinmiş on binlerce eylemci buluştu. Manilalıların EDSA diye kısalttıkları Epifanio de los Santos Avenue Caddesi, 16 Ocak’ı izleyen dört gün içinde “... bir milyondan fazla insanın-çoğu siyahlar giymiş halde-” gerçekleştirdiği eylemin ev sahibiydi. Eylemciler, Filipinler devlet başkanı Joseph Estrada’nın yolsuzluk yaptığı ve halkın kasasına el uzattığı gerekçeleriyle, istifasını istiyorlardı. Bu tarihte devam eden ve Estrada’nın yolsuzluğunu inceleyen dava “...10’a karşı 11 oyla takipsizlikle sonuçlandı.”. Davanın takipsizlik kararı sonrasında Senato Başkanı istifa etti, göstericiler cep telefonlarıyla EDSA’ya eylemci çağırmaya devam ettiler. Filipinliler, dava kararından duydukları rahatsızlığı sokaka gösteriler ile duyurdular ve Estrada’yı istifaya çağıran eylemlerine devam ettiler. 18 Ocak 2001 akşamı, 10 kilometre uzunluğundaki insan zinciri el ele tutuşarak yapılan eylemden, sokaklarda açılan panarlara kadar her türlü gösteri görülmekteydi. Estrada eylemlerin baskı sıyyla 20 Ocak 2001’de istifa etti (Tilly 2008; s.151-155).

3 Bu mail gruplarından bir kaç şunlardır:

antikapitalist@yahooogroups.com savaskarsitlari@yahooogroups.com barisarockfestivali@yahooogroups.com
izmirbarisveadalet@yahooogroups.com aktivizm@yahooogroups.com

“Teknoloji analizcisi Howard Rheingold, Filipin örneğini, “akıllı kalabalıklar” – “birbirlerini tanınmasalar dahi uyum içinde hareket eden topluluk” (Rheingold 2003; s.xii’den akt. Tilly 2008; s.155-156) diye adlandırdığı olgunun habercisi olarak değerlendiriliyor. Rheingold, 1995’de kullanılmaya başlanmasından itibaren kısa mesaj servisini (SMS) Filipinlerin gösterdiği muazzam rağbeti vurguluyor. 2000’e geldiğinde Filipinlerin bin kişi başına düşen 84 cep telefonu, Kosta Rika (52) ve Belize (70) gibi ondan daha zengin ülkeleri geçerken, İzlanda(783) ve Norve(751)’in çok gerisinde kalıyordu (Tilly 2008; s. 156)”. Teknoloji, sosyal eylemlere yeni araçlar vererek, eylem repertuarının genişlemesine katkı sağlamıştır. Filipin örneğinde görüldüğü gibi internet ve mobil iletişim politik olarak çalkantılı ülkelerde, otoritenin kolaylıkla baskı uygulayamayacağı alternatif alanlarda örgütlenme imkanı vermektedir. Diğer örneklerle bakacak olursak:

- 30 Kasım 1999’da Dünya Ticaret Örgütü’nün toplantısını protesto eden, birbiriyle bağlantılı ama otonom müfrezeleri, “Seattle Savaşı”nı kazanmak için “kümelenme” taktiklerini, cep telefonlarını, web sitelerini, diz üstü bilgisayarları ve el bilgisayarlarını kullandılar.
- Eylül 200’de Britanya’da gazolin fiyatlarının aniden artışına sinirlenen binlerce vatandaş, öfkeli bir siyasi protestoda, seçilmiş servis istasyonlarında gaz sevkiyatına engel olan dağınık grupları koordine etmek için cep telefonlarını, SMS’i, diz üstü bilgisayarlarından e-mail’e ve taksilerdeki CB radyolarını kullandılar.
- 2000 baharında Toronto’da yapılan şiddetli siyasi gösteriyi, gördükleri her şeyi dijital videoyla netten yayınlayan bir grup başı boş muhabir-araştırmacı halka bildirdi.
- 1992’den itibaren, binlerce bisikletli eylemci San Francisco’daki aylık “Kritik Kitle” gösterileri için toplandı, sokaklarda toplu halde gösteri yaptı. Cep telefonu ve e-mail trafiğiyle bilgilendirilen Kritik Kitle gevşek bağlantılı ağlar (network) yoluyla faaliyette bulundu ve gerektiğinde daha küçük, telekoordineli gruplara ayrıldı (Rheingold 2003; s. 158’den akt. Tilly 2008; s.156-157)

Teknolojik gelişmelerin, toplumsal değişimlere yönelik rahatsızlıkların ifadesinde doğrudan ya da dolaylı olarak kullanılmaya başlandığı başka örneklerde verilebilir. Örneğin, küreselleşmenin ve yenedünya düzeninin bütün dünyaya hızlı bir şekilde yayılmasıyla birlikte son yıllarda küreselleşmeye karşı tepkiler de toplu eylem biçimlerine dönüşmeye başlamıştır. Bu tepkiler bilgisayar, internet, ulaşım gibi alanlarda kaydedilen teknolojik ilerlemelerle birlikte giderek uluslararası boyut almaktadır. Yeni dünya düzeni ve küreselleşmeye olan tepkisel hareketlerde vurgulanan tema genellikle IMF, DTÖ ve Dünya Bankası gibi uluslararası ekonomik kuruluşların politikaları, doğanın tahribi, biogenetik, insan hakları gibi konulardır. Bu hareketlerin bugüne dek uluslar arası düzeyde en büyük başarısı DTÖ'nün Seattle Toplantısını engellemek olmuştur (Aralık 1999). Ayrıca dünya sermaye seçkinlerinin görüş alışverişi yaptıkları Davos merkezli Dünya Bankası Forumu Toplantısında (Ocak 2000) ve BM'nin bir yan kuruluşu olan UNCTAD'ın Bangkok Toplantısında (Şubat 2000), IMF ve Dünya Bankasının Washington DC'deki toplantısında protesto gösterileriyle seslerini duyurmuşlardır (Kazgan 2002; 248-249).

Çevrecilik, kadın hakları, yoksul ülkelerde zengin pazarlar için çalışan düşük maaşlı ve sağlıksız işyerlerine muhalefet olarak şekillenen sosyal hareketler internet ve web siteleriyle birlikler kurmaktadır. Fiji'li feminist örgütler ilk başta Birleşmiş Milletler'in düzenlediği toplantılarda kurdukları bağları tartışma grupları ve ortak internet sitelerine taşımışlardır (Tilly 2008; s.178-186).

BÖLÜM 3

SOSYAL HAREKETLER VE DEMOKRASİ

3. Sosyal Hareketler ve Demokrasi

Geleneksel toplumlar mutlakiyet rejimiyle yönetilmekteydi. Aristokratlar, “kol gücüne” dayalı üretimi serfler ve köleler ile sağlamaktaydı. Tarıma dayalı ekonomi teknolojideki gelişmeye bağlı olarak siyasi ve sosyal hayatı da değiştirmiş, sanayi toplumuna doğru evrilirken; köleliğin kaldırılması, burjuvazi ve işçi sınıfının ortaya çıkması, bireye verilen değerin artması, refah toplumunun gelişmesi gibi bir çok gelişme yaşanmıştır. Sanayi toplumunda yöneten ve yönetilen arasındaki ilişki geleneksel toplumdaki farklı olup, ulus devletlerin ortaya çıkışı ulusal meclislere dayalı temsili demokrasiyi doğurmuş, kuvvetler ayrılığını yaratmıştır. Temsili demokrasi katılımı daha çok merkezi-ulusal düzeyde gerçekleşmekteydi. Zamanla ortak faydanın gerçekleştirilmesi düşüncesi siyasi iktidarın ölçsüz yetkisinin sınırlandırılması ihtiyacını doğurmuştur. Fayda paylaşımında adaletsizlikler, sosyal hareketlerin biçimlenmesinde dönüm noktası olmuş işçi hareketleri görülmeye başlamıştır. Ekonomik temelli sosyal hareketler faydanın bölüşümündeki adaletsizliği düzeltmeye çalışırsun; temsili demokrasinin liberalizm üzerine kurulu ekonomik hayatında ekonomik krizler, buhranlar ve sosyal çöküşler görülmeye başlanmasıyla rahatsızlık konuları çeşitlenmiştir. Katılımcı demokrasi bu noktada toplumun dönüşümüne uygun olarak temsili demokrasinin klasik sınırlarla ayırdığı kamusal-özel alan ayrımını esnetmeye başlamıştır. Yurttaşlık kavramındaki gelişmeyle sosyal hareketler sadece ekonomik değil diğer alanlarda da görülmüştür. Aktif yurttaşlık kavramının ortaya çıkışı ile siyasi iktidarı sınırlayan ve devlet gücünün özel alana müdahalesini engelleyen bir kurum daha gelişmiştir. Sosyal hareketlerin ortaya çıkmasına neden olan ekonomik faktörlerin yanı sıra kültürel, kimlik, çevre, yabancı hakları, savaş karşıtlığı gibi konularda da gelişen eylemlerin temelinde güçlenen yurttaşlık kavramı yer almaya başlamıştır. Bir başka teknolojik devrim olan enformasyon devrimiyle toplumsal yapı bir kez daha değişime uğramaktadır. Toplum, bilgi toplumu haline gelmekte, merkezi-ulusal yönelim yerelleşerek, kitle örgütleri ve birliklerin katılımıyla klasik siyasi partilerin bulunduğu politik alanı değiştirmektedir.

Sosyal hareketlerdeki birikim kendini bu noktada da göstermekte ve müzakereci demokrasi yollarını kullanarak demokratik kültürün gelişmesine,kamusal alanın genişlemesine ve sivil toplumun itici gücü olma niteliği kazanmaktadır (Ayrıca bkz.Erkan 1993; s. 70-104). Bu bölümde Temsili, katılımcı ve müzakereci demokrasi bağlamında sosyal hareketleri incelenerek; sosyal hareketler ile demokrasi ve sivil toplum arasındaki ilişki tartışılacaktır.

3.1.Temsili Demokrasi Bağlamında Sosyal Hareketler

İkinci Dünya Savaşı sonrasında liberal demokrasi terimi Batı toplumlarında var olan siyasi kurumların, hukuk kuralları ve bu kuralların işlerlik kazandırdığı siyasal süreç vasıtasıyla güvenceye alan sistem için kullanılmaya başlanmıştır. Bu siyasal süreç genel ve eşit oy ilkesini, düzenli aralıklarla gizli oy ve açık sayım ilkelerine göre yapılan seçimleri, halkın temsil edildiği parlamento gibi kurumları, hukukun üstünlüğünü (yargı bağımsızlığı), düşünce ve ifade özgürlüklerini içermekteydi. Toplumsal yapıların teknolojik ve ekonomik değişikliklere göre yönlendiğinden bahsetmiştik. Bu bağlamda Liberal demokrasinin temelinde; bireysel özgürlüğe vurguyu toplumun geneline yayan siyasi doktrini destekleyen; bununla birlikte ekonomik bir doktrin olarak devletin iktisadi yaşama müdahalesini en aza indirerek, ekonominin bütününde kamu payını azaltmayı talep eden; ekonomik ilişkileri kendi “yasalarına” indirgeyen Liberalizm, yine İkinci Dünya Savaşı sonrasında güçlenmiştir (Köker 1992; s.28-30). Liberalizmin demokrasiyi tanımlama şekli “hükümet oluşturma”ya odaklanmıştır. Schumpeter’e göre demokrasi siyasi alanda (yaşama ve kamu yönetimi) karar alabilmek için bir örgütlenme şeklidir, yani politik bir metottur. Linz’e göre ise demokrasi, siyasal tercihlerin temel özgürlüklerin sağladığı siyasal alanda seçimler vasıtasıyla belirlenmesidir. Bu açıdan demokrasi, siyasal tercihlerin örgütlü bir şekilde iktidar için yarışmalarına olanak sağlayan bir yöntemdir. Siyasal iktidar ise ekonomik değerlerin paylaşımından daha çok pay almak demektir. Bu açıdan, toplum yapısının liberalizmin ekonomik unsurlarından etkilenmesi, kapitalist sistemin “faydacılığı” yaratması; özgür ve sınırlandırılmamış bireyin kişesel çıkarları gerçekleştirme talebinin “sınırsız-kıtlık” tehlikesini doğurmuştur. Faydacılık “en yüksek sayıda insanın en yüksek mutluluğunu” sağlama amacı genel ve eşit oy ilkesi üzerine “çoğunluğun (temsilcilerin) yönetimi”ni demokrasiyle sağlamaktadır. Toplumu bireylerin

tek tek toplamından ibaret olarak gören faydacılık; mutluluğu azami düzeye çıkarabilmek için yönetime en çok sayıda insanın katılımını ve böylece “çoğunluğun yönetimini” amaçlamaktadır. Ancak; John Stuart Mill bireysel özgürlük ve özel mülkiyet gibi hakların topluma sağlanması konusunda: “cahil, henüz eğitilmemiş kitleleri yönetimde tek egemen güç olmasını savunmak; demokrasi ile bireysel özgürlükler ve özel mülkiyetin ortadan kalkacağı bir düzeni savunmak” anlamına gelebileceği belirtmiştir. Çözüm olarak da “oy hakkının evrenselliğinin askıya alınması”nı sunmuştur. Bir başka açıdan da toplumun cahil ve henüz böylesi haklara hazır olmadığına düşüncesi, bireylerin tek tek faydalarının bir kenara bırakılarak “toplumun genel faydasına” yönelinmesine neden olmuş; siyasi iktidarın yaptıkları ve yapacaklarının denetlenmesini zorlaştırmıştır. Siyasi iktidarın “toplumsal faydayı” bir bahane kullanmasına eleştiri olarak aralarında Locke, Rousseau, Hobbes’un bulunduğu “Toplumsal Sözleşme ve Doğal Hak” savunucuları, iktidarın yaptığı eylemlerden sorumlu olmasını ve gücünün sınırlanması gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Faydacılığın çoğunluk yönetimi anlayışı demokrasiye toplumun çoğunluğunun temsil edilmesi ilkesini katmıştır (Köker 1992; s.16-53). Ortak faydayı, bireysel faydaların toplamının üzerinde ve ondan farklı yorumlanması; bireysel taleplerin dışlanmasına neden olmuştur. John Rawls, bireysel-ortak fayda ikileminde yaşanan adaletsizliğin toplumsal-siyasal örgütlenmeyi değiştirme talebine temel olabileceğini belirtmektedir. Bu anlamda sosyal hareketler adaletsizliğin bulunduğu ortamlarda, eylemlerin kavramlaştırılması için temel dayanak olmaktadır(Rawls’dan akt.Köker 1992; s.99-101).

Liberal demokrasilere genel olarak yöneltilecek eleştiri “düzenli ve yarışmacı seçimlerin” olmasına rağmen halk ve yönetimler arasındaki kopukluktur. Bu düşünce şekli çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Örneğin elitistler ve marksistler, yönetimlerin seçmenlere değilde ekonomik çıkar gruplarına karşı sorumlu olduklarını söylemektedir. Diğerleri ise siyasal katılımın her birkaç yılda bir atılan oya indirgendiğinde, demokrasinin halk egemenliği ve kişisel özerklik gibi esas amaçlarından tamamen uzaklaşacağını ileri sürmüşlerdir. Doğrudan demokrasinin yaklaşık on bin vatandaşa sahip Eski Yunan şehir devletleri için uygun işleyebilir olması karşın milyonlarca nüfusa sahip

modern ulus devletiyle tamamıyla bağdaşmaz nitelikte olduğu sıkça ifade edilmiştir (Heywood 1999; s.67-84).

19.yüzyıldaki liberal düşünce cahil halkın karar alma sürecinde söz sahibi olmasından çekiniyor; genel ve eşit oy hakkının olumsuz sonuçlar doğuracağından bahsediyordu. Bu gelişmeler, seçme ve seçilme hakkını genişleterek eşit hale getirmiştir. Sonuç olarak İngiltere’de İşçi Partisini, Batı Avrupa’da ise sosyal demokrat partilerin ortaya çıkmasına nedne olmuştur. Sosyal hareketler açısından, “fayda çatışması”nı ve ekonomik temelli talepleri yaratarak, sınıflar arası çatışmayı ortaya çıkarmış işçilerin siyasal ve sosyal hak talepleri, genel ve eşit oy hakkında cinsiyet ayrımcılığının giderilmesi gibi sosyal hareketler görülmüştür. Habermas bu durum için “kendi kendine işleyen piyasadan beklentisi kalmayan grupların, gereksinimleri için devlet tarafından yapılacak bir düzenlemeye yönelmesi” olarak yorumlamaktadır (Habermas, Bottomore ve Tourain’dan akt. Kökler 1992; s.102-114)

Habermas klasik liberalizmin ilk dönemlerinde dışlanan kesimlerin, meşruluğun sağlanması, siyasi iktidarın etkilenip/denetlenmesi süreçlerinin dışında bırakıldığına dikkat çekmektedir. Habermas’a göre bu dışlama sadece klasik liberalizmin ilk dönemlerinde değil geç dönemlerinde de yaşanmıştır. Dışlanan ve dışlayan kesimler arasındaki güç ilişkileri dengesiz olması ve hakim güçler ile uzlaşamayan ekonomik istekler, toplumun bir kesiminin sisteme katılmasını engellemiştir. Bu noktayı temsili demokrasinin yetersiz kaldığı alan olarak görmektedir (Habermas, 1997b).

Temsili sistemin temeli olan klasik liberalizm bireysel ve toplumsal özgürlüklerin korunması için kamusal ve sivil alan arasında belirgin bir ayrım yaratmıştır. Bu alanlar arasındaki sınırlar katı ve kurallar esnemeye müsait değilken; yöneten ve yönetilen arasında iletişim oldukça sınırlıdır. Bürokrasi de yöneten ve yönetilen arasındaki iletişimi zorlaştırmakta; özel alan bireyin evinde kalmakta; kamusal alan ise işçi hareketleri ve sendikal örgütlenmelerin taleplerine sahne olmaktaydı. Siyasi iktidar bireyin kültürel ve kimlik taleplerine cevap vermekten uzaktı (Lyon’dan Akt. Yılmaz 2003; s. 368).

Demokrasi, bir yandan sivil ve siyasal başta olmak üzere bir dizi biçimsel hak ve iktidar için “yasal rekabeti” güvence altına alan ve aynı zamanda da bu iktidarın kullanımını sınırlayan bir sistem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda yurttaş, sunulan bir dizi seçenek arasından özgürce seçebilen bir tüketicidir. Bunun dışında, siyasal toplumun karar alma sürecine katılımı son derece sınırlıdır. tüm bireylerin kendi yaşamlarının denetimine sahip olma yolunda söz sahibi olmalı, dolayısıyla da yaşamlarını doğrudan etkileyen kamu politikalarının oluşturulmasında etkili kılınmalıdır. Söz konusu demokrasi anlayışı Katılımcı demokrasi ve “aktif yurttaşlık” anlayışıyla değişmektedir (Sarıbay 1992; s.90-101). Sosyal hareketler yöneten ve yönetilen arasındaki sınırlı iletişimi sağlamıştır. Örneğin, 1960’lardan bu yana feminist gruplar, barış taraftarları, hayvan hakları savunurları gibi birçok aktivist ve kampanyacı baskı grupları gelişmiştir. Bu tip gruplar, protestolar, gösteriler ve yürüşlerle halk desteğini harekete geçirmeyi amaçlamaktadırlar. Bu sayede bireylerin siyasal hayata daha geniş ve devamlı katılımını sağlarlar (Heywood 1999; s.67-84).

3.2.Katılımcı Demokrasi Bağlamında Sosyal Hareketler

Kapitalist toplumlarda, liberal demokrasiye alternatif olabilecek Katılımcı demokrasiye önem veren Gellner, temsili demokrasi çelişkisini şöyle ifade etmektedir:

“Bir eleştirmen, halkın, halk tarafından, halk için yönetimi fikrinin bir anlamsızlık ile bir çelişki ve umutsuz bir bulanıklığın birleşimi olduğunu gözlemleyebilir. Yönetim tanımı gereği halkın yönetilmesidir. Başka ne olabilirki? Yönetim, ayrıca düzenin sağlanması amacı ve başka amaçlar için iktidarın yoğunlaşması demektir. Dolayısıyla halk tarafından yönetim kendisiyle çelişkilidir. İktidarın yoğunlaşması olmaksızın iktidarın yoğunlaşması anlamına gelmektedir. Ve nihayet hal için yönetim, genel yararın öyle veya böyle belirlenmiş olduğunu ve belirsiz olmadığını önceden kabul etmektedir ki, açık bir biçimde doğru değildir.” (Gellner 1970; s. 248)

Gellner yönetimin halk tarafından halk için yapılabilmesinin kendi içinde bir çelişki barındırdığını belirtir. Hem halkın yönetimi hem de düzenin sağlanması görevleri bulunduğu için yönetim, başlı başına bir yoğunlaşma gerektirir. Bu nedenle de halkın temsili sistem vasıtasıyla kendini yönetme fikrini gerçekçi bulmaz.

Liberal demokrasiler genel ve eşit oy hakkıyla halkı yönetime eşit olarak katması; Aristo'dan bu yana devam eden yönetim biçimleri içinde yeni bir uygulamadır. Aristo yurttaşlık ölçüsünü mülkiyet üzerine oturturken, devlet sınırları dahilinde yaşayan herkesin yönetime katılamayacağını belirtmektedir. Aristonun bahsettiği halk aslında Yunan site devletlerindeki köleler, yabancılar, kadınlar dışına kalan mülkiyet sahipleri olup, halk teriminin devletin sınırları içinde yaşayan herkes kapsamı yeni bir durumdur. Temsili demokrasinin yönetim anlayışının halkın çoğunluğuna dayandığını, ancak yönetim olarak kabul edilen seçkin zümrenin halkı temsil etmekten uzak olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda halk, yönetim hakkını gasp eden bir yönetime karşı harekete geçmelidir. Aristo, insanı “amaçlı eylemlerde” bulunan toplumsal bir varlık olarak tanımlamakta, bu düşüncesi de temsili demokrasinin katılması demokrasiye geçişi için temel olmaktadır (Aristoteles 2000; s.80-120). Birey toplum içinde “amaçlı eylemler”le özgürleşme çabasıdır. Arendt bu anlamda bireyin özgürleşme çabasını siyasetin nedeni olarak görür. Özgürlük bireyin kamusal alana gönüllü katılımını ifade ederken; özel yaşam-kamusal alan arasında kapitalizmin çizdiği sınırlar katılımı zorlaştırmaktadır. Bu açıdan ileri toplumlar temsili demokrasi yerine “yurttaşların” “amaçlı toplumsal eylemlerle” Katılımcı demokrasiyi geliştirdiği görülmektedir. İleri sanayi toplumunda sosyal hareketler belli bir amaca yönelmiş, yaşam alanını kamusal alana doğru genişleten hareketler olmuştur (Köker 1992; s.53-56).

Temsili demokraside temel aktör halk iken, Katılımcı demokraside esas aktör yurttaş ve topluluklardır. Böylece halk kavramının muğlâklığı çözülmüş olur. Yurttaşların kendilerini ilgilendiren kararlara katılma istekleri oranında kamusal alanda var olabilmeleri, kolektif karar mekanizmalarına katılma, oy verme, karar verme mekanizmalarının sorumluluğunun toplumun geneline dağılması, sadece siyasi değil

siyasi alan dışındaki alanlara katılımın desteklenmesi ile Katılımcı demokrasi yurttaşların aktif hale gelmesini sağlayabilir. Bu açıdan birey, yurttaş olarak ne kadar aktif olabilirse o oranda Katılımcı demokrasi gelişecektir (Sarıbay 1992; s.87-99).Touraine'e göre öznenin öne çıkışı, sivil alanın güçlenmesi ve bireyin siyasal araç olmaktan kurtulması sosyal hareketlerin en önemli özelliklerindendir. Touraine, sosyal hareketler ile demokrasinin birbirine sıkı şekilde bağlı olduğunu, demokrasi olmadan sosyal hareketlerin oluşamayacağını, demokrasinin toplumsal çatışmaları kurumsallaştıran ve düzenleyen mekanizması olmadan bu hareketlerin öfke patlamasından öteye geçemeyeceğini veya hareketin devleti ele geçirmek isteyen siyasal güçlerin eline geçeceğini belirtir. Diğer taraftan da sosyal hareketler olmadan da demokrasinin zayıflayacağını vurgular. Touraine çözümün, ne bireylerin yurttaş olmaktan başka hiç bir aidiyeti olmadığı cumhuriyetçi devlet modeli ne de devlet ile dağınık aidiyetler arasında itilip katılan birey modeli olduğunu, yönetimin birliğiyle aitliklerin çeşitliliğine en iyi cevabın demokratik ulus olduğunu belirtir. Bu yapı kalkınmanın zorlamayla ve dıştan değil, içten, sivil toplumun özerk ve yaratıcı olduğu, bireyci bir yapıdır. Yani birlikle çeşitliliği bağdaştırmanın yolu olarak Katılımcı demokrasi önerilmektedir (Touraine 1999; s.15-67).

Sosyal hareketler, sivil, siyasal ve sosyal boyutlarıyla yurttaşlığı geliştirerek Katılımcı demokrasinin yerleşmesine; bireyin kamusal alana nüfus ederek, siyasal alandan taleplerini gerçekleştirmesini sağlamaktadır. Sosyal hareketler böylece yurttaşlığın boyutlarını genişletmektedir. Katılımcı demokrasinin de vurgu yaptığı nokta; toplumsal aktörlerin kendi kimlikleriyle ilgili kolektif kararlara katılmasıdır. Yurttaşın kimliği ekonomik, kültürel, etnik, cinsiyet, sosyal hatta ahlaki değerlerle birlikte birçok unsurdan oluşmaktadır. Bu durumda tek bir yurttaşın, kamusal alanda irade beyan edeceği kolektif kararlar çeşitlenmektedir. Sosyal hareketler, yurttaşın ifade yeteneğini geliştirerek, birden fazla topluluğa üye günümüz bireyine rahatsızlıklarının beyanı için uygun bir araç olarak hizmet etmektedir.

Yurttaşlık, bir toplumun temelini teşkil eden kurumların, değerlerin ve kavramların odağında yer alan, bir anlamda demokrasinin olmazsa olmaz (sine qua non) niteliğindeki bir unsurdur. Eğer yurttaşlar siyasal sürece etkin şekilde katılma için fırsat ve imkânların

varolduğunu görürlerse, katılmaya atfettikleri değer ve önem de artmaktadır. Böylece, kolektif kararlarla kendileri arasında daha sıkı bir psikolojik bağ kurarak katılımcı demokrasinin hayata geçirilmesinde önemli aktif işlevler görmektedirler. Tersine bir durum, onların kendilerini pasif bir konumda görmelerine yol açmakta, dolayısıyla katılımcı demokrasinin işlemlerini aksatmaktadır (Sarıbay 1991; s. 23). Habermas, bireylerin katılımı ile kamusal alan ve demokrasi sürecinin gelişebileceğine vurgu yapar. Bireylerin söz söyleme ve düşünce üretme hürriyeti gibi haklarıyla kamusal alanda alınacak kararlara aktif katılımları beklenir. Bu açıdan bireylerin siyasi iktidarı etkileme ve kamusal alan düzenlemelerine; 1960'lerden itibaren alternatif bir demokrasi modeli olarak, katılımcı demokrasi ile gittikçe artmıştır (Heywood 1999; s.67-84). Böylece yurttaşların rolü belli aralıklarla yönetimin seçimine karar vermekten ayrılmaya başlamıştır. Devletin meşruluğunu onaylayacak toplumun varlığı gerekmektedir. Ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmelerle toplumdaki farklılıkların ve çoğulculuğun hukuki olarak güvence altına alınması sağlanmıştır. Devletin meşruluğu sorunu bu noktada aktif yurttaşların, kendilerini ilgilendiren konularda karar alma hakkı elde edebilmek için kamusal alanda sistem alanıyla çatışmaya başlamasının sonuçları görülmektedir. Karar alma, yaptırım uygulama ve denetleme gibi hakların elde edilişi ancak bu yönde bir talebin olmasına ve yurttaşın bu alana katılmasıyla sağlanabilir. Hukuki güvence, yurttaşın hak ve özgürlüklerini güvence altına almasıyla; devleti toplum karşısında duyarlı olmaya zorunlu kılar. Karşılıklı denge durumu devletin meşruluğunu artırır. Meşruluğun artması ise devletin toplumla dikey değilde yatay bir ilişki içine girmesini zorunlu kılar. Çünkü kamusal alanda sosyal hareketler vasıtasıyla yurttaşın katılımı gerçekleştirmesi aynı zamanda devletin meşruiyetini de sağlamaktadır.

3.3.Müzakereci Demokrasi Bağlamında Sosyal Hareketler

Habermas tarafından ortaya konan müzakereci demokrasi kavramı, siyasi iradenin kaynağını müzakere etme sürecine dayandırmaktadır. "... 'siyasal kamu', vatandaşların oluşturduğu bir kamusal topluluğun müzakereye dayalı kanaat ve irade oluşumunu sağlayacak iletişim koşullarının timsali olarak, normatif bir demokrasi teorisinin temel kavramı olmaya elverişlidir". Habermas'a göre vatandaşların oluşturduğu bir kamusal

topluluk bulunmaktadır. Kamusal topluluk aktörleri arasında gelişmiş iletişim yetenekleri ile ortak kanaat ve irade oluşturmaktadır. Bu irade ise demokrasinin temel kavramı olarak “siyasal kamu”yu yaratacaktır. Kamusal alanın ortaya çıkması ve kamu oyununun oluşmasında sürekli ve kesintisiz iletişimin önemi büyüktür (Habermas 1997b; s. 43). Kamuoyu kavramı ise tartışan, ölçen ve karşılaştıran bir kamunun ürünüdür. Sanayi devriminden bu yana yaşanan gelişmelerle, kurumsal olarak güvenceye altına alınmış eleştirel kamu (Habermas 2004; s. 96), varlığını bu kurumsal güvencelelere borçludur. Bu açıdan anayasal devletin hayati önemi bulunmaktadır.

Habermas, sivil toplum ve anayasal devletin ortaya çıkışı ile kamusal alan arasında korelasyon kurarak (Poggi 1991; s. 115-122), eleştiri yapabilen bir kamusal alanın var olabilmesi için anayasal devlet ile belli özgürlüklerin tanınmış olmasını gerekli görmektedir. Söz ve ifade hürriyeti, toplanma ve örgütlenme hakkı; kamusal alanın hukuki alt yapısını oluşturmaktadır. Ancak bu şekilde siyasal alan denetlenebilecektir (Habermas 2004; s. 95). Kamusal alanın en önemli iki görevi böylece açığa çıkmaktadır: siyasal iktidarın denetlenmesi/etkilenmesi ve bu yolla meşrulaştırılmasıdır. Kamusal alan bu süreç içinde aktörlerin kendi aralarında ve siyasi iktidar/kurumlarıyla etkileşim halinde olmasını gerektirir. Bu açıdan süreç kapsayıcı olup her katılımcıya açık ve şeffaftır (Habermas, 1997b).

Habermas, kapitalist toplumların sınıflı yapısına, bireylerin yaşamları üzerinde teknik ve bürokratik etkinin artmasına dikkat çekerek; bireylerin “sistemle” karşı karşıya kaldığı ve birer “araç” olarak kabul edildikleri “sistem alanında” iktidar ve para’nın egemenliği bulunduğunu söylemektedir. Bununla birlikte bireylerin bu alan dışında kalan bir “yaşam alanı” bulunmaktadır. Habermas’a göre yaşam alanında gerçekleşen sosyal hareketler, iletişimsel veya stratejiktir. Yaşam alanındaki bireyin sosyal nitelikte bir eylem yaratması için “özgül bir sorunu meram eden tek bir failin amaç yönelimli ya da stratejik eylem modelinden, ötekilerle paylaşılacak söz ve eylem olan iletişimsel eylem modeline geçiş” yapması gerekmektedir (Benhabib 1999; s.52). Bu noktada Habermas “Araçsal Eylem” ve “İletişimsel Eylem” ayırımına gitmektedir (Livesay 1985; s. 67). Dolayısıyla üretici güçler ve üretim ilişkilerindeki eylem biçimlerinin farklı olduğunu söylemektedir. Üretim güçleri alanında “Araçsal Eylem”ler geçerliyken, üretim ilişkileri alanında

“İletişimsel Eylem”ler bulunmaktadır. İletişimsel eylemler, “muhakeme” ve “müzakere” ile kamuoyunda doğan kanaat sonucu; belli bir amaca yönelik eylemlerdir (Habermas 1984; s. 101). Toplumsal müzakereye dayalı eylemler olmaları, onları müzakereci demokrasinin bir aracı haline getirir. Bu açıdan Habermas’ın kamusal alanında meydana gelen “iletişimsel” nitelikteki sosyal hareketler, “katılımcıların iletişimsel iş birliğini yorumlama süreçlerini içinden devşirdikleri sarsılmaz kesinlikler ve inançlar haznesi”ne (Gorz 2001; s.178-179) sahip olmaları nedeniyle belli bir amaca yönelmiş ortak kanaatlerdir. Tanımlanmış ortak bir rahatsızlıktan kaynaklanmaları nedeniyle, bu rahatsızlığı çözme amacı taşırlar. Habermas, sosyal hareketlerin “durumlarla başa çıkma” (Habermas 2001; s.559) amacıyla eylemde bulunan sosyal hareket aktörünün “yaşam alanından” kaynaklanmaktadır. “Yaşam alanı”, sosyal hareketlerin gerçekleştiği kamusal alandan farklı olarak; hem kamusal hem de bireyin özel alanlarını içinde barındırır. Bireyin özel alanında “benliği oluşturma” ihtiyacından kaynaklanan sosyal hareketler, bireyin kültürel, kimliksel, vicdani ve daha birçok nedenden ötürü rahatsız olduğu noktadan hareket eder. Kamusal alanda ise “iletişimsel eylem”e konu olmasıyla kişisel rahatsızlığının karşılığını toplumda bulmaktadır. Sosyal hareketin oluşması ise bireylerin iletişime geçmesiyle gerçekleşmektedir (Lechte 1994; s. 187-188). Bu açıdan habermas, iletişimle temellediği kamusal alanın; sosyal hareketler yoluyla sistemin geneline etkide bulunabileceğini belirtmektedir. Bu sayede müzakereci demokrasi aygıtları çalışmaktadır(Habermas 1999; s. 53-54).

Müzakereci demokrasi süreci için sosyal hareketlerin bir araç olduğunu ifade etmiştik. Müzakereci demokrasinin sosyal hareketlerin doğmasına neden olan şu unsurları bulunmaktadır:

1. Geniş halk katılımının varlığı.
2. Kamusal tartışma
3. Sorunlardan haberdar olma
4. Bir yargıya ulaşmak için müzakereler yapma

(Weeks, 2000’den akt. Hasdemir&Coşkun 2008; s.138)

5. Müzakerede güç ve iktidar ilişkilerinden bağımsız olarak her birey için eşit koşullar oluşturma
6. Müzakere edilen konuda konsensusa ya da güvenilir bir takım sonuçlara/yargılara ulaşma.

(Cunningham, 2002: 163'den akt. Hasdemir&Coşkun 2008; s.138)

Müzakereci demokrasinin sosyal hareketlerin doğmasına katkı sağladığı noktalar arasında; sosyal harekete geniş katılımı mümkün kılacak anayasal devlet düzeni, bireylerin özel alanındaki rahatsızlıklarını kamusal alanda paylaşarak diğer aktörlerin haberdar olmasını sağlama fırsatı ve müzakere yoluyla ortak bir kanaat oluşturmaktır. İletişim kanallarıyla etkileşime geçen toplum siyasi iktidarın baskısı dışında bir yargı oluşturmakta ve eylem kararı alabilmektedir.

Güçlü bir kamusal alan ve müzakereci demokrasi sosyal hareketlerin gerçekleşmesini kolaylaştırırken, benzer bir şekilde toplum yapısındaki değişikliklerin yarattığı sosyal hareketlerde; bireyin özel alanda hissettiği rahatsızlıkları paylaşacağı kamusal alanın genişlemesine neden olacaktır. Örnek olarak, kadın hareketleri özgürleştirici talepler içermesiyle kamusal alanı genişletmekte ve müzakereci demokrasinin yerleşmesi için sürece katkı sağlamaktadır (Habermas 1999; s.161).

Habermas, iletişimsel eylem ve müzakereci demokrasinin en uygun hayat geçme alanı olarak sosyal hareketleri görmektedir (Mouzelis 1992; s. 272). Habermas'ın bireyin düzenlemeler ve görevler altında yaşadığı, insiyatif ya da söz hakkının olmadığı alana "sistem alanı" dediğini ifade etmiştik. Yaşam alanı ise özel alan ve kamusal alanla iç içe girdiği alana verdiği isimdir. Bu açıklamalar altında sosyal hareketlerin sistemi değiştirmeye yönelik taleplerinin reformcu niteliği göz önüne alındığında, Habermas sosyal hareketleri sistem alanı ve yaşam alanı arasında doğan çatışmalar üzerine yoğunlaştığını ve bu çatışmaların ekonomik nitelikten farklı olduğunu ifade etmektedir (Edwards'dan akt. Hasdemir&Coşkun 2008; s.19). Habermas sosyal hareketlerin sistem ve yaşam alanının ek yerinde yoğunlaşmasından yola çıkarak; kültürel, kimlik ve toplumsal değerlerden kaynaklı rahatsızlıkların ifade aracı olduğundan bahseder. Bu açıdan, sistem

alanıyla yaşam alanının çatışma hali kamusal ve özel alanı da doğal olarak etkileyecek ve kamusal alanın genişlemesini olumlu yönde etkileyebilecektir. Müzakereci demokrasi unsurlarına uygun olarak toplumsal iletişimin artmasıyla, sosyal hareketler kaynağını ortak değer ve kanaatlerden almaktadır. Eylemler, demokratik kurumların gelişmesine katkı sağlarken demokrasi ve sivil alan vizyonlarını canlı tutabilecektir.

Habermas sosyal hareketleri bireylerin yaşam alanlarının parçalanmasına yönelik bir tepki, kapitalist toplumların motivasyon ve meşruiyet sorunu olarak görmekte, toplumsal çatışmaların sisteme düzeltme talebi içerdiğini (Habermas 1981; s. 35) belirirken; Marx'ın "Araşsal Eylem"de vurgu yaptığı gibi özel bir sınıf/aktör bulunmamaktadır. Habermas'ın yaşam alanındaki "herkesi" aktör ve bireylerin hepsini birden "aktif yurttaş" olarak görmesi; katılımcı demokrasinin tam olarak işlediği toplumlarda olabilecek bir durumdur. Oysa günümüz dünyasında katılımcılık konusunda ciddi sıkıntılar bulunmaktadır. Habermas, "Araşsal Eylem" ile ekonomik çıkarlarıyla motive olan aktörleri aynı derecede etkileyebilecek başka bir motivasyon nedeni bulamamaktadır. Ahlaki vicdan, bireyin özel alanında yaşayabildiği kimliği ve kültürünün kamulaşması ise bir motivasyon noktası olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, farklı kimlik ve kültürel taleplerin kamulaştırılma süreci diğer kimlikler ve kültürlerin çıkarlarına uymayabilir; böylece, sistem ve yaşam alanı arasındaki çatışmanın bir benzeri kamusal alan içinde birbirine karşı yaşanabilecektir. Müzakereci demokrasi toplumsal bütünleşme için işlevsel bir araç olabileceği bu noktada, sürecin yönetimini gerçekleştireceği konusu cevapsız kalmaktadır. Habermas, sosyal hareketleri sistemin yaşam alanını sömürmesini engelleyecek bir araç olarak görmesi ve belli bir aktöre yönelmemesi ile kapitalizmin aktör vurgularından farklı olarak, dışlayıcı değil kapsayıcı tutumundan kaynaklanmaktadır. Toplumsal bütünleşmeyi, müzakere yoluyla amaçlamakta; bu nedenle en ideal durumu belirtmektedir.

3.4.Sosyal Hareketler Demokratikleşmeye Katkı Sağlar Mı?

18.yüzyıl ile birlikte toplumsal gelişmeler devletin karşısında bir sivil alan yaratmaya başlamıştır. Böylece birey hem sivil alanda, hem devletin koyduğu kurallar ile vatandaş

olarak siyasi alanda ve hem de diğer vatandaşlarla birlikte kamusal alanda yer almaktadır (Çaha 2000; s.20). Bireylerin sivil alanda var olabilmek için devletten izin almasına gerek yoktur. Demokrasi bu iki alan arasındaki dengenin bir ürünü olup devletten özerk ve özgür olan alan, hukuk ve kamusal güvenlik ile çevriliyen; sivil alan ise, devletin keyfi uygulamalarını denetlemektedir. Demokrasi, siyasi iktidar ve sivil alanın karşılıklı etkileşiminin sonucu olduğundan; toplumsal dönüşümler ve dönüşüm araçları demokrasinin yapısını ve niteliğini etkileyebilmektedir.

Demokrasi siyasi iktidarın müdahale alanı dışında, iktidara karşı durabilecek grupların bulunduğu bir sosyal ortamda var olabilir. Böylece iktidarın keyfiliği önlenerek, meşruiyeti halka yayılmaktadır. Aristo, orta sınıfları demokrasinin varlığı ve istikrarı için elzem görürken; Tocqueville ve Lipset ise aile, din, topluluk gibi ara kurumlara dikkat çekerek siyasi iktidarı sınırladıklarına vurgu yapmaktadır (Yılmaz 2003; s.319-320).

Batıda demokrasi gelişimini Barrington Moore demokrasinin üç unsur çerçevesinde açıklamıştır:

1. Mutlakiyetçi Monarşi'nin yani merkezin sınırlandırılması,
2. Toprak aristokrasisinin ticari tarıma geçebilmesi
3. Tarım burjuvazisi ile şehir burjuvazisinin ilişkileri

Moore siyasi iktidar alanı karşısına ekonomik sınıfsal alanı ve ekonomik alandaki üretim ilişkilerinin sonucu olarak kültürü koymaktadır. Ayrıca siyasi iktidarın, üretimden kaynaklanan sınıflardan ziyade sınıflar arası ilişkilerle belirlendiğini söylemektedir (Moore 1989'dan akt Yılmaz 2003; s.327).

18. Yüzyılda Amerika ve Britanya'da gerçekleşen sosyal hareketler, önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi toplumsal bir çok tarafı içeren hareketler olarak ortaya çıkmıştır. Politik yönelimli hareketler genel ve eşit oy hakkı, açık sayım ve parlamento reformu gibi konularda çalışmış; işçi hareketlerinin temelini oluşturmuş, kölelik karşıtı hareketleri yaratmıştır. Gruplar amaçlarına ulaşabilmek için çeşitli koalisyon çabaları

göstermiştir. Savaşlar sonucu kraliyet yönetiminin halkın kaynaklarını sömürmeye dayalı kullanımı Parlamento'nun güçlenmesini yaratarak, bütçe üzerindeki borç yükünü hafifletebilmek için yeni sermayedardan borçlanma siyasi talep ve yönlendirme için bağımsız bir kesim yaratmıştır. Bu gelişmeler politik programların değişimini sağlamış, toprak sahiplerinden ayrılan serbest işçi gücünü kendini siyasi alanda göstermiştir. Böylece 19.yüzyıla gelindiğinde sosyal hareketler belli bir program etrafında örgütlenmiş kimlik sahibi ve bağımsız duruşları olan eylemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Eylem repertuarı ise halk mitingleri, dilekçe girişimleri, gösteriler ve ortak üyeliği gösteren sembollerini içermektedir. Ancak 18.yüzyıldaki sosyal hareketler henüz demokratikleşmeye katkı sağlayacak boyutlara ulaşamadığı görülmektedir. Yinede parlamenterleşme, açık-yarışmacı seçimler, kamu politikalarının değişim talebini içermeleri bir başlangıç olarak kabul edilebilir. 18.yüzyıl sonları ve 19.yüzyıl "halk" kavramının en çok dile getirildiği zaman dilimini oluşturmaktadır. Özellikle İngiliz ve Amerikan yönetimlerine yönelik eleştirileri yapanlar, bu taleplerini halk için, halk adına dile getirdiklerini söylemektedirler. Böylece "halk" kelimesi sihirli, dokunulmaz bir kavram haline gelmeye başlamıştır. Halka yapılan vurgu artmakla birlikte; din görevlileri, kanun koyucular, yerel örgütlenmeler arasındaki iletişimin gelişmesi olmasaydı; planlı ve örgütlü eylemlerin gerçekleşmesi zorlaşabilirdi. Örneğin kölelik karşıtı hareketlerin başlaması; daha öncede belirttiğimiz gibi köleliği yasalara aykırı olduğuna hüküm veren hukuk adamlarının kararları üzerinde şekillenmiş, sonrasında politik aktörlerce anayasalarda köleliğin yasaklanmasına yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Bu açıdan sosyal hareketlerin başlangıcı görüldüğü üzere otoritelere karşı bir baş kaldırma şeklinde gerçekleşmiştir

Tocqueville, toplum yapılarındaki değişimin siyasetin şekli ve üslubunu da değiştirdiğini belirtmektedir (Yılmaz 2003; s.144-154-358). Bu bağlamda, 19. yüzyıldan ilerlemeye devam edersek, önce ulusal otoritelere karşı düzenlenen sosyal hareketlerin çeşitlendiğine dini-yerel elitlere-sermaye sahiplerine de yöneldiği görülecektir. Parlamenterleşmenin ve temsili demokrasinin halkın geneline yayılması, sosyal hareketlerin yöneldiği alanlardaki kan bağıyla iktidarın geçtiği kurumlar üzerinde yoğunlaşmakta bu sayede temsili demokrasi güçlenmektedir. Ancak, 19.yüzyılda Fransız Devriminden sonra görülen toplanma, birlik kurma ve konuşma haklarının

sınırlandırılması ve sosyal hareket aktörleri üzerinde baskı kurulmasıyla sosyal hareketlerin görülme sıklığı azalmıştır. Bu nedenle sosyal hareketler ve bu hareketlerin vücut bulabilmesi için istikrarlı bir hukuki alt yapı, yasal olarak korunan hakların kurumsallaşması oldukça önemli olduğu görülmektedir. Belçika ve diğer ülkelerde görüldüğü gibi parlamenter sistemin yaygınlaşması eylem repertuarını değiştirerek parlamentoyu sosyal hareketlerin merkezine yerleştirmiştir. Politik aktörlerin artması genel ve eşit oy hakkındaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreçte görülen başka bir gelişme ise pazarlık ve müzakere ulusal çaptaki politik müzadelelerde az da olsa görünür hale gelmeye başladı ki bu temel bizi 20. yüzyıl sonu ve 21. yüzyılda sosyal hareketler için çok daha uygun zemin sağlayan Müzakereci Demokrasi anlayışına doğru götürecektir. 19.yüzyıldaki pazarlıklar ve müzakereler toplumsal sınıflar arasında dikey ve yatay olarak yapılmaktaydı. Değişen koşullarla bölünen elitler, çıkarları çeşitlenen gruplar, kamusal alana çıkan işçiler arasında süreklilik arz etmeyen birlikler toplanıp belli bir hakkın elde edilmesinden sonra dağılmaktaydı. Toplumsal sınıflar ve tabakalar arasındaki dikey-yatay ilişkiler yeni bir oluşum olup bundan önce görülen sadece dikey ilişkileri değiştirmekteydi. Sınırlı bir alanda görülen bu değişim, ileride politik aktörlerin çeşitlenmesine neden olacağına demokrasiyi geliştirecekti. Sosyal hareketlerin ilk meydana gelmeye başladığı toplumlara bakıldığında; bu toplumların çok adaylı seçimleri yerleştirmiş, halkın seçtiği bir yasama organına ve liberal doktrine sahip olduklarını görüyoruz. Her ne kadar seçimler halkın tamamının oy kullandığı ya da halk olarak kabul edilen seçkin zümrenin temsili demokraside o ulusal sınırlar içinde yaşayan herkesi temsil ettiği söylenemese de sonuç olarak demokrasinin unsurları bu toplumlarda görülmekteydi. Sosyal hareketler bu toplumlarda demokratik unsurları genişleten bir araç olmuştur. Ulus devletlerin güçlenmeye başlamış ancak kolaylıkla uluslar arası nitelik kazanmıştır. Kölelik karşıtı hareketler gibi. Etkileşime açık olan sosyal hareketlerin toplumlar tarafından içselleştirilmesi ancak 20. yüzyılda hız kazanmıştır.

20. yüzyıldaki sosyal hareketleri önceki yüzyıllardan ayıran en büyük fark yasal ortamda meydana gelen değişimdir. Sanayi devrimi ve işçilerin politik olarak örgütlenmesi, özgürlük hareketleri ve ekonomik değişimler; sınıf oluşumu gibi sonuçlar önceki yüzyıllarla farklılık noktaları yaratmıştır:

- Sosyal hareketler miting ve gösteriler için otoritelerden izin isteyebiliyor
- Otorite, şüpheli organizasyonları kayda geçirerek, izleyip demokratik sisteme zarar verilmesini engellemeye çalışıyor
- Otorite, kamuya mal olmuş kişileri saldırılardan koruyabiliyor
- Otorite, sosyal harekete muhaliflerin oyunlarını ortaya çıkarıyor

(Tilly 2008; s.130-134).

Bu tespitlerden de anlaşılacağı gibi; önceki yüzyıllardaki gibi gösterileri ağır baskı yollarıyla susturmak, muhalifleri yıkıcı olmakla suçlamak, toplumsal etkinliği tamamen yasaklamak gibi pratikler değişmiştir. 1900'lerden itibaren baktığımızda; 1900-1914 yılları arasında Berlin'in endüstriyel grev ler ve sokak gösterilerine sahne olduğunu; Fransa'da 1 Mayıs 1890'dan 1906 yılına işçi sınıfının oy hakkı için mücadelede büyük yol kat ettiği görülmektedir. Özellikle Almanya 1.Dünya Savaşına hazırlandığı dönemden başlayarak sosyal hareketler konusunda etkinliğini devam ettirmiştir. Ancak Almanya'da esas gelişme 2.Dünya Savaşından sonra gerçekleşmiştir. Donatella della Porta 1950-1990 yılları arasında hem Almanya hem İtalya için şu tespitlerde bulunmaktadır: "1950'den 1990'a kadar gerek İtalya'da gerekse Almanya'da protestoların kontrolü, gösteri gösteri haklarına daha liberal yaklaşmaya dayalı daha esnek yöntemlere doğru kaydı. Her iki ülkede de kamu düzeni politikası daha hoş görülmesi, daha seçici, daha önleme yönelik, demokratik usullere daha saygılı ve daha "yumuşak" hale geldi, her ne kadar bu değişim doğrusal olmasa da (her iki ülkede politik çatışmaların şiddet içermeye başladığı zamanlarda "gerileme" yaşadı)... Buna ek olarak zamanla uluslar arası farklılıkların ortadan kalktığını görüyoruz.." (della Porta 1995; s. 71). Della Porta'nın da belirttiği gibi şiddet içeren ve rejime yönelik hareketler otorite tarafından bastırılmıştır. Bunun dışında otorite ve sosyal hareketler orta ve uzun vadede müzakere yolunu seçtiler ki; bu durum müzakereci demokrasi ile kurumsallaşmıştır.

21. yüzyılda ise otoritenin güçlenmesi yaşanmaktadır. Diğer taraftan bireyin özerklik ve özgünlük kazanıp özne olarak öne çıktığı görülmekte, sınıf kültüründeki değişim

geleneksel demokratik yapılar olan meslek örgütleri, sendika tipi organizasyonların yapılarını çözmekte, böylece demokrasinin işleyişine yön verecek yeni oluşumların doğmasına uygun ortam sağlamaktadır. Yılmaz örnek olarak “...bu tribüle ortamda parti ve meslek kuruluşlarının desteği yerine adaylar öne çıkarken ulusal bütün yerine bireysel alan ve yerel bağlılık ile etnik canlanma ve kültürel kimlik siyaseti gibi sorunlar gündeme gelmektedir” demektedir (Yılmaz 2003; s.144-154-358). Demokrasi yapısındaki değişim siyasetin konularını da değiştirmektedir. Sanayi toplumlarının güvenlik ağırlıklı ve ekonomik nitelikteki sorunları, bilgi toplumunda yerini muhafaza etmekle birlikte siyaset sahnesinde zayıflayarak; kültürel ve kimlik ağırlıklı sorunlara yer açmak durumunda kalmıştır. Bu nedenle yeni siyaset konularına ilave olarak “..yaşamın kalitesi, bireysel kendini gerçekleştirme, eşit hak, katılma ve insan hakları, küresel gelişmenin doğrudan bazı sorunlar (anti-nükleer hareket, çevre hareketi, barış hareketiyle, yerelci istekler ile bölgesel dil ve kültür hareketler) gündeme gelmektedir.” (Yılmaz 2003; s. 160-161). Sanayi ve sanayi sonrası toplumlardaki demokrasinin farklılaşmasında birey ve kültürün öne çıkmasına ek olarak sınıf sisteminin geleneksel yapıdan ayrılması; örgütlü mesleklerin, örgüt yapılarının işlevini yitirmesi ve sosyal hareketlerin ortaya çıkması sayılabilir. Sanayi devrimi ve sanayi toplumu; bilgi devrimi ve bilgi toplumu; teknolojik gelişmelerin ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlara nüfuz etmesiyle şekillenmiştir. Demokrasinin geleneksel aktörlerinin ve kurumlarının işlevi zayıflar; geleneksel sorunlara yenileri eklenirken demokrasi çabasını sürdürdüğü kamusal alanın etkileşimde olduğu siyasi iktidar ve toplumun da bu süreç içinde değiştiğini belirtmiştik. Bu süreç, demokrasinin bazı kavramlarının yeniden tartışılmasını gerektirmiştir. Tartışmaların en önemlisi siyasi iktidarın meşruluğu üzerine yapılandır.

Enformasyon devrimi, toplumda temel bir değişime, sanayi devrimi ile tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişine benzer bir dönüşüme işaret etmektedir. Bu dönüşümü ifade için, “sanayi sonrası”, “bilgisayar ve enformasyon toplumu” gibi adlandırmalar kullanıldığı gibi, ekonomik yapıyı tanımlamak için “Bilgi Ekonomisi”, “e-iş devrimi” ve “meta kapitalizm” gibi terimlerde kullanılmaktadır. Farklılaşan toplumsal yapıyla birlikte toplumsal ilişkilerden siyasal ve ekonomik ilişkilere kadar pek çok değişim ortaya çıkmaktadır. Sanayi toplumunun ekonomik yapısında geleneksel olarak

makineye veya sermayeye sahip olmak önemliyken 1955 yılında ilk defa bir ülke, ABD, üretimde çalışan insanların hizmet sektöründe çalışanların gerisine düştüğü belirtilmektedir (Ebenstein 1996; s. 19-20). Bugün ise teknoloji ve bilgi ön plana çıkmakta ve toplumda belirleyici hale gelmektedir. Bilgi toplumunda politik gücün yerleşerek katılımcılığı arttırması beklenmektedir. Bu durumda müzakereci demokrasinin gelişmesi için uygun ortam yaratabilir. Bir başka husus ise yerleşmenin artmasına rağmen ortak değer ve katılıma yönelik örgütlenmelerin oluşmasıyla; bölgesel organizasyonlarla başlayarak küresel, ulusötesi yapıların kurulması kolaylaşacaktır (Erkan 1993; s.168-170).

Bilgi toplumunun ekonomik, politik değişikliği en son kültürel alana yansıyacaktır. Kültür önceki kuşaklardan miras olarak alınmakta ve değişime esnek değildir. Ancak, eninde sonunda değişimlerin gücü toplumun kültürel özelliklerini değiştirmektedir. Bilgi toplumunda uzlaşma, hoşgörü, çoğunluk ve katılım gibi kavramların daha değerli olduğu bir kültürel ortam doğması beklenmektedir. Toplum, Katılımcı ve çoğulcu olmasıyla kültürel çeşitlenme hoşgörüyü arttıracak; bilgi ve insancıl değerlere yönelim, post modernist toplum yapısında ortaya çıkacak; maddi norm ve değerlere yönelik kurulan ahlak anlayışı zayıflayacaktır. Küreselleşmeye bağlı olarak ortak değer yargılarının geliştiği, gönüllü kuruluşlara katılımın arttığı görülecektir. Demokrasinin gittikçe yerleşmesiyle parlamentonun bu katılımlara bağlı olarak yapısı değişmekte aynı zamanda siyasi gücün merkezden yerele kayması gündeme gelmektedir. Özellikle toplumsal yapı, bu değişimlere paralel olarak diğerlerinden farklılığını ortaya koyan grupların kendilerini savunma psikolojisine girdiğine tanık olmaktadır (Erkan 1993; s.160-172). İncelediğimiz yüzyıllarda görüldüğü üzere toplum yapıları ile demokratikleşme süreci değişmiştir. Sanayi toplumları ile temsili demokrasiyi, modernite krizi Katılımcı demokrasiyi, gelişen toplum yapısı ise müzakereci demokrasiyi doğurmuştur.

3.5. Sivil Toplum ile Sosyal Hareketler: Birbirlerine İtici-Çekici Güç müdür?

Sanayi toplumunda özel mülkiyet, rekabet ve kar maksimizasyonu ön plana çıkarken, bilgi toplumunda müşterek katılım ve sosyal yarar belirleyici olmaktadır. Toplumsal değişimin itici gücü, işçi hareketlerinden sivil hareketlere kaymaktadır. Sosyal hareketler, geleneksel devletten, siyasal ve ekonomik demokrasiden, sivil topluma ve sivil demokrasiye geçişte demokrasinin genişletilmesine, derinleştirilmesine ve hatta yeniden tanımlanmasına katkıda bulunacaktır

Habermas, daha sonra Cohen ve Arato'ya göndermede bulunarak, sosyal hareketleri, bir yandan programları sayesinde siyasal sistemi doğrudan etkileyen, diğer yandan kendi kimliklerini ve eylem kapasitelerini olduğu kadar, sivil toplumu ve kamusal alanı da canlandıran ve genişleten hareketler olarak görür. Bu hareketler, “saldırgan” anlamda, bütün toplumu ilgilendiren sorunlar ortaya koyup, bu sorunlara yaklaşım için bir takım yöntemler ve olanaklı çözümler önerirler; yeni bilgileri açığa çıkarırken -yani, kamusal düşüncede bir değişikliğe yol açar ve dolayısıyla kurumlara baskı yapabilirlerken - “savunmacı” anlamda, mevcut örgütlenme ve kamusal etki yaratma kanallarının yapısını sürdürmeye, altkültürel karşı-kamular ve kurumlar (subcultural counterpublics and counterinstitutions) oluşturulması, genişletilmiş haklar ve reformdan geçirilmiş kurumlar gibi yeni alanlar kazanmaya çalışırlar (Habermas 1996; s.370).

Touraine'e göre sosyal hareketlerin kültürel boyutu önemli bir yer tutmaktadır. Buna göre hareketler ekonomik temelli olmaktan çok kültürel temellidir. Özel alanla kamusal alan arasındaki ayrım belirsizleşirken sivil toplumla devlet arasındaki mesafe artmaktadır (Touraine 1985; s.780). Touraine'e göre öznenin öne çıkışı, sivil alanın güçlenmesi ve bireyin siyasal araç olmaktan kurtulması sosyal hareketlerin en önemli özelliklerindendir. Touraine, sosyal hareketler ile demokrasinin birbirine sıkı şekilde bağlı olduğunu, demokrasi olmadan sosyal hareketlerin oluşamayacağını, demokrasinin toplumsal çatışmaları kurumsallaştıran ve düzenleyen mekanizması olmadan bu hareketlerin öfke patlamasından öteye geçemeyeceğini veya hareketin devleti ele geçirmek isteyen siyasal güçlerin eline geçeceğini belirtir. Diğer taraftan da sosyal hareketler olmadan da demokrasinin zayıflayacağını vurgular. Touraine çözümün, ne bireylerin yurttaş olmaktan başka hiç bir aidiyeti olmadığı cumhuriyetçi devlet modeli ne de devlet ile dağınık

aidiyetler arasında itilip katılan birey modeli olduğunu, yönetimin birliğiyle aitliklerin çeşitliliğine en iyi cevabın demokratik ulus olduğunu belirtir. Bu yapı kalkınmanın zorlamayla ve dıştan değil, içten, sivil toplumun özerk ve yaratıcı olduğu, bireyci bir yapıdır. Yani birlikle çeşitliliği bağdaştırmanın yolu olarak demokrasi önerilmektedir. Demokrasi ve sivil toplum arasındaki bağlantı da sosyal hareketler ile sağlanacaktır (Yılmaz 1996; s.382-383).

Gramsci sivil toplum kavramını açıklarken onu devletten ayrı bir yere koyar. Gramsci'ye göre devlet siyasi bir nitelik taşır; yönetme ve zorlama unsurlarını barındırır. Sivil toplum ise kültürel değerleri olan, devlet alanı dışında ve devlet alanının kullandığı zorlama yöntemine karşılık ikna yöntemini kullanan bir kurumdur. Toplumun zorlama alanı dışında, karşılıklı müzakare ve pazarlığa dayalı alanı özellikle Batı toplumlarında demokrasi ile birlikte gelişmiştir. Demokratikleşme süreci içinde sosyal hareketlerin bulunduğu her alan, sivil toplum alanı olarak; bir hakkın kazanılması için siyasi iktidarı ikna etmek üzere ortaya çıkmıştır. Gallner, liberal ekonominin sivil toplum için gerekli olduğunu, devlet ve birey arasındaki boşluğu doldurduğunu ifade eder. Sendikalar, siyasi partiler, dernekler, baskı grupları, dini örgütlenmeler ve aile gibi gruplar bu boşlukta bulunur. Görevleri ise iktidarı denetlemektir (Özdalga'dan akt. Yılmaz 2003; s.329).

Sivil toplum ve devlet arasında karşıtlık olduğunu söyleyen sivil toplum teorileri, toplumsal ilişkileri kimin düzenleyeceği hususunda fikir birliğinde değillerdir. Bu durum demokrasinin öncelikli uğraş alanlarından biridir. Huntington “Üçüncü Demokrasi Dalgası” olarak nitelediği gelişmeler içinde demokratikleşme için sivil toplumu öne çıkarmaktadır (Huntington 1996; s35-38&63-65). Sivil toplum teorilerinin ortak amacı ise devletin, sivil toplum alanına müdahalesini en aza indirmek ve özgürlükleri korumaktır. Bu açıdan sosyal hareketler sivil topluma ihtiyacı olan gücü verebilir. Zayıf bir sivil toplum, sosyal hareketler ile uyanış yaşayabilir. Güçlü sivil toplum ise sosyal hareketlerin oluşmasını sağlayacak bilinç düzeyine ve örgütlenme tecrübesine sahip olacaktır.

Sivil toplum, yönetimin toplumu biçimlendirme ve bireyin kararlarını etkileyecek davranışlarını önlemeye çalışır. Hayek'in düşünceleri ile temellenen bu görüş, devletin

yapay kurallar koymasını engellemek ister. Devletin görevi toplumun sahip olduğu düzenin işleyişini sağlayan örgütlenme sağlamaktır. Hayek bu açıdan devleti, toplumsal düzenlemeler sağlayan örgütlerden biri olarak görmektedir. Devlet toplumsal düzenlemeler yaparken, siyasi alandaki diğer grupları olumlu görmekle birlikte özellikle çıkar gruplarının fayda sağlama imkânlarının sınırlandırılmasını talep eder (Fincancı 74-8'den akt. Yılmaz 2003; s.329).

Sivil toplum, devlet dışında çıkar ve baskı gruplarının varlığını kabul etmektedir. Siyasi alanda klasik politik aktörler dışında, bu aktörlerin varlığını da olumlu olarak görür. Bu açıdan çoğulcudur. Sivil toplum, devlete karşı özgürlüklerin korunmasından kast ettiği; devletin kurumsal yapısının etkilenerek, siyasi iktidarın faaliyetlerinin yönlendirilmesidir. Bu çoğulcu yapısının bir sonucudur. Sivil toplumun, devlet faaliyetlerinin yönlendirilmesi talebi, sosyal hareketlerin demokratikleşme çabalarındaki görevi ile aynıdır. Reformcu, mevcut sistem temellerinden değıştirmeden düzeltmeye yönelik talepleri yansıması buradan kaynaklanmaktadır. Sosyal hareketler, devlet ve sivil toplum dengesini kurmayı amaçlamaktadır. Demokratikleşme sürecinde temel hak ve özgürlükler için yapılan mücadeleyi ve sosyal hareketlerin yeri düşünülürse; tarih içinde sosyal hareketler ve sivil toplum birbirine paralel gelişmişlerdir (Akşit, B. & Tabakoğlu, B. & Serdar, A. 2002). Bu açıdan sivil toplum ve devletin iç içe bulunduğu günümüzde, sivil toplumun kamusal alanda katılımcı özellikler taşıdığı görülmektedir. Sivil toplum ve devlet arasındaki ilişki yukarıda bahsettiğimiz süreçlerden geçmiştir ve devletin toplum üzerindeki yetkisine karşı çıkmak yerine bu yetkinin kullanımına yönelmiştir. Sivil toplum sosyal hareketler vasıtasıyla devletin toplumsal düzenlemeler, kamusal politikalar ve sivil toplum-devlet arasındaki ilişkilerin demokratikleştirilmesini amaçlar(Fincancı 74-8'den akt. Yılmaz 2003; s.329).

Sivil toplum örgütleri sadece ulusal çapta değil ulusötesi organizasyonlarda da bulunmaktadır. 20.yüzyılın son on yılında uluslar arası çapta örgütlenmiş sosyal hareket etkinliklerinde bulunmaya başladılar. Teknolojik gelişme ile bilgi akışındaki atış, yerel ve bölgesel sosyal hareketlerin uluslar arası destek bulmasını sağladı. Bu durum yüzyılın son on yıllarında artan hızla öne çıktı. Bu eğilim nedeniyle eylemciler ve analizciler bu hareketleri, “küreselleşme karşıtlığı, küresel hareket ve küresel sivil toplum” gibi çeşitli

etiketlerle andılar (Bennet 2003, Tarrow 2003).

Londra Ekonomi Okulunda bir grup analizci küresel sivil toplum başlığı altında, 2001’de dünyanın çeşitli yerlerindeki toplumsal hareketlerin yürüttüğü etkinlikler arasındaki örgüt temelli bağlantılar hakkında yıllıklar çıkarmaya başladı. “Fransa da McDonald’s’a saldıranların davası, Brezilya Porto Alegre’deki Dünya Ekonomik Forumu, Davos, İsviçre ve Meksika Cancun’daki Dünya Ekonomik Forumlarında militanların alternatif konferansları, Zapatistaların Meksika’daki çok ünlü yürüyüşü v.b.” bu örnekler arasındadır. 21. yüzyıl ise 20. yüzyıldan miras aldığı küreselleşen sivil toplum örgütlenmeleri ve bunların gerçekleştirdiği sosyal hareketlere sahne oldu. Bu açıdan sosyal hareketlerin, organize olmuş ve koordineli sivil toplum örgütleriyle küreselleşme eğilimde olduğu gözlenmektedir. Bu niteliğe sahip sosyal hareketler uluslar arası çaptaki konulara (küreselleşme karşıtlığı, yoksulluk, savaş karşıtlığı, çevre v.d.) yöneldiği gibi yerel-ulusal konuların uluslar arası arenaya taşınmasıyla, onlara ulusötesi nitelik verebilmektedir (Tilly 2008; s.183-188).

Sivil toplumun sosyal hareketleri bir araç olarak kullanması mümkündür. Ancak, sosyal hareketlerin sivil toplum örgütlerine ingirgenmemelidir. 21. yüzyılda gçrülen bir diğer gelişme ise ulusötesi nitelik taşıyan sivil toplum örgütlerindeki artışı. Tilly, örgüt sayısının 1973’de 183 iken, 1983’de 348’e, 1993’de 711’e,2000’de 959’a ve 2003’de 1011’e ulaştığını iletmektedir. Bu örgütler, “... toplumsal ya da siyasi değişim amacını gütmek üzere örgütlenmiş ve en az üç ülkede üyeleri bulunan bağımsız sivil toplum kuruluşlarıdır.” (Smith 2003; s.32’den akt.Tilly 2008; s.186-188). Bu açıdan sivil toplum örgütlerinin gittikçe uzmanlaştıkları, toplumsal ya da siyasi amaç belirleyerek programlı eylemlere geçtikleri görülmektedir. Uzmanlaşan sivil toplum örgütleri ister uluslar arası ister ulusal olsun, hangi konularda eylem yapılacağına karar veren profesyonelleri barındırması açısından halktan kopmaya başlayabilirler (Tilly 2008; s.186-188). Yine de sosyal hareketler sivil toplum örgütleri ile kontrol edilemeyecek kadar spontanedirler ve sivil toplum örgütleri ise halkın genelini kapsayacak evrensel yapıları bulunmamaktadır. Sivil toplum, sosyal hareketleri ulusal ya da ulus ötesi organize edebilir. Keza 21. yüzyılda teknolojik ilerleme ile örnekler çoğalabilir. Ancak yine de çoğu sosyal hareket

devlet sınırları içinde başlamaktadır

SONUÇ

Toplum yapısının değişimi ve sosyal hareketler arasında nasıl bir bağ vardır? Geleneksel, sanayi ve bilgi toplumları arasında sosyal hareketlerin yorumlanması nasıl olmuştur? Kim, neyden, nerede, niye, nasıl ve ne zaman rahatsız olur? Çözüm için buldukları yollar ile neleri değiştirmişlerdir? Teknolojin gelişmesi, internet ve mobil iletişim olanaklarının artması sosyal hareketlerde ne gibi değişimlere neden olmuştur. Değişen toplum yapılarında görülen sosyal hareketler ve o toplumların demokratikleşmeleri arasında bir ilişki var mıdır? Sosyal hareketler demokratikleşmeyi hızlandırıp sivil toplum alanını genişleten bir araç mıdır?

Sosyal hareketler, sanayi toplumu öncesinde bireylerin kamusal alanda temsiline yönelik talepleri içermektedirler. Sanayileşme sürecinde işçi hareketleri ile ekonomik temelli talepler altında örgütlenmişler ve sanayi toplumlarında ise modern toplum projesine muhalif bir yapı sergilemişlerdir. Bu durum post modern toplum da açığa çıkmış, yönetime yönelik talepler kültürel ve sosyal talepleri de içerek genişlemiştir. Teknolojik gelişmeyle toplum yapısı değişmiştir. Bilgi toplumuna doğru yeni mesleklerin ortaya çıkması, orta sınıfta ücret farklılaşması yaratmıştır. Değişen yapı, modernite kriziyle bir önceki toplumdan belirgin ayrımlara sahip olmuştur. Materyalist değerlerden post materyalist değerlere geçiş, siyasal kutuplaşmayı da etkilemiştir. Toplum sınıf temelli siyasi kutuplaşmadan değer temelli kutuplaşmaya doğru kaymaktadır. Modern toplumun evrenselciliği birey/vatandaş, ulus/mekan/zaman üzerinde yarattığı baskıya sosyal hareketlerle karşı çıkılmıştır. Değerlerin toplumsal aktörler için önemi nedeniyle, sosyal hareketler vasıtasıyla özel alandan kamusal alana taşınmışlardır. Böylece bireyin özeli kamusal alanla iç içe girmiş ve yaşam alanı bu noktadan ortaya çıkarak, sosyal hareketlerin meydana geldiği çatışma alanını ortaya çıkarmıştır. Bu alan bireysel değer ve kültür öğelerinin bulunduğu bir alandır ve devlet-sivil toplum alanlarından ayrıdır. Ancak bu alanlarla etkileşimde olup onları etkileyebilmektedir. Bu açıdan toplum yapısı bilgi toplumuna doğru evrilirken, çatışma konusu genişlemektedir. Üretimin bölüşüm ve dağıtım sorununa, kültürel malların üretimi sorunu ve kültürel malların toplum/devletle sosyalizasyonu sorunları da eklenmiştir.

Yeni meslekler ve ücret farklılaşmasıyla sınıf yapısı değişmiştir. Aktörlerin ekonomik taleplerine kültürel ve sosyal talepler de eklenmiştir. Bu gelişmelere rağmen, sosyal hareketler sınıflar üstü değil sınıf temelli yapısını muhafaza etmektedir. Sanayi toplumunun son on yılı ve bilgi toplumu sosyal hareketlerin sınıflı yapısını korurken, sınıflararası işbirliğine ve örgütlenmeye olanak sağlamaktadır.

Temsili demokrasi yurttaşın siyasi alana katılımını 4-5 yılda bir yapılan yarışmacı seçimlerle sağlamaktadır. Ancak, siyasi alanı seçimden seçime etkileyebilen yurttaş, aradaki süre içinde pasifize edilmektedir. Sosyal hareketler bu aradaki alanda ortaya çıkmakta ve yurttaşların, kendileri hakkındaki kararlara katılmalarını sağlamaktadır. Katılımcı demokrasi de aynı nedenle ortaya çıkmış, post modernizmin bireye yüklediği değere paralel olarak; onun siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki kimliğine vurgu yapmıştır. Bu sayede siyasi kimliğinin yanı sıra, sosyal kimliğe de kavuşan yurttaş, artık yönetimi etkilemek için yarışmacı seçimleri beklemeye muhtaç değildir. Yurttaşın çoğullaşan kimliği; onun hem siyasi alanda seçmen olarak, hem ekonomik alanda üretim gücü olarak hem de bir kültür ögesi olarak sosyal etkileşimde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Çoğul kimlikli yurttaşların insiyatifi ellerine almasıyla sosyal girişimcilik doğmuştur. Hatırlanırsa önceleri sosyal hareketlerin ortaya çıkması, politik girişimciler vasıtasıyla olmaktadır. Ancak, artan yurttaşlık bilinci, gelişen teknoloji, bilgi akışının sağlanmasıyla sosyal hareketleri başlatan itici güç değiştirmiştir. Sosyal girişimcilik ile yerelden ulusötesine ulaşabilen sosyal hareketler, siyasi iktidardan talepte bulunmaya devam etmektedir. Tabiki bu durum beraberinde farklı talepler içeren sosyal hareketleri ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle kamusal alan karşıt sosyal hareketlerin pazarlık ve müzakere süreçlerine sahne olmaktadır. Müzakereci demokrasi, iletişimin önemine vurgu yaparak yaşam alanlarının şekillenmesinde önem kazanmaya başlamıştır. Ancak, sosyal hareketler için en uygun demokrasi şekli olsa da 21. yüzyılda toplumlar katılım hastalığına yakalanmıştır. Kamusal alana katılım oranlarının düşmesi ile müzakereci demokrasinin gelişmeye en açık olduğu zamanda, böyle bir imkanı yakalayamama ihtimali bulunmaktadır.

Güçlü yönetimlerin savaş ve borçlanma ile halk üzerine kurduğu baskı yoksulluğu arttırmıştır. Batı toplumlarında kraliyete olan bağılılık tartışılmaya başlanarak, “temsili” sistemin ilk adımları atılmıştır. Parlemlenterleşmenin bulunduğı ortam, yönetim ve halk arasında kaynak kullanımı konusunda pazarlık ve müzakarekenin yapılmasına olanak sağlamıştır. Görüldüğü gibi 1800’lü yıllardan beri aynı yöntemler “temsili”, “Katılımcı” ve “müzakereci” demokrasi isimleriyle kullanılmaktadır. Sosyal hareketler de demokratikleşme süreciyle aynı kaynaktan gelişmiştir. Demokrasi için bir kez parlemlenterleşmeye yönelik adımı atıldığında, halkın demokratikleşme için durmaksızın çabaladığı görülmüştür. Halkın demokratikleşme çabasının aracı ise sosyal hareketler olmuştur. Toplum yapısı gelenekselden bilgi toplumuna doğru evrildikçe ekonomik ve siyasi talepler, sosyal ve kültürel talepleri içine alarak sosyal hareketlerin konusunu oluşturmuştur. Aynı şekilde sosyal hareketler bahsettiğimiz gelişmeler altında yerelden ulusala ve ulusötesine doğru genişlemiştir. Sosyal hareketler eylemlerine olabildiğince çok kişiyi katmayı amaçladığından, matbaanın icadından bu yana her türlü kitle iletişim aracını kullanmıştır. Sosyal hareketlerin etkinliği teknolojik gelişime paralel gitmiştir.

Sosyal hareketler ve toplumsal iletişimle ilgili tespitlerimiz şu şekildedir:

- Geleneksel toplumlarda da sosyal hareketler görülmekle birlikte, daha çok yerel elitlere yönelik ve yerel nitelikte talepler içermekteydiler. Belli bir program, duruş ve kimlik taşımamaktaydılar. Toplumsal değişim ya da dönüşüm potansiyelleri bulunmamaktaydı.
- Toplumsal bağları zayıflatan savaş, yoksulluk, borçlanma ile sanayileşme süreci halkın yönetimden taleplerini ve rahatsızlıklarını arttırmıştır.
- Güçlü devletlerin yeni doğan sermaye sahiplerinden borçlanmaya başlaması; otoriter yönetimlerden bağımsız bir alanın doğmasına neden olmuştur.
- Köleliğin kaldırılması, toprak sahiplerine bağılılığını kaybeden işçiler ile iş gücü serbest hale gelmiştir.
- Sermaye sahipleri ile işçiler arasındaki çalışma koşullarının düzenlenmesi talebi yönetimlere yöneltilmiştir.

- Sosyal hareketler, kitle iletişim araçlarının etkin kullanımından önce de mektuplar, broşürler, pankartlar ve özellikle kişiler arası yüzyüze iletişimi kullanmıştır.
- Teknoloji sayesinde bilgi sahipliği toplumun belli bir kesiminin ayrıcalığı olmaktan çıkarak, sosyal hareketlerin genele yayılmasına yardımcı olmuştur.
- Bilgi paylaşım araçlarının gelişimine bağlı olarak sosyal hareket örgütlenme biçimleri, eylem repertuarları, aktör ve konuları değişmektedir.
- Kitle iletişim araçlarının gelişmesi tek başına sosyal hareketlerin doğmasına neden olmamaktadır.
- Televizyon ve radyo sosyal hareketlerin örgütlenme kolaylığı sağlamış, aktörlerin haberdar olmalarını kolaylaştırmış ve kamu oyu yaratmak için kullanışlı bir araç olmuştur.
- Mobil iletişim ve internetin günlük yaşama etkin bir şekilde katılması sosyal hareketlere örgütlenme kolaylığı sağlamaktadır. Özellikle güçlü devlet yapılarında ve siyasi olarak çalkantılı dönemlerde tamamen baskı altına alınamayabilir. Böylece Filipinler örneğinde olduğu gibi sosyal hareketlerin oluşmasına yardımcı olur.
- İnternetin gelişimi sosyal hareketlere düzenli ve kesintisiz bilgi akışı sağlamıştır. Ulusal otoritelerin denetiminin sınırlı olması, yerel-ulusal-ulusötesi bilginin yayılımını, paylaşımını ve üretimini kolaylaştırmıştır.
- Toplumsal ilişkiler yazılı ve görsel basının sağladığı genel ve kapsayıcı kitle iletişiminden; mobil telekomünikasyon ve internetin sağladığı özel ve dışlayıcı iletişime geçmektedir.
- Belli sosyal gruplar arasındaki iletişimle özel ve dışlayıcı hal alan sosyal hareketler, sivil toplum vasıtasıyla uzmanlaşmaya doğru gitmektedir.

Sosyal hareketler görülmeye başlandığı 18.yüzyıldan beri bireyler, gruplar, devletler, karşıt hareketlerle etkileşim halindedir. Belli bir talebe bağlı, bu talebin temini için eylem repertuarı geliştiren, Katılımcı, kapsayıcı, talebine bağlı görüşe sahip, bu görüşü oluşturmak için belirleyici bir kimliği (Cinsiyet, ırk, yaş, sınıf, kültürel değerler vb.) olan oluşumlardır. İki yüzyıl boyunca sosyal hareketler halkın genel iyiliği adına düzenlenmekte ve talep halkın arasından çıkmaktaydı. Ancak 21. yüzyılda küreselleşme

ve sivil toplum kuruluşlarının bu genellemeden ayrılma potansiyeli taşıdığı görülmektedir. Öncelikle sivil toplum kuruluşlarının sosyal hareketlere profesyonel gözle bakmaları; kendilerinde halk adına ve onların yerine konuşma hakkını görmelerine neden olabilir. Teknolojik ilerlemeler ile yerelliğin kısa zamanda küresel değer olabilme ihtimali, halk içinde parçalanma, ulus devletlere dış baskı olarak geri dönebilme potansiyelini taşımaktadır. Yine de sosyal hareketlerin ortaya çıktığı dönemden bu yana politik aktörler ve sosyal girişimciler ile sosyal hareketler arasında yakın ilişkiler bulunmaktaydı. Tıpkı, köleliğin yasal olmadığına karar veren hukuk adamlarının kararlarından sonra, kölelik karşıtı hareketlerin politik aktörler tarafından yönlendirilmesinde olduğu gibi. Görüldüğü üzere sosyal hareketler genel siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ortama bağlı olarak sürekli değişmektedir. Değişim beraberinde eylem repertuarının genişletmektedir.

Sosyal Hareketler ile demokratikleşme arasındaki bağların incelenmesi için daha çok katatologlama çalışması (program, kapsam, eylem repertuarı türleri, etkinliği yeri ve zamanı, aktörleri, katılımcı sayısı, yerel-ulusal-ulusötesi niteliği v.b.) yapılması gerektiği tespit edilmiştir. Yine de 18. yüzyıldan 21.yüzyıla kadar olan incelememiz bazı ortak noktaları göstermesi bakımından önemlidir:

- 18.-19 yüzyıllar; genel oy hakkı, kapalı oy ve açık sayım ilkelerinin henüz yerleşmeye başladığı, parlamentonun sınırlı yetkileri bulunduğu demokratikleşmenin ilkel dönemleridir. Sosyal hareketlerin ise ilk kıpırtıları görülmektedir. Yağmalama, aşırı coşkunluk hali ile şiddete dönebilen eylemler ise henüz eylem repertuarı oluşturabilecek olgunluktan uzaktır. Bu dönemdeki sosyal hareketler belli hakların talebine yönelmiş, demokrasi unsurlarının kurumsallaşması amacı taşıyan hareketler olarak kabul edilebilir. Eylem, talep ve katılım bulunmakla birlikte; bu dönemin sosyal hareketlerinin eylemleri dağınık ve belli bir programa sahip değildir. Ayrıca katılımcıları örgütleyen yapı yeni kurulmaktadır.
- 19. yüzyıl sonlarında sosyal hareketlerin yerelden ulusala doğru genişleme eğilimine girdiği görülmektedir. Hak talebi kampanyaları, mitingler ve çeşitli

gösteriler; özellikle İşçi Hareketi en belirgin repertuar olarak karşımıza çıkmaktadır. 1848'deki Fransız Devrimi ile başlayan sürecin 1 Mayıs sembolünü çıkardığı 1890'a kadar ki dönemde, sosyal hareketlerin kamu politikalarına yönelik talepleri, katılım ve örgütlenme tecrübeleri ile olgunluğa erişmeye başladığı görülmektedir. Diğer yandan demokratik kurumların yerleştirilmesi için talepler devam etmekte, bu sayede kamu politikaları ve bireyler arasındaki bağlantılar artmaktadır. Demokratikleşme süreci devam etmekte ve sosyal hareketler ile arasındaki çift yönlü bağlar kurulmaktadır.

- 20. yüzyıl vatandaşlar ve devlet arasında düzenli ilişkilerin kurulduğu, eşit ve genel katılım hakkının yerleştiği, siyasi alana politik katılımcı olunabilmesi ve azınlıkların hukuki güvence altına alınması için uygun koşulların hazırlandığı bir dönemdir. Demokratikleşme ve sosyal hareketler arasındaki çift yönlü bağ daha görünür hale gelmiştir. Sosyal hareketler, bu noktadan sonra demokratikleşmeyi geliştiren eylem niteliği kazandığı gibi, demokratikleşme de sağladığı hukuki düzenlemeler ile sosyal hareketlerin oluşumu desteklemektedir. Böylece sosyal hareketler ulusala doğru kapsama alanını genişletmiştir.
- 21.yüzyılda ise demokrasi ve sosyal hareketler bir arada düşünölmeye başlanmıştır. Sosyal hareketler teknolojik olanakların gelişmesiyle ulusal düzeyden ulusötesine doğru ilerlemiştir. İktidar ilişkilerinin de uluslar arası alana taşınması ile sosyal hareketler de bu alanda eylemler yapmaktadır.

Sonuç olarak, demokratikleşmeyi sağlayan her türlü gelişme sosyal hareketlerinde görölme sıklığını ve kurumsallaşarak belli bir program, duruş, kimlik ve eylem repertuarı kazanmasına neden olmuştur. Bu açıdan demokratikleşme süreci ve sosyal hareketleri aynı kaynaktan çıkan kardeşler olarak kabul edebiliriz. Demokratikleşme bireyleri sosyal hareketler yaratmaya yönlendirirken; sosyal hareketlerde demokratikleşmeyi desteklemektedir. Sosyal hareketlerin, kamu politikalarına katılımı ve böylece siyasal alanla irtibatı olan bireyleri arttırması; sınırlı katılımı genele doğru genişleterek bireylerin haklardan eşit koşullarla yararlanmasını sağlaması; kamu politikalarının istikrarlı ve düzenli hale getirilmesi konularındaki etkinliği; demokratikleşmeye katkı sağlamaktadır

Görüldüğü üzere sosyal hareketlerin 18. yüzyılda başlayan tek düze serüveni toplumsal yapının değişmesi, teknoloji, demokrasi algısının gelişmesi, ekonomik nedenler, kültürel ve sosyal tatminler, uzmanlaşmış örgütler, küreselleşme ile parçalı görünüme kavuşmaktadır. Bir yandan geleneksel işçi hareketleri bir yandan sanal eylemlerle; yerel örgütlenmelerden ulusötesi örgütlenmelerin gösterişli eylemleri yaşamımızda aynı anda var olmaktadır.

Toplumlar önceki yüzyıllarda olduğu gibi yine ekonomik krizler, savaşlar, demokratikleşme ve otoriterleşme eğilimleri ve sermayenin el değiştiren yarattığı hasarları düzeltmeye çalışacakları yeni bir yüzyıl daha yaşayacaklar. Demokratik ülkeler olumsuz koşullar ile bir miktar otoriterleşirken, otokratik ülkeler demokratikleşme eğiliminde olacaklar. Ancak sosyal hareketlerin toplum ve devlet yapısına bağlı olduğunu söylediğimiz bölümler hatırlanırsa; devletlerin otoriterleşme eğilimi, sosyal hareketlerin 21. yüzyıla kadar artan oranda sürdürdüğü etkinliğini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalabileceği anlamına gelebilir.

KAYNAKÇA

Akşit, B. / Tabakoğlu, B. / Serdar, A. (2002), “Ulus-Devlet ve Cemaatçi Kültür Arasında Sıkışan/Gelişen Sivil Toplum: Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları,” DİKMEN, A.A. (der.), Cumhuriyet Döneminde Siyasal Düşünce ve Modernleşme, 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Ankara, İmaj Yayıncılık.

Aktan , C.Can ve Tunç , Mehtap, “Bilgi Toplumunun Doğuşu ve Gelişimi” **Yeni Türkiye Dergisi**, Ocak-Şubat 1998: s.118-134.

Anderson, Benedict,(1991), **Imagined Communities: Reflections on the Origin and the Spread of Nationalism. 2nd rev. ed.** London: Verso.

Arrighi, G. / Hopkins, T. / Wallerstein, I. (1995), **Sistem Karşıtı Hareketler** (İstanbul: Metis Yayınları) (Çev.: C. Kanat, B. Somay, S. Sökmen).

Aristoteles, (2000), **Politika** (Çev. Mete Tunçay), İstanbul, Remzi Kitabevi.

Bayhan, Vehbi, Goballeşle ve İnernet Örneği, I. Türkiye’de İnternet Konferansı, 1718 Kasım 1995, Bilkent Üniversitesi, Ankara.

Bottomore, Tom (1987), **Siyaset Sosyolojisi**, (Çev. Erol Mutlu), Ankara: Teori Yayınları,

Bagguley, P. (1992), “**Social Change, the Middle Class and the Emergence of ‘New Social Movements’: A Critical Analysis**,” The Sociological Review, 38:1-48.

Benhabib, S. (1999), **Modernizm, Evrensellik ve Birey** (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev.: M. Küçük).

Bennett, W. Lance, “Social Movements beyond Borders: Understanding Two Eras of Transnational Activism”, içinde Donatella Della Porta & Sidney Tarrow (eds.), **Transnational Protest and Global Activism**, Rowman & Littlefield Publishers Inc., Lanham, 2005.

Bennett, W. Lance (2003), “**Communicating Global Activism: Some Strengths and Vulnerabilities of Networked Politics**”. Forthcoming.

Belek, İlker (1997), **Postkapitalist Gelişmeler**, İstanbul, Sorun Yayınları.

Bozkurt, Veysel (1997), **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**, İstanbul, Sistem Yayınları.

Brecher, J., Tim Castello ve Brendan Simith (2002). **Aşağıdan Küreselleşme Dayanışmanın**

Gücü, (Çev. Berna Kurt vd.), İstanbul, Aram Yay.

Burris, V. (1986), “**The Discovery of the New Middle Class,**” Theory and Society, 15/3: 317-349.

Buechler, S. M. (2000), **Social Movements in Advanced Capitalism**, New York, Oxford: Oxford University Press.

Castals, Manuel (1997), **Kent, Sınıf, İktidar**, (Çev: Asuman Erendil), Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.

Castells, M. (1996), **The Information Age: Economy, Society and Culture: The Rise of Network Society** (Oxford: Blackwell).

Cohen, J./ Arato, A. (1992), **Civil Society and Political Theory** (Cambridge: MIT Press).

Chabot, Sean & Duvendak, Jan Willem, “Globalization and Transnational Diffusion Between Socail Movements: Reconceptualizing the Dissemination of Tthe Gandhian Repertoire and the “Coming Out” Routine, **Theory and Society**, Vol. 31, No.6, 2002, s. 699.

Cohen, Jean (1999), “Strateji ya da Kimlik: Yeni Teorik Paradigmalar ve Sosyal Hareketler’’, **Yeni Sosyal Hareketler**, (Çev. K. Çayır), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Clark, John and Nuno Themudo, (2003), “The Age of Protest: Internet-Based `Dot Causes’ amd the ‘Anti-Globalization Movement’ in John Clark, ed., Globalizing Civic Engagement: Civil Society and Transnational Action. London: Earthscan, ch.6.

Crossley, Nick (2002), **Making Sense of Social Movements**, Buckingham, UK and Philadelphia, PA, USA: Open University Press.

Çaha, Ömer, “İdeolojik Kamusalılığın Sivil Kamusalılığa Dönüşümü”, **Doğu Batı**, sayı:5, 73–93,s: 80–81

Çaha, Ömer, (2000), **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, İstanbul.

Çayır, Kenan (1999), “Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Toplumsal Hareketler”, **Yeni Sosyal Hareketler**,(Ed: Kenan Çayır), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Çiğdem, Ahmet (1997), **Bir İmkan Olarak Modernite**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Della Porta, Donatella & Tarrow, Sidney , “Transnational Process And Social Activism: An

Introduction”, içinde Donatella Della Porta & Sidney Tarrow (eds.), Transnational Protest And Global Activism, Rowman & Littlefield Publishers Inc., Lanham, 2005, s. 2.

Della Prta, Donatella, (1995), "Social Movements, Political Violence, and the State: A comparative Analysis of Italy and Germany, Cambridge, Cambridge University Press.

Della Porta, Donatella and Mario Diani (1999), **Social Movements: An Introduction**, Oxford: Blackwell Publishers.

Drucker, Peter F., (1994), "**Yeni Gerçekler**", (Çev. Birtane Karanakçı), Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın No:315; Tarih Dizisi:25.

Ebenstein, W.; (1977), **Komünizm ve Demokrasi**, Ankara.

Ebenstein, W.; (1996), **Siyasi Flsefenin Büyük Düşünürleri**, (Çev. İsmail Özüt) İstanbul.

Erkan, Hüsnü,(1993), **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, Genel Yayın No:326, Bilim Dizisi:8, 2.Baskı.

Fuentes, M. / Frank, A. G. (1990), “Toplumsal Hareketler Üzerine On Tez,” **Birikim**, 16.

Geray, Haluk, (1994), **Yeni İletişim Teknolojileri**, Ankara, Kılıçarslan Matbaacılık Ltd.

Gellner, Ernest, (1970), "Democracy and Industrialisation", S.N. Eisenstadt, derl., **Readings in Social Social Evolution and Development**, Oxford, Pergamon Press.

Giugn, Marco G., “Explaining Cross-National Similarities Among Social Movements” içinde Jackie Smith & Hank Johnston (eds.), Globalization And Resistance, Transnational Dimensions Of Social Movements, Rowman & Littlefield Publishers, New York, 2002, s. 15.

Giddens, Anthony (2000), **Sosyoloji**, (Çev. H.Özel-C.Güzel), Ankara: Ayraç Yayınları.

Gouldner, A. (1978a), “New Class Project, I.,” **Theory and Society**, 6/2: 153-203.

Gouldner, A. (1978b), “New Class Project, II.,” **Theory and Society**, 6/3: 343-389.

Habermas, J. (1981), “New Social Movements,” **Telos**, 49: 33-37.

Habermas, J. (1984), **Theory of Communicative Action** (Boston: Beacon Press).

Habermas, J. (1992), **Concluding Remarks**, Calhaun, C. (Der.), Habermas and the Public

Sphere (Cambridge: MIT Press): 462-479.

Habermas, J. (1996), **Between Facts and Norms: Contributions to a Discursive Theory of Law and Democracy** (Cambridge: MA).

Habermas, J. (1997a), **Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü**, (Çev. T.Bora, M.Sancar), İstanbul, İletişim Yayınları.

Habermas, J. (1997b), “1990 Baskısına Önsöz,” **Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü**, (Çev.: T. Bora, M. Sancar), İstanbul, İletişim Yayınları.

Habermas, J. (2001), **İletişimsel Eylem Kuramı, I-II** (Çev. M.Tüzel), İstanbul, Kabalcı Yayınevi.

Habermas, J. (2004), “Kamusal Alan,” ÖZBEK, M. (Der.), **Kamusal Alan**, (Çev. M. Özbek) İstanbul, Hil Yayınları.

Hasdemir, Tuba Arak./ Coşkun Mustafa Kemal, (2008), "Kamusal Alan ve Toplumsal Hareketler", Ankara, Üniversitesi SBF Dergisi:63-1, s.121-149.

Hançerlioğlu, Orhan, (1977), **Düşünce Tarihi**, İstanbul, Remzi Kitapevi, Üçüncü Baskı.

Hançerlioğlu, Orhan (1986), **Ekonomi Sözlüğü**, Büyük Fikir Kitapları Dizisi: 15, İstanbul, Remzi Kitapevi, Altıncı basım.

Heywood, Andrew (1999), Sosyal ve Siyasi Teoriler-Seçme Yazılar, içinde **Demokrasi**, (Çev. Bican Şahin), Der.Atilla Yayla, İstanbul, Siyasal Kitapevi

Hunt, Lynn, “Charles Tilly’nin Kolektif Eylemi”, içinde **Tarihsel Sosyoloji, Bloch’tan Wallerstein’e Görüşler ve Yöntemler**, Theda Skocpol (der.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 248.

Inglehart, R. / Flanagan, S. C. (1987), “Value Change in Industrial Societies,” **American Political Science Review**, 81/4:1289-1319.

Jasper, James M. (2002), **Ahlaki Protesto Sanatı, Toplumsal Hareketlerde Kültür, Biyografi ve Yaratıcılık**, (Çev.Senem Öner), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Johnston, Hank, Enrique Larana ve Joseph R. Gusfield, “Kimlikler, Şikayetler ve Yeni Sosyal Hareketler”, **Yeni Sosyal Hareketler**, (Der. K. Çayır), İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1999.

Kaldor, Mary, “Yeni Dünya Düzeni İmgelemin Savaşı”, **Birikim**, Sayı:27,30-4s:35-36.

Kazgan, Gülten, (2002), **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gülten.Kazgan, Gülten (1981), ‘Üçüncü Dalga Uygarlığı ve Türkiye’, Toffler, Alvin, **Üçüncü Dalga**, (Çev.A. Seden), İstanbul, Altın Kitaplar Yayınları.

Keyman, E. Fuat (1993), “**Postmodernizm ve Radikal Demokrasi**”, Toplum ve Bilim,sayı 62.

Kızılcılık, Sezgin (1996), **Postmodernizm Dedikleri**, İzmir, Saray Kitabevi.

Kitschelt, Herbert (1991), ‘**Resource Mobilization Theory: A Critique**’, in Dieter Rucht (ed.), Research on Social Movements: The State of the Art in Western Europe and the USA, Frankfurt am Main: Campus Verlag and Boulder, CO: Westview Press, pp. 323–47.

Kiesler, Sara, (1986), "Thinking Ahead: The Hidden Message in Computer Networks", Harvard Business, Volume 64, No:1, January-February 1986, aktaran Communication for Future, Critical Connections", Office of Technology Assessment, OTA-CIT-490, Washington D.C., U.S.Goverment Printig Office U.S.A. 1990.

Kumar, Krishan (1999), **Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma**, (Ç. M. Küçük), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.

Köker, Levent, (1992), **Demokrasi Üzerine Yazılar**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları:56.

Laclau, E. / Mouffe, C. (1992), **Hegemonya ve Sosyalist Strateji**,(Çev.: A. Kardam, D. Şahiner), İstanbul: Birikim Yay.

Lechte, J. (1995), “Jürgen Habermas,” **Fifty Key Contemporary Thinkers, from Structuralism to Postmodernity**, Reprint, New York: Routledge.

Levi, Margaret and Gillian Murphy, (2002), “Coalitions of Contention: the Case of the WTO Protests in Seattle”, presented at the International Sociological Association Meetings, Brisbane, Australia.

Livesay, J. (1985), “Normative Grounding and Praxis: Habermas, Giddens and a Contradiction Within Critical Theory,” **Sociological Theory**, 3/2: 66-76.

Martin, W.J. (1988), **The Information Society**, Association for Management, London.

Masuda, Y. (1990), **Managing in the Information Society**, Basil, Blackwall, Cambridge.

McAdam, Doug (1999), **Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930–1970**, 2nd edn, Chicago, IL and London: University of Chicago Press.

Mc Adam, Doug & Tarrow, Sidney & Tilly, Charles, (2001), **Dynamics of Contention**, Cambridge University Press.

McCarthy, John D. and Mayer N. Zald (1973), **The Trend of Social Movements in America: Professionalization and Resource Mobilization**, Morristown, NJ:General Learning Press.

McCarthy, John D.& Zald, Mayer N. (May 1977), **“Resource Mobilization And Social Movements: A Partial Theory”**, American Journal of Sociology, Vol.82, Number 6.

Melucci, Alberto (1999), **“Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması”**, Yeni Sosyal Hareketler, (Der. K. Çayır), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Morin, Edgar (1998), “Bir Uygarlık Bunalımı”, **Cogito**, Sayı:14.

Mouzelis, N. (1992), “Social and System Integration: Habermas’ View,” **British Journal of Sociology**, 43/2: 267-288.

Myers, Daniel, (2001) “Social Activism through Computer Networks”. In Orville Vernon, ed., Renaissance in Social Science Computing. Urbana, IL. University of Illinois Press.

Nalçaoğlu, Halil, “Sosyalist Eleştiri Ve Yeni Toplumsal Hareketler” **Birikim** Sayı.15,65–67, s:66

Offe, Claus, (1999), "Yeni Sosyal Hareketler:Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması", **Yeni Sosyal Hareketler** içinde, İstanbul, Kaktüs Yayınları.

OFFE,Claus,(1987), “Challenging the Boundaries of Institutional Politics:Social Movements Since the1960’s”,**Changing the Boundaries of Political** içinde(Ed:C.S.Maier), Chambridge, ChambridgeUniversity Pres.

Offerle, Michel Offerlé, “Kolektif Eylem Repertuvarlarına Elestirel Dönüş (XVIII.-XXI. Yüzyıl)”, çev. İnci Malak Uysal, içinde Ferdan Ergut & Aysen Uysal, **Tarihsel Sosyoloji. Paradigmalar,**

Stratejiler, Sorunsallar, Dipnot Yayınları & Tarih Vakfı Yayınları, 2007, s.2.

Olson, Mancur (1965), **The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups**, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Önder, Tuncay (2003), **Ekoloji Toplum ve Siyaset**, Ankara: Odak Yayınları.

Pakulski, J. (1993), “**The Dying of Class or Marxist Class Theory?**,” *International Sociology*, 8/3: 279-292.

Poggi, G. (1991), **Çağdaş Devletin Gelişimi**, (Çev. Ş. Kut, B. Toprak), İstanbul, Hürriyet Vakfı Yay.

Rohrschneider, R. (1990), “**The Roots of Public Opinion toward New Social Movements: An Empirical Test of Competing Explanations**,” *American Journal of Political Science*, 34/1:1-30.

Rosenthal, Naomi B. and Michael Schwartz,(1989) “Spontaneity and Democracy in Social Movements,” in Bert Klandermans, ed., *Organizing for Change: Social Movement Organizations in Europe and the United States*. Greenwich, CT: JAI.

Sarıbay, Ali Yaşar, (1999), **Cumhuriyet Kamusal Alan Ve Poilitik İslam: Türk Modernleşme Yeniden Bakış, Bilanço 1923-1998, Türkiye Cumhuriyetinin 75 Yılına Dolu Bakış, Cilt 1**, İstanbul.

Savran, G. (1992) “Marksizm ve ‘Yeni Toplumsal Hareketler’ Tartışması,” **Sınıf Bilinci**, 11: 6-27.

Shaun, Best (2002), **Introduction to Politics and Society**, Sage Publications, London

Tarrow, Sidney, (1998), **Power in Movement, Social Movements And Contentious Politics**, Cambridge University Press, Cambridge.

Tarrow, Sidney and Doug McAdam (2003) “Scale Shift in Transnational Contention”. Presented to the International Conference on Transnational Contention, Villa Serbelloni, Bellagio, July.

Taylor, Verta & Van DYKE Nella, (2004), “**Get Up, Stand Up**”: **Tactical Repertoires of Social Movements**” içinde Snow & Soule & Kriesi, *The Blackwell Companion to Social Movements*, Blackwell Publishing.

Tilly, Charles, (1984), “**Les origines du répertoire de l’action collective contemporaine en france et en Grande-Bretagne**”, *Vingtième Siècle*, Octobre, No:4.

Tilly, Charles, (1997), "Parliamentarization of Popular Contention in Great Britain, 1758-1834 **Theory and Society** 26:245-273.

Tilly, Charles, (August 1998), “**Social Movements and (All Sorts of) Other Political Interactions - Local, National, and International - Including Identities**”, **Theory and Society**, Vol. 27, No. 4.

Tilly, Charles (1978), **From Mobilization to Revolution**, Reading: Addison-Wesley Publishing.

Tilly, Charles, (2008), **Toplumsal Hareketler**, (Çev.Orhan Düz), İstanbul, Babil Yayınları

Toffler, Alvin (1981), **Üçüncü Dalga**, (Çev: Ali Seden), İstanbul, Altın Kitaplar.

Toffler, Alvin (Tarihsiz), **Dünyayı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?**, (Ç. M. Çiftkaya), İstanbul, İz Yayınları.

Toffler, Alvin ve Toffler, Heidi (1996), Yeni Bir Uygarlık Yaratmak – **Üçüncü Dalganın Politikası**, (Çev: Zülfü Dicleli), İstanbul, İnkılap Kitabevi.

Touraine, Alain (2000), **Modernliğin Eleştirisi**, (Çev: H. Tufan), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Touraine, Alain, (1999), “**Toplumdan Toplumsal Harekete**”, Yeni Sosyal Hareketler, (Çev: K. Çayır), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Touraine, Alain, (1988), **Return of the Actor**, University of Minnesota Press.

Touraine, Alain, (1985), “An Introduction to the Study of Social Movements”, Social Research, Vol. 52, s.780.

UNPD [United Nations Development Program] (2001): Human Development Report 2001: Making New Technologies Work for Human Develeopment. Oxford : Oxford University Press.

Urry, J. (1995), “**Örgütlü Kapitalizmin Sonu**,” Halls, S. / Jacques, M. (Der.), Yeni Zamanlar: 1990’larda Politikanın Değişen Çehresi (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev.: A. Yılmaz).

Uysal, Aysen, La politique dans la rue; les actions protestataires et leur gestion étatique Turquie dans les années 1990, thèse de doctorat soutenue à Paris I Panthéon-Sorbonne sous la direction de Michel Offerlé, 6 juin 2005, Paris.

Skocpol, Theda (1979), **States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of**

France, Russia, and China, Cambridge: Cambridge University Press.

Szelenyi, I. / Martin, B. (1988), “**The Three Waves of New Class Theories**,” Theory and Society, 17/5: 645-667.

Uysal Aysen (2001), “Devletin Güvenliği ve Toplumsal Muhalefet Eylemleri: Kalemli Çete Örneği”, **Birikim**, Sayı: 146, ss. 64–84.

Uysal, Aysel, (Fillieuele & Péchu’dan akt.), “Devletin Güvenliği Ve Toplumsal Muhalefet Eylemleri: Kalemli Çete Örneği”, **Birikim**, Haziran 2001, Sayı: 146, s. 64.

Wallerstein, I. / Balibar, E. (1993), **İrk, Ulus, Sınıf** (İstanbul: Metis Yayınları) (Çev.: N. Ökten).

Williams, Frederick, (1991), “**The New Telecommunications, (Infrastructure for the Information Age)**”, The Free Press, New York, U.S.A.

Williams, R. (1989), **2000’e Doğru** (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev.: E. Tarım).

Yılmaz, Aytekin (1996), **Modernden Postmoderne Siyasal Arayışlar**, Ankara, Vadi Yayınları.

Gazeteler

Radikal, 17 Nisan 2000.

Radikal, 19 Nisan 2000.

Radikal, 21 Nisan 2001.

NİHAL TANRIVER

Address: Erenkoy Mah. Ethem Efendi Cad. Firin Sok. Ilker Apt. 17/21 Erenkoy-Kadikoy, Istanbul 90 (262) 644 97 04 (W) 90 (533) 475 5956 (M), Date of Birth: 23 July, 1982, Place of Birth: Istanbul, Turkey, Single, Female, Turkish, E-mail:nisan.1982@hotmail.com

WORK EXPERIENCE

May 2005 – Oct 2005 ING BANK A.Ş., Head Office - Istanbul, Turkey,
Management Trainee (MT) Training

Oct 2005 – Present ING BANK., Gebze Branch
Credit Marketing Specialist

In Charge of establishing customer relations, loan management of a portfolio of 30 customers, arranging all portfolio customers' banking transactions,

EDUCATION

2010 - 2003 Kocaeli University Kocaeli, Turkey
Master's Degree in Political and Social Sciences

2003 - 1999 Trakya University, Edirne, Turkey
Faculty of Public Administration

1996 - 1999 Atafen Collage, Kocaeli, Turkey

PROFESSIONAL COURSES

- **2005 – Present ING Bank, Turkey and ING Group Business School,**

Finance	Managment	Law	Compliance
Basics of Investments – India, Leasing & Factoring Advanced Financial Analysis, Accounting, Pricing, Financial Analyses in Marketing, Financial Mathematics Foreign Trade Credits, Cash Management, Transaction of Foreign Trade	Time Management, Negotiation Skills Problem Solving Techniques, Coping with Difficult People Checque Transactions Communication, How do I deal with resistance?, How do I give constructive feedback?	Collateral Law, Law of Check Basic Law Competition Law Alert Handlers Training	Brand Ambassador Training Leadership Branding in Action, 2008 Money Laundering Prevention Refresher Course International Mobility Policy Changes

COMPUTER & LANGUAGE SKILLS

- Windows, MS Office, E-mail, Internet
- Toefl Preparation & Business English Courses in Malta-6 Months in 2008

AWARDS

2001 Scholarship for Successful Students, Trakya University Edirne, Turkey, 2000.
University Game in Turkey, Winner of Volleyball Tournament, 1998. **Winner of Composition Contest** in Turkey, 1995 Winner of Composition Contest in Region of Marmara, 1993 Winner of Composition Contest in Gebze, Kocaeli, Turkey, 1993 Second Runner-Up of Composition Contest in Kocaeli

SOCIAL INTEREST AND RESPONSIBILITIES

Interested in playing volleyball, tennis, ridding, traveling and playing piano
Member of Social organizations and Volunteer Experiences (Turkey Education Volunteers Society – TEGV, Rotary Club Of Gebze-Kocaeli, Project Manager of the TUBITAK Reforestation), Brand Ambassador of ING Bank, Turkey